

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ-
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΧΙΚΩΝ
ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ (1941-1944)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΛΥΤΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ :

Π.ΒΟΓΛΗΣ

Α. ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Δ.ΜΠΙΛΑΛΗΣ

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2016

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σελ. 3
Κεφάλαιο 1 ^ο : Η γερμανική κατοχική διοίκηση στην κατεχόμενη Ευρώπη και το παράδειγμα της Ελλάδας	σελ. 8
Κεφάλαιο 2 ^ο : Κυβέρνηση Στρατηγού Γεωργίου Τσολάκογλου.....	σελ. 18
Κεφάλαιο 3 ^ο : Κυβέρνηση Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου.....	σελ.45
Κεφάλαιο 4 ^ο : Κυβέρνηση Ιωάννη Ράλλη.....	σελ.55
Συμπεράσματα.....	σελ. 82
Βιβλιογραφία.....	σελ. 87

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή Πολυμέρη Βόγλη, ο οποίος με παρακίνησε να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο ζήτημα. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές Άννα Ματθαίου και Δημήτρη Μπιλάλη που δέχτηκαν να είναι μέλη της τριμελούς επιτροπής. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου για την συμπαράσταση που μου προσφέρουν σε όλη τη διάρκεια των σπουδών μου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη εργασία έχει ως σκοπό να παρουσιάσει την πολιτική των τριών κατοχικών κυβερνήσεων, δηλαδή των κυβερνήσεων που διορίστηκαν από τις δυνάμεις του Άξονα κατά τη διάρκεια της τριετούς κατοχής της χώρας από τη Γερμανία και τους συμμάχους της. Πρόκειται για τις κυβερνήσεις του στρατηγού Γεωργίου Τσολάκογλου, του καθηγητή Ιατρικής Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου και του παλαίμαχου πολιτικού, γόνου μεγάλης πολιτικής οικογένειας, Ιωάννη Ράλλη. Το πρώτο κεφάλαιο της εργασίας θα αφιερωθεί στα μοντέλα διοίκησης που χρησιμοποιήθηκαν από τους Ναζί και τους συμμάχους τους στις περιοχές της Ευρώπης που γνώρισαν τη χιτλερική κατοχή, ενώ θα γίνει και αναφορά στην περίπτωση της Ελλάδας. Το δεύτερο κεφάλαιο ασχολείται με την κυβέρνηση του Γεωργίου Τσολάκογλου, του πρώτου κατοχικού Έλληνα πρωθυπουργού, όπου θα γίνει ιδιαίτερη μνεία στις προσπάθειες που έκανε η κυβέρνησή του για να αποκαθάρει τον κρατικό μηχανισμό από τα στοιχεία του προηγούμενου καθεστώτος, αυτό του στρατηγού Ιωάννη Μεταξά, αλλά και στους ολέθριους χειρισμούς που οδήγησαν στην οικονομική καταστροφή της χώρας και στο θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων συμπατριωτών μας, ειδικά το χειμώνα του 1941-1942. Η συνέχεια αποτελείται από τη κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Λογοθετόπουλου, η οποία ήταν και η πιο βραχύχρονη της περιόδου, συνδέοντας τη θητεία της με την προσπάθεια πολιτικής επιστράτευσης του ελληνικού εργατικού δυναμικού εκ μέρους των Γερμανών, ενώ το τέταρτο κεφάλαιο θα αναλύσει την πολιτική του Ιωάννη Ράλλη, ο οποίος συνέδεσε το όνομά του με τα Τάγματα Ασφαλείας, τα οποία δημιουργήθηκαν με σκοπό να καταπνίξουν την αντίσταση. Τέλος, θα εξαχθούν κάποια συμπεράσματα ως προς την ορολογία της λέξης δωσιλογισμός και θα κριθεί η νομιμότητα ή μη των κυβερνήσεων αυτών, έχοντας ως βάση τη μετέπειτα καταδίκη τους από το ειδικό δικαστήριο δωσίλογων. Επειδή μέσα από αυτή την εργασία θα γίνει αναφορά στο φαινόμενο του πολιτικού δωσιλογισμού, είναι απαραίτητο να δοθεί ο ορισμός της λέξης δωσίλογος. Ο δωσιλογισμός αποτέλεσε ένα ζήτημα με το οποίο δεν ασχολήθηκε εμπεριστατωμένα μεγάλο τμήμα των ιστορικών επιστημόνων κατά τη διάρκεια των προηγούμενων δεκαετιών και αυτό οφείλεται σε πολύ μεγάλο βαθμό στη μη ομαλή πορεία της Ελλάδας μετά το πέρας του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, λόγω των γεγονότων που μεσολάβησαν, όπως το δεκεμβριανό κίνημα του 1944 και ο καταστροφικός εμφύλιος πόλεμος του 1946-1949. Επίσης, αυτά τα γεγονότα δεν επέτρεψαν μια αντικειμενική στάση εκ μέρους των ερευνητών που επιχείρησαν να

προσεγγίσουν το συγκεκριμένο ζήτημα.¹ Μολονότι η περίοδος από το 1940 ως το 1949 αποτελεί μια περίοδο πλούσια σε γεγονότα για την ιστορία της Ελλάδος, εντούτοις το συγκεκριμένο ζήτημα δεν κατείχε στην ερευνητική δραστηριότητα τη θέση που κατείχαν άλλα γεγονότα της δεκαετίας εκείνης, όπως για παράδειγμα τα Δεκεμβριανά του 1944 ή ο Εμφύλιος Πόλεμος του 1946-1949. Αλλαγή στη μελέτη του ζητήματος του δωσιλογισμού παρατηρείται μόνο κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, όπου αρχίζουν πλέον να εμφανίζονται μελέτες για το φαινόμενο του δωσιλογισμού τόσο στην Ελλάδα όσο και στην υπόλοιπη ευρωπαϊκή ήπειρο.² Ο ιστορικός Μαρκ Μαζάουερ σε εισήγησή του στο συνέδριο που έλαβε χώρα για το δωσιλογισμό στη Σαμοθράκη το καλοκαίρι του 2004 (το πρώτο στην Ελλάδα για αυτό το ζήτημα), προβαίνει σε ένα διαχωρισμό της έννοιας αυτής, καθώς υφίσταται διαφοροποίηση μεταξύ των εννοιών συνεργασίας και δωσιλογισμού. Οι συνεργασθέντες με τις δυνάμεις του άξονα διαφέρουν ως προς τη θέση που κατέχουν στην κοινωνική πυραμίδα, αφού η πρώτη έννοια αναφέρεται στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και η δεύτερη σε ομάδες που βρίσκονταν στα χαμηλότερα κλιμάκια της κοινωνικής ιεραρχίας. Ο Βρετανός ιστορικός κάνει αναφορά σε τρεις μορφές ατόμων που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στον κατακτητή: << α) αυτοί που παρακινήθηκαν από πολιτικό ρεαλισμό , β) αυτοί που κινητοποιήθηκαν λόγω ιδεολογικών πεποιθήσεων και γ) αυτοί που έδρασαν λόγω της επιθυμίας τους για προσωπικό κέρδος>>.³

Αυτοί όμως που συνεργάστηκαν με τους Γερμανούς , δε προέβησαν στη συνεργασία μόνο λόγω της θέσης που κατείχαν στους εκάστοτε κρατικούς μηχανισμούς, αλλά και λόγω του ότι ασπάστηκαν την εθνικοσοσιαλιστική ιδεολογία.⁴

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τις δυνάμεις του άξονα, επιλέχθηκε ο όρος δωσίλογος για να χαρακτηριστούν αυτοί που επέλεξαν να συνεργαστούν με τους κατακτητές της πατρίδας τους. Ο όρος αυτός έχει μια μακρά πορεία στην ελληνική ιστορία, αφού αναφερόταν στην απολογία που έπρεπε να προβούν μετά το πέρας της θητείας τους αυτοί που κατείχαν θέση στον κρατικό μηχανισμό. Ο όρος αυτός έχει

¹ Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα: Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα , τόμ. Α΄, 1988, σ.352-353

² Νίκος Παπαναστασίου , << Δωσίλογοι εναντίον μεταξικών << δωσιλόγων και καταχραστήν >>. Η θεσμική ασυνέχεια της κατοχικής κυβέρνησης Τσολάκογλου>> στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης- Ηλίας Νικολακόπουλος – Χάγκεν Φλάισερ , *Εχθρός εντός των τειχών* , Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006, σ. 107

³ Mark Mazower, << Συνεργασία: το ευρωπαϊκό πλαίσιο >> στο Ιάκωβος Μιχαηλίδης – Ηλίας Νικολακόπουλος- Χάγκεν Φλάισερ, *Εχθρός εντός των τειχών*, ό.π., σ. 25

⁴ Mazower, << Συνεργασία: το ευρωπαϊκό πλαίσιο>>, ό.π., σ. 25

συνδεθεί με τραγικές στιγμές στην ελληνική ιστορία, όπως για παράδειγμα με τη χρεωκοπία του 1893 που οδήγησε στον αποτυχημένο ελληνοτουρκικό πόλεμο και με την οριστική απώλεια της Μικράς Ασίας για τον ελληνισμό. Επίσης, η ήττα του ελληνικού στρατού και η συνακόλουθη κατάληψη της Ελλάδας από τις αξονικές δυνάμεις είχαν σαν αποτέλεσμα η κυβέρνηση Τσολάκογλου να χρησιμοποιήσει αυτό το χαρακτηρισμό για τα στελέχη του μεταξικού καθεστώτος που θεωρήθηκαν υπεύθυνα για την είσοδο στον πόλεμο και την ήττα.⁵ Όπως αναφερθήκαμε και προηγουμένως, η έλλειψη ενδιαφέροντος για το ζήτημα τις προηγούμενες δεκαετίες έχει οδηγήσει σε μια πολύ πενιχρή βιβλιογραφία για το φαινόμενο του δωσιλογισμού και για την πολιτική των κατοχικών κυβερνήσεων. Η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνητών που έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα των κατοχικών κυβερνήσεων έχουν καταλήξει σε ορισμένα συμπεράσματα για τη φύση των κατοχικών κυβερνήσεων, όπως είναι η παντελής έλλειψη πατριωτισμού που χαρακτηρίζει τα άτομα που ανέλαβαν κυβερνητικές ευθύνες, η ανικανότητά τους στην επίλυση των βασικών προβλημάτων που ταλάνιζαν την περίοδο εκείνη τον ελληνικό λαό και η συνεισφορά τους υπέρ των αξονικών δυνάμεων ενάντια στη θέληση του ελληνικού λαού για ελευθερία και εθνική ανεξαρτησία.⁶ Δυστυχώς, για το έργο των συγκεκριμένων κυβερνήσεων της περιόδου 1941-1944 γνωρίζουμε πολύ λίγα πράγματα. Σημαντική ιστορική πηγή για την περίοδο άσκησης της εξουσίας από τις κατοχικές κυβερνήσεις αποτελούν τα φύλλα της εφημερίδας της κυβέρνησης από τις 30 Απριλίου 1941 μέχρι και τις 12 Οκτωβρίου 1944. Μέσα από την εφημερίδα της κυβέρνησης υπάρχει η δυνατότητα να μελετήσουμε επισταμένα όλα τα διατάγματα, τους νόμους και τις υπουργικές αποφάσεις της εποχής εκείνης και να αντλήσουμε πληροφορίες για τα τι πραγματικά συνέβη εκείνη τη δύσκολη για την Ελλάδα και τους πολίτες της περίοδο. Άλλα έργα που να ασχολούνται αποκλειστικά και μόνο με το έργο αυτών των κυβερνήσεων δεν υπάρχουν, με την εξαίρεση ενός βιβλίου που έχει γραφτεί για το έργο τους, αλλά το οποίο δεν ανήκει σε ιστορικό. Πρόκειται για το βιβλίο του νομικού Σπύρου Γασπαρινάτου, ο οποίος αναλύει το έργο των κυβερνήσεων αυτών και τη μετέπειτα αντιμετώπιση που είχαν από την δικαιοσύνη. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια αργά αλλά

⁵ Δημήτρης Κουσουρής, *Δίκες των Δοσιλόγων 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη*, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα 2014, σ. 82-83

⁶ Κώστας Φραδέλλος, << Κατοχικές Κυβερνήσεις και έθνος. Άξονες και μεταβολές του κυβερνητικού λόγου κατά τη διάρκεια της Κατοχής >> στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τόμ. Γ2', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 156

σταθερά αναπτύσσεται ένα ενδιαφέρον για την εποχή εκείνη, κυρίως από την περίοδο του συνεδρίου της Σαμοθράκης. Βεβαίως, το συνέδριο εκείνο ασχολήθηκε με όλες τις μορφές δωσιλογισμού τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, όμως μέσα από την εισήγηση του Νίκου Παπαναστασίου είχαμε τη δυνατότητα να αντλήσουμε πολλές πληροφορίες για το έργο της πρώτης κυβέρνησης της κατοχής, ιδίως στον τομέα της διοίκησης. Επίσης, ο Χάγκεν Φλάισερ έχει ασχοληθεί με το ζήτημα, καθώς έχει συγγράψει μια σειρά άρθρων σχετικά με το φαινόμενο, ενώ η ενασχόλησή του με την κατοχική περίοδο τον κατατάσσει στην κατηγορία των αξιόπιστων μελετητών του φαινομένου. Η μελέτη του Δημήτρη Κουσουρή για τις δίκες μετά τη απελευθέρωση αποτελεί και αυτή μια πολύ σημαντική πηγή γνώσης, αφού μας βοηθά να κατανοήσουμε την αντιμετώπιση που έτυχαν οι κατέχοντες αξιώματα εκείνη την περίοδο από τις μεταπολεμικές κυβερνήσεις, έχοντας μια αναλυτική γνώση των νομοθετημάτων που εξεδόθησαν με αφορμή το αδίκημα του δωσιλογισμού. Επίσης, το βιβλίο της Βιολέτας Χιονίδου συντελεί στην κατανόηση των γεγονότων εκείνης της περιόδου, με δεδομένο ότι παρέχει αναλυτικά στοιχεία και δεδομένα για το λιμό του 1941-1942, όπως επίσης και για την επισιτιστική κατάσταση καθ' όλη τη διάρκεια της κατοχής, όπως και η διδακτορική διατριβή του Βασίλη Μανουσάκη για την οικονομία και την πολιτική κατάσταση της εποχής εκείνης. Τα τρία βιβλία που έχουν γραφτεί από τους ανθρώπους που κατέλαβαν τον πρωθυπουργικό θώκο είναι και αυτά εργαλεία που βοηθούν στην κατανόηση της περιόδου εκείνης. Ωστόσο, η αναφορά αποσπασμάτων από τα συγκεκριμένα έργα οφείλει να γίνεται με φειδώ και προσοχή, καθώς όπως είναι λογικό οι πολιτικοί δωσίλογοι θέλουν να υπερασπίσουν τον εαυτό τους και να μην τονίσουν τις δυσμενείς στιγμές της διακυβέρνησης της χώρας. Τέλος, πληροφορίες για τα πρόσωπα και το έργο των κυβερνήσεων παρέχονται σε βιβλία και άρθρα που ασχολούνται ευρέως με την κατοχική περίοδο, όπως είναι για παράδειγμα τα άρθρα των Κώστα Φραδέλλου και Νίκου Παπαναστασίου- Χάγκεν Φλάισερ στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, το άρθρο του Κωνσταντίνου Λούλου για τις διοικητικές ανακατατάξεις μεταξύ του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου και των κυβερνήσεων των δωσίλογων, αλλά και η μονογραφία του Ιάκωβου Μιχαηλίδη για τον Σωτήρη Γκοτζαμάνη, ενώ σημαντικές πληροφορίες λαμβάνουμε και από το άρθρο του Ραυμόνδου Αλβανού, όπως και από το βιβλίο του Πολυμέρη Βόγλη για την ελληνική κοινωνία εκείνης της περιόδου. Γενικά, όπως έχει υπογραμμιστεί δεν υπάρχουν στην ελληνική βιβλιογραφία εκείνες οι μελέτες που να αναφέρονται αποκλειστικά και μόνο στο έργο αυτών των κυβερνήσεων, γεγονός που καθιστά δύσκολη τη μελέτη του έργου

τους και μας αναγκάζει να ασχοληθούμε με ζητήματα που άπτονται οικονομικού και διοικητικού ενδιαφέροντος, αφού από αυτούς τους δύο τομείς αντλούμε το σύνολο των πληροφοριών για εκείνη την εποχή. Για τη διοικητική αναδιάρθρωση της Ευρώπης από τις δυνάμεις του Άξονα πολύ ενδιαφέρουσα είναι η μελέτη του Μαζάουερ και του Λέμκιν, όπου αναλύουν διεξοδικά και με πλήρη στοιχεία όλες τις μορφές διοίκησης που ακολουθήθηκαν από τους ναζί και τους εταίρους τους στις περιοχές που κατέκτησαν. Μέσα από αυτή την εργασία θα δοθεί περισσότερη έμφαση και θα συζητηθούν επιπλέον γεγονότα που έκριναν και επηρέασαν την πορεία των κυβερνήσεων αυτών, όπως το ξέσπασμα του λιμού, η πολιτική επιστράτευση του πληθυσμού και η συγκρότηση στρατιωτικών μονάδων για την καταστολή του αντιστασιακού κινήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΚΑΤΟΧΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΙ ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Προτού ξεκινήσουμε να αναλύσουμε την πολιτική που ακολουθήθηκε στη χώρα μας από τις τρεις κατοχικές κυβερνήσεις που διορίστηκαν από τις δυνάμεις του άξονα, είμαστε υποχρεωμένοι να αναφερθούμε και στο μοντέλο διοίκησης που ακολουθήθηκε από τους ναζί και τους εταίρους τους σε όλη την κατεχόμενη Ευρώπη. Οι Γερμανοί και οι σύμμαχοί τους δεν υιοθέτησαν μια κοινή πολιτική όσον αφορά τις κατεχόμενες περιοχές, καθώς κάθε χώρα αντιπροσώπευε διαφορετικά συμφέροντα σε πολιτικό, οικονομικό και γεωστρατηγικό επίπεδο και θα κατείχε διαφορετική θέση στην << νέα τάξη πραγμάτων >> που ευαγγελίζονταν οι ναζί, όταν θα τελείωνε ο πόλεμος και θα κυριαρχούσαν στην Ευρώπη. Ο Πολυμέρης Βόγλης έχει εντοπίσει στο βιβλίο του για την ελληνική κοινωνία της περιόδου της κατοχής τρεις μορφές κατάκτησης που χρησιμοποιήθηκαν από τη Γερμανία: <<αυτές που προσαρτήθηκαν και μετατράπηκαν σε εδάφη του Ράιχ(όπως η Δυτική Πολωνία), χώρες προτεκτοράτα (π.χ. η Βοημία και η Μοραβία) και αυτές στις οποίες επιβλήθηκε πολιτική ή στρατιωτική διοίκηση>>⁷. Επίσης, ο Ράλφ Λέμκιν στο βιβλίο του για την κατοχική διοίκηση της Ευρώπης προβαίνει στους εξής διαχωρισμούς σε σχέση με τη γερμανική διοίκηση: γίνεται αναφορά στις περιπτώσεις εκείνων των περιοχών που έχασαν τελείως την ανεξαρτησία τους και τα κυριαρχικά τους δικαιώματα, αλλά και σε περιοχές που δεν αποτέλεσαν απευθείας μέρος του Τρίτου Ράιχ, αλλά κυβερνούντουσαν από στελέχη πιστά στη ναζιστική ιδεολογία. Τα συγκεκριμένα στελέχη υπήρξαν οι Γκαουλάιτερ, οι Κομισάριοι και οι στρατιωτικοί διοικητές. Εκτός όμως από τη χρησιμοποίηση των πιστών στελεχών του ναζισμού, υπήρξαν και λίγες περιπτώσεις που στην εξουσία ανήλθαν γηγενείς, πρόθυμοι να υπακούσουν στα κελεύσματα των γερμανικών αρχών.⁸ Αυτό συνέβη με τις περιπτώσεις του στρατηγού Μίλαν Νέντιτς στη Σερβία, με τις δωσίλογες κυβερνήσεις στην Ελλάδα, με την κυβέρνηση Βίντκουνγκ Κουίςλιγκ στη Νορβηγία και με την κυβέρνηση Φιλίπ Πεταίν στη Γαλλία. Γενικά, οι ναζί έθεσαν σαν πρωταρχικό στόχο την οριστική νίκη και στη συνέχεια ήταν διατεθειμένοι να αναμορφώσουν πλήρως τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης. Η ναζιστική ιδεολογία, έχοντας μια παθολογική εμμονή με το ζήτημα της φυλετικής καθαρότητας, είχε

⁷ Πολυμέρης Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010, σ. 41

⁸ Raphael Lemkin, *Axis Rule in the Occupied Europe*, Washington 1944, σ. 7-11

αποφασίσει να δομήσει ιεραρχικά τον ευρωπαϊκό χώρο, με βάση την καταγωγή των κατακτημένων λαών. Στη << νέα τάξη πραγμάτων>> του Τρίτου Ράιχ σε καλύτερη μοίρα θα βρισκόντουσαν οι χώρες που είχαν κοινούς φυλετικούς δεσμούς με τη Γερμανία, όπως οι χώρες της Σκανδιναβίας και οι Κάτω Χώρες. Σε ένα ενδιάμεσο στάδιο θα ήταν οι λατινογενείς λαοί, ενώ η χειρότερη κατάσταση προβλεπόταν για τους Σλάβους, οι οποίοι με βάση τη ναζιστική θεωρία θεωρούνταν κατώτερες φυλές.⁹

Η Αυστρία ήταν η πρώτη χώρα που έχασε την ανεξαρτησία της και γνώρισε τη ναζιστική βαρβαρότητα. Η χώρα αυτή ανέκαθεν αποτελούσε στόχο των Γερμανών εθνικιστών, οι οποίοι τη θεωρούσαν τμήμα του γερμανικού έθνους από την εποχή της ένωσης των Γερμανών σε ένα ενιαίο κράτος. Ήδη από πολύ νωρίς ο ίδιος ο Χίτλερ είχε κάνει ξεκάθαρους τους στόχους των ναζιστών για αυτή τη χώρα: << Σήμερα θεωρώ τον εαυτό μου τυχερό που η Μοίρα καθόρισε το Μπραουνάου ως τον τόπο της γέννησής μου. Διότι αυτή η μικρή πόλη βρίσκεται στα σύνορα αυτών των δύο γερμανικών κρατών, η επανένωση των οποίων φαίνεται, τουλάχιστον σε εμάς, τη νέα γενιά ως ένας σκοπός στον οποίο πρέπει να αφιερώσουμε κάθε μέσο, σε όλη μας τη ζωή.>>¹⁰. Η Αυστρία, λοιπόν, έχασε την κρατική της υπόσταση και διαιρέθηκε σε 8 περιφέρειες(Βιέννη, Καρινθία, Άνω και Κάτω Δούναβης, Σάλτσμπουργκ, Στυρία, Τυρόλο και Βόραρλμπεργκ), ενώ και όλοι της οι θεσμοί ενσωματώθηκαν σε αυτούς της Γερμανίας.¹¹

Το δεύτερο θύμα της γερμανικής επεκτατικότητας αποτέλεσε η Τσεχοσλοβακία. Πρόκειται για μια χώρα που κέρδισε την ανεξαρτησία της και έγινε για πρώτη φορά στην ιστορία ανεξάρτητο κράτος στο Συνέδριο των Βερσαλλιών και αφού είχε προηγηθεί η κατάρρευση της Αυστροουγγαρίας. Στην Τσεχοσλοβακία, όμως, υπήρχε μια σημαντική μειονότητα γερμανικής καταγωγής, οι Σουδήτες, οι οποίοι με βάση τη ναζιστική πολιτική έπρεπε να ενωθούν με τη Γερμανία, όντας Γερμανοί στην καταγωγή. Η κατάκτηση της Τσεχοσλοβακίας συντελέστηκε σε δύο φάσεις: στην αρχή είχαμε την πλήρη ενσωμάτωση των Σουδητών στο γερμανικό κράτος¹², ενώ στη συνέχεια ό,τι είχε απομείνει από το τσεχοσλοβάκικο κράτος μετατράπηκε στο Προτεκτοράτο της Βοημίας- Μοραβίας. Η ενσωμάτωση των Σουδητών στο Τρίτο Ράιχ

⁹ Serge Berstein – Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τόμ. Γ', Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σ. 118

¹⁰ Τζον Λούκατς, *Ο Τελευταίος Ευρωπαϊκός Πόλεμος*, Αθήνα 2008, σ. 21-22

¹¹ Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 111-112

¹² Mark Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ: Ναζιστική Εξουσία στην κατοχική Ευρώπη*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2009, σ. 56

έγινε με τη συμφωνία του Μονάχου που υπογράφηκε από τις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις στις 29 Σεπτεμβρίου του 1938. Πρόκειται για μια συμφωνία που αποδεικνύει το φόβο που ένιωθαν οι υπόλοιπες ευρωπαϊκές δυνάμεις έναντι της επιθετικής πολιτικής του Χίτλερ, αλλά και για μια βάνανυση επέμβαση στα εσωτερικά ενός κράτους, του οποίου μάλιστα οι εκπρόσωποι δεν προσκλήθηκαν για ένα ζήτημα που αφορούσε την εδαφική ακεραιότητα της ίδιας τους της χώρας.¹³ Η απόλυτη εξουσία σε όλους τους τομείς βρισκόταν στα χέρια του Προτέκτορα, ο οποίος ήλεγχε και την κυβέρνηση που ορίστηκε από τους Γερμανούς. Αυτή η δυαδική εξουσία που δημιουργήθηκε στην Τσεχοσλοβακία εξυπηρετούσε ασφαλώς τις γερμανικές επιδιώξεις, αφού η τσέχικη κυβέρνηση δε διέθετε ούτε τα ελάχιστα ψήγματα ανεξαρτησίας.¹⁴ Η θέση του Προτέκτορα καταλήφθηκε από τον πρώην υπουργό εξωτερικών του Ράιχ, Φον Νόουρατ, ο οποίος στις 27 Σεπτεμβρίου του 1941 αντικαταστάθηκε από τον Ράιχαρντ Χάυντριχ που έπεσε στις 27 Μαΐου 1942 θύμα δολοφονίας από τους Τσεχοσλοβάκους αντιστασιακούς και τους Άγγλους μυστικούς πράκτορες.¹⁵ Η Πολωνία αποτελούσε και αυτή στόχο των Γερμανών, διότι στην επικράτειά της είχε την πόλη του Ντάντσιχ, περιοχή που κατοικούσαν από υπολογίσιμο γερμανικό πληθυσμό. Στην πολωνική περίπτωση οι ναζί κατέλαβαν ορισμένες περιοχές της Πολωνίας, ενώ στο υπόλοιπο τμήμα της χώρας δημιούργησαν τη Γενική Κυβέρνηση. Οι περιφέρειες Ντάντσιχ, Βάρτερλαντ, Σιεχανόφ και το Κατοβίτσε έγιναν τμήματα του Γερμανικού Ράιχ, ενώ στη Γενική Κυβέρνηση την εξουσία ασκούσε ο Γενικός Διοικητής, ο οποίος ήταν επιφορτισμένος με πλήθος αρμοδιοτήτων.¹⁶ Το αξίωμα του Γενικού Διοικητή της Γενικής Κυβέρνησης κατέληφθη από τον δικηγόρο και πιστό ναζιστικό στέλεχος, Χανς Φρανκ. Η Πολωνία δε μπόρεσε να αντισταθεί αποτελεσματικά, καθώς δέχτηκε επιπλέον επίθεση από τη Σοβιετική Ένωση και, μοιραία, τα εδάφη της έγιναν αντικείμενο διαμοιρασμού μεταξύ των δύο μεγάλων δυνάμεων της εποχής εκείνης. Όταν οι Γερμανοί αποφάσισαν να επιτεθούν στη Σοβιετική Ένωση στις 22 Ιουνίου 1941 είχαμε εκ νέου αλλαγές στη

¹³ Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ*, ό.π., σ. 55

¹⁴ *Ο.π.*, σ. 59

¹⁵ Bernhard Kroener-Dieter Muller-Hans Umbreit, *Germany and the Second World War. Organization and Mobilization in the German Sphere of Power. War Administration, Economy and Manpower Resources 1942-1944*, Vol. 8, 2003, σ.13-14

¹⁶ Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 221, 225

Γενική Κυβέρνηση, καθώς ως αποτέλεσμα διαμελισμού των ουκρανικών εδαφών τα εδάφη της Γαλικίας βρίσκονταν υπό τον έλεγχο της Γενικής Κυβέρνησης.¹⁷

Η Σοβιετική Ένωση, όμως, αποτελούσε το μεγάλο στόχο του Ράιχ στην Ανατολή, καθώς διέθετε σημαντικό πλούτο που ήταν απαραίτητος για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας των Γερμανών και των συμμάχων τους. Ωστόσο, για αυτή την περιοχή δεν υπήρξε σε όλη τη διάρκεια του πολέμου μια ενιαία πολιτική γραμμή από τα στελέχη του ναζιστικού καθεστώτος ως προς τον τρόπο διοίκησης των περιοχών που είχαν καταληφθεί. Τη χαρακτηριστικότερη περίπτωση αποτελεί ο Άλφρεντ Ρόζενμπεργκ, θεωρητικός του ναζιστικού δόγματος, τον οποίο ο Χίτλερ είχε επιφορτίσει με τη διοίκηση των περιοχών που είχαν πέσει στα χέρια των Γερμανών. Ο Ρόζενμπεργκ είχε προτείνει να ξεσηκώσουν οι Γερμανοί όλους τους λαούς της Σοβιετικής Ένωσης εναντίον των Ρώσων και με αυτό τον τρόπο να καταστεί πιο εύκολη η κατάληψη της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Χίτλερ, όμως, δεν ήταν διατεθειμένος να μοιραστούν οι Γερμανοί την εξουσία με τους υπόλοιπους λαούς της ΕΣΣΔ.¹⁸

Εκτός από το υπουργείο για τις ανατολικές υποθέσεις που βρισκόταν στα χέρια του Ρόζενμπεργκ, είχαμε την ανάληψη εξουσίας των κομισάριων εκ μέρους του Ράιχ στις περιοχές που κατείχαν οι Γερμανοί, γεγονός που έλαβε χώρα τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1941, όταν οι Γερμανοί είχαν καταλάβει μεγάλο τμήμα των εδαφών της Σοβιετικής Ένωσης. Στη κορυφή της διοικητικής πυραμίδας βρισκόταν ο Χάινριχ Λόζε και ο Έρικ Κοχ, οι οποίοι είχαν υπό τις διαταγές τους γενικούς κομισάριους που διορίστηκαν στις υπόλοιπες περιοχές, δηλαδή τον φον Ρέντελεν στην Λιθουανία, τον Οττο Ντρέσλερ στη Λεττονία, τον Καρλ Λίτζμαν στην Εσθονία και τον Βίλχελμ Κούμπε στη Λευκή Ρουθηνία, παλιά ονομασία της Λευκορωσίας.¹⁹

Μολονότι στο χώρο της Ανατολικής Ευρώπης οι Γερμανοί ακολούθησαν μια βάνανυση πολιτική έναντι των υποτελών λαών, εντούτοις δεν επέδειξαν τόσο σκληρή συμπεριφορά έναντι των χωρών που κατέκτησαν στη Δύση. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί η Δανία, η οποία κατελήφθη από το Ράιχ στις 9 Απριλίου του 1940, όπου μάλιστα έλαβαν χώρα και εκλογές για την ανάδειξη νέας βουλής το 1943. Ο διαφορετικός τρόπος με τον οποίο συμπεριφέρθηκαν οι Γερμανοί προς τους Δανούς

¹⁷ Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ*, ό.π. σ. 149

¹⁸ Kroener- Muller- Umbreit, *Germany in the Second World War*, ό.π., σ. 54

¹⁹ Ο.π., σ. 57

σε σχέση με τους Πολωνούς , τους Τσέχους ή τους λαούς της ΕΣΣΔ, μπορεί να εξηγηθεί και από το γεγονός ότι η Δανία διέθετε πλήθος αγαθών που ήταν ζωτικά για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας των Γερμανών, ειδικά στο διατροφικό τομέα.²⁰ Στην περιοχή της Δανίας τρία υπήρξαν τα πρόσωπα που μοιράστηκαν τη εξουσία για λογαριασμό του Τρίτου Ράιχ, ο Βέρνερ Μπεστ που ήταν υπεύθυνος για την ενάσκηση της πολιτικής εξουσίας, ο Χέρμαν Χάνεκεν που ήταν υπεύθυνος για τη στρατιωτική διοίκηση και ο Γκίντερ Πάνκε ως υπεύθυνος για την ασφάλεια και τη δημόσια τάξη.²¹

Η άλλη σκανδιναβική χώρα που κατελήφθη από τους Γερμανούς στο ίδιο χρονικό διάστημα με τους Δανούς, δηλαδή η Νορβηγία, διοικούνταν από ένα κομισάριο που επέλεξε ο Χίτλερ, τον Γιόζεφ Τερμπόφεν , ενώ η κυβέρνηση και ο βασιλιάς αποφάσισαν να αναχωρήσουν για το εξωτερικό. Στη Νορβηγία, μάλιστα, διορίστηκε και δωσίλογη κυβέρνηση υπό την ηγεσία του φανατικού γερμανόφιλου Βίντγκουν Κουίςλινγκ.²²

Η Γαλλία αποτέλεσε κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου τη μεγαλύτερη πολεμική επιτυχία των Γερμανών στο πολεμικό μέτωπο της Δύσης, αφού η κατάρρευσή της στις 14 Ιουνίου αποτέλεσε γεγονός μείζονος στρατηγικής σημασίας, καθώς οι Γερμανοί επιθυμούσαν να εκδικηθούν τη Γαλλία για την ήττα τους στον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο. Το μίσος που έτρεφαν οι Γερμανοί για τους Γάλλους αποδεικνύεται από το παρακάτω κείμενο, το οποίο αποτελεί λόγο του Ιωσήφ Γκέμπελς προς παράγοντες του υπουργείου προπαγάνδας: << Η νέα τάξη για την Ευρώπη θα πρέπει να τεθεί πολύ συνειδητά υπό την αποκλειστική αιγίδα της Γερμανίας... Στο μέλλον η Γαλλία θα παίζει απλώς το ρόλο ενός μικρού ατλαντικού κράτους ... Πέρα από τις εδαφικές απαιτήσεις της Ιταλίας έναντι της Γαλλίας, και οι δικές μας απαιτήσεις θα είναι πολύ μεγάλες... Όσον αφορά τη Γαλλία, το αξίωμα θα είναι : η καταστροφή της Ειρήνης της Βεσπφαλίας. Κάποιοι μιλούν ακόμη και για ανάκληση της διανομής που συμφωνήθηκε με τη συνθήκη του Βερντέν του 1843. Γι' αυτόν το λόγο, οτιδήποτε χρησιμεύει στην ενθάρρυνση πολιτικής ή οικονομικής αναβίωσης της Γαλλίας θα καταστρέφεται.... Η συνθήκη ειρήνης θα εξαλείψει τη Γαλλία όχι μόνο ως μεγάλη

²⁰ Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 159, 161

²¹ Kroener-Muller- Umbreit, *Germany in the Second World War*, ό.π., σ. 21

²² Ο.π., σ. 22

δύναμη αλλά και ως κράτος με οποιαδήποτε πολιτική επιρροή στην Ευρώπη>>. ²³ Ωστόσο, παρά την έντονη πολεμική ρητορική έναντι των Γάλλων που συναντάμε στο κείμενο του Γιόζεφ Γκέμπελς , τελικά αποφασίστηκε ένα διαφορετικό μοντέλο κατοχικής διοίκησης για τη χώρα. Σε ένα τμήμα της χώρας οι Γερμανοί διόρισαν κυβέρνηση του Φιλίπ Πεταίν, ενός ανθρώπου που η πολεμική του συνεισφορά υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική στον προηγούμενο πόλεμο. ²⁴ Το υπόλοιπο τμήμα της χώρας που βρισκόταν έξω από τη δικαιοδοσία της κυβέρνησης του Βισύ κατελήφθη από τους Γερμανούς που όρισαν στρατιωτική διοίκηση, ενώ οι περιοχές της Αλσατίας και της Λοραίνης προσαρτήθηκαν επίσημα στη Γερμανία. ²⁵

Για τη διοίκηση των ολλανδικών εδαφών επιλέχθηκε ο διορισμός ενός Κομισάριου του Ράιχ. Τη διοίκηση της Ολλανδίας ανέλαβε ο Σείς Ίνκβαρτ , ένα πρόσωπο του οποίου η συμβολή στην κατάληψη της Αυστρίας από τη Γερμανία ήταν καταλυτική, αφού ο Σείς Ίνκβαρτ ως αρχηγός του ναζιστικού κόμματος της Αυστρίας είχε συνεισφέρει τα μέγιστα στην υπονόμευση του αυστριακού κράτους και στην αναίμακτη είσοδο των Γερμανών στη χώρα. Κάτω από τις διαταγές του κομισάριου βρισκόντουσαν άλλοι γενικοί κομισάριοι που ήταν επιφορτισμένοι με διάφορα καθήκοντα, τα οποία εκτείνονταν από την οικονομία και έφταναν μέχρι τον πολιτισμό και τη υγεία. Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να παρατηρήσουμε ότι στην ευρύτερη δημόσια διοίκηση της Ολλανδίας δε σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές, διότι οι υψηλόβαθμοι υπάλληλοι παρέμειναν στις θέσεις τους και επωμίστηκαν τη λειτουργία των δημόσιων οργανισμών που ακόμη βρίσκονταν σε ισχύ. ²⁶ Εκτός από τον Σείς Ίνκβαρτ , άλλα δύο πρόσωπα είχαν σημαίνοντα ρόλο στην κατοχική διοίκηση της Ολλανδίας. Πρόκειται για τον Φριτς Σμιτ, ο οποίος ανέλαβε το μεγαλύτερο τμήμα της πολιτικής διοίκησης και τον Χανς Ρόιτερ που ήταν υπεύθυνος για ζητήματα ασφαλείας. ²⁷

Στην περίπτωση του Βελγίου επιλέχθηκε ένα διαφορετικό μοντέλο διοίκησης σε σχέση με την Ολλανδία. Οι Γερμανοί εγκαθίδρυσαν στο Βέλγιο στρατιωτική διοίκηση, το προσωπικό της οποίας είχε επωμιστεί την ανάληψη τόσο των στρατιωτικών όσο και

²³ Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ*, ό.π., σ. 108-109

²⁴ Ο.π., σ. 107

²⁵ Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 171, 174

²⁶ Ο.π., σ. 200-201

²⁷ Kroener- Muller- Umbreit, *Germany in the Second World War*, ό.π., σ. 25

των πολιτικών καθηκόντων. Το Βέλγιο, το οποίο παραδόθηκε στις 28 Μαΐου, δεν απέφυγε τον εδαφικό ακρωτηριασμό, καθώς αναγκάστηκε να παραχωρήσει στην Γερμανία τις περιοχές Εουπέν, Μαλμεντύ και Μορεσνέ.²⁸ Τη θέση του στρατιωτικού διοικητή Βελγίου ανέλαβε ο Φον Φαλκενχάουζεν, ο οποίος διέθετε αρκετή εμπειρία ως προς τις εξωτερικές υποθέσεις, καθώς είχε σταλεί και άλλες φορές από το γερμανικό κράτος ως στρατιωτικός ακόλουθος σε διάφορες περιοχές της υφηλίου. Σημαντικό ρόλο στη διοίκηση του Βελγίου μαζί με τον Φαλκενχάουζεν έπαιζε και ο Έγκερ Ρέντερ, ο οποίος είχε επωμιστεί το μεγαλύτερο μέρος των ευθυνών για την οργάνωση της κατοχικής διοίκησης της χώρας. Η περίπτωση της κατοχής του Βελγίου παρουσιάζει πολλά κοινά στοιχεία με εκείνη της Ολλανδίας, καθώς μέσα στον κρατικό μηχανισμό δεν έλαβαν χώρα μεγάλες εκκαθαρίσεις, διότι η συντριπτική πλειοψηφία των υπαλλήλων διατήρησαν τις θέσεις τους και αποφάσισαν να λειτουργήσουν την κρατική μηχανή, κάτι που το επιθυμούσε και η πρώην κυβέρνηση της χώρας που τώρα βρισκόταν στο εξωτερικό.²⁹ Σε αντίθεση με την κυβέρνηση του Βελγίου που αποφάσισε να ακολουθήσει το δρόμο της εξορίας, είχαμε τη παραμονή στη χώρα του βασιλιά Λεοπόλδου. Ο Λεοπόλδος δεν ακολούθησε το παράδειγμα των άλλων εστεμμένων της Ευρώπης, των οποίων οι χώρες κατακτήθηκαν από τους ναζί και έμεινε στην πατρίδα του, καθώς πίστευε ότι οι Γερμανοί θα ακολουθούσαν και στο Βέλγιο κατευναστική πολιτική, όπως ακριβώς είχε συμβεί και με την περίπτωση της Δανίας.³⁰

Η στρατιωτική κατοχή του Βελγίου όμως δημιούργησε προβλήματα και στις δύο εθνικές κοινότητες του Βελγίου, τους Φλαμανδούς και τους Βαλλόνους, οι οποίοι επιθυμούσαν πιο ενεργή συμμετοχή στη διοίκηση της χώρας, βλέποντας τους Γερμανούς να επιθυμούν συνεργασία μόνο με τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα του Βελγίου.³¹

Η περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας αποτελεί μια από τις περισσότερο περίπλοκες διοικήσεις κατά τη διάρκεια του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, διότι οι Γερμανοί εκτός από τα δικά τους συμφέροντα έπρεπε να λάβουν σοβαρά υπόψη και τα συμφέροντα άλλων χωρών, όπως ήταν οι στενοί τους σύμμαχοι Ιταλοί, οι Ούγγροι, αλλά και λαοί που δεν ανεχόντουσαν την κυριαρχία που είχε αποκτήσει το σερβικό

²⁸ Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 125

²⁹ Mazower, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ*, ό.π., σ. 107

³⁰ Ο.π., σ. 106

³¹ Kroener-Muller- Umbreit, *Germany in the Second World War*, ό.π., σ. 28

στοιχείο μέσα στο Γιουγκοσλαβικό κράτος, όπως οι Κροάτες και οι Σλοβένοι. Οι Γερμανοί από τον εκτεταμένο διαμελισμό που υπέστη η Γιουγκοσλαβία πήρανε το μεγαλύτερο τμήμα της Σλοβενίας, το οποίο και επίσημα προσάρτησαν στο Ράιχ. Επίσης, δωσίλογη κυβέρνηση εγκαθιδρύθηκε από τους Γερμανούς σε ό,τι είχε απομείνει από τη Σερβία. Πρόεδρος αυτής της κυβέρνησης ορίστηκε ο στρατηγός Νέντιτς, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να βρίσκεται σε συνεργασία με το στρατιωτικό διοικητή που ορίστηκε από τους Γερμανούς.³² Η διοίκηση είχε αναληφθεί από τον Βίλχελμ Λιστ που είχε άμεσα υπό τις διαταγές του τους στρατηγούς Βάλτερ Κούντσε και Αλεξάντερ Λερ. Λίγο καιρό μετά την κατάληψη της χώρας, ο Λιστ παρεχώρησε τη θέση του στο στρατηγό Μπέμε. Εκτός από την άσκηση της εκτελεστικής εξουσίας, σημαντικό ρόλο στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας έπαιξε και το ζήτημα της ασφάλειας, καθώς την ηγεσία της αστυνομίας στις κατεχόμενες Γιουγκοσλαβικές περιοχές κατέλαβαν διαδοχικά οι Φραντς Νέουχαουζεν, Αουγκουστ Μείζνερ και Φέλιξ Μπέρεντς. Γενικά, στην περίπτωση της Γιουγκοσλαβίας παρατηρείται το φαινόμενο της περιπλοκότητας όσον αφορά τα διοικητικά καθήκοντα, εφόσον η πληθώρα διοικήσεων και αρμοδιοτήτων δεν ήταν δυνατόν να διευκολύνει τη διοίκηση της χώρας.³³ Εκτός από τους Γερμανούς, μερίδιο από τα εδάφη της Σλοβενίας πήραν και οι Ιταλοί. Επίσης, στους εταίρους του ο Χίτλερ παραχώρησε την περιοχή της Δαλματίας και το Μαυροβούνιο, ενώ η περιοχή του Μπανάτου παραχωρήθηκε στη Γερμανία λόγω της ύπαρξης γερμανικής μειονότητας. Τέλος, οι Κροάτες κατόρθωσαν με τη σύμπραξη Ιταλών και Γερμανών να εγκαθιδρύσουν ανεξάρτητο κράτος.³⁴

Η περίπτωση της Ελλάδας αποτελεί την τελευταία κατά σειρά περίπτωση εξεταζόμενης χώρας ως προς το μοντέλο διοίκησης που ακολουθήθηκε από τις δυνάμεις του Άξονα. Η ελληνική περίπτωση παρουσιάζει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με εκείνη της Γιουγκοσλαβίας, καθώς για τα εδάφη της έριζαν πολλές χώρες και όχι μόνο η Γερμανία. Ο Χίτλερ είχε συμφωνήσει με τον Μουσολίνι ότι η Ελλάδα ανήκε στην ιταλική σφαίρα επιρροής, αποφάσισε όμως να κρατήσει ορισμένα ελληνικά εδάφη, καθώς μόνο με την γερμανική επέμβαση στη χώρα κατέστη δυνατό να καμφθεί η αντίσταση του ελληνικού στρατού. Μερίδιο από τα ελληνικά εδάφη ήθελαν όμως και οι Βούλγαροι, οι οποίοι από την εποχή που ιδρύθηκαν ως κράτος δεν έπαψαν να

³² Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 243, 248

³³ Kroener- Muller-Umbreit, *Germany in the Second World War*, ό.π., σ. 39

³⁴ Lemkin, *Axis Rule*, ό.π., σ. 245-252

εποφθαλμιούν ελληνικά εδάφη, ειδικά μάλιστα περιοχές της Μακεδονίας και της Θράκης, έχοντας ως αλτρωτικό τους όνειρο τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου, η οποία έκανε λόγο για τη Μεγάλη Βουλγαρία που θα είχε υπό την κατοχή της όλη τη Μακεδονία και τη Θράκη. Δημιουργήθηκαν λοιπόν στον ελληνικό χώρο τρεις ζώνες κατοχής. Οι Γερμανοί προέβησαν στην κατάληψη περιοχών που παρουσίαζαν γεωπολιτικό και γεωστρατηγικό ενδιαφέρον, όπως η πρωτεύουσα, η Θεσσαλονίκη και ορισμένα νησιά του ανατολικού Αιγαίου, αλλά και το μεγαλύτερο τμήμα της Κρήτης, η οποία υπήρξε το τελευταίο μέρος της Ελλάδας που κατελήφθη από τους Γερμανούς. Οι Βούλγαροι, χωρίς να πολεμήσουν, μπόρεσαν να εκπληρώσουν τις εδαφικές τους διεκδικήσεις στα μακεδονικά και θρακικά εδάφη, ενώ οι Ιταλοί κατέλαβαν τα υπόλοιπα ελληνικά εδάφη, με βάση τη συμφωνία που είχε κάνει ο Ιταλός δικτάτορας με το Γερμανό ομόλογό του.³⁵ Αφού οι αξονικές δυνάμεις μοίρασαν το ελληνικό έδαφος, διόρισαν κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον στρατηγό Γεώργιο Τσολάκογλου που ανέλαβε καθήκοντα στις 30 Απριλίου 1941 (την πολιτική της οποίας θα εξετάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο της εργασίας) και επίσης διόρισαν εκείνα τα άτομα που θα είχαν υπό τον έλεγχό τους τη λειτουργία αυτής της κυβέρνησης. Ο Βίλχελμ Λιστ ήταν αυτός που είχε υπό τον έλεγχό του τον τομέα της εκτελεστικής εξουσίας, ενώ υπεύθυνος για τις σχέσεις και τη συνεργασία με την κυβέρνηση ήταν ο Γκίντερ Άλτενμπουργκ, ο οποίος πήρε τη θέση του πρεσβευτή φον Έρπαχ. Εκτός από το στρατηγό Λιστ σημαντικό ρόλο στη στρατιωτική ιεραρχία έπαιζαν και οι στρατηγοί Χέλμουτ Φέλμυ και Κουρτ φον Κρέντσκι που ήταν υπεύθυνοι για την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη.³⁶

Εκτός από τον στρατιωτικό και τον πολιτικό τομέα, οι Γερμανοί όρισαν και ένα εκπρόσωπο για τα οικονομικά θέματα, τον Χέρμαν Νοϊμπάχερ, η παρουσία του οποίου υπήρξε απαραίτητη στην Ελλάδα, καθώς λόγω της πολιτικής που ακολουθήθηκε από τους Γερμανούς, η χώρα είχε φτάσει στα πρόθυρα οικονομικής καταστροφής. Μετά την αποχώρηση του Άλτενμπουργκ, τη θέση του ανέλαβε ως πληρεξούσιος ο φον Γκράιβενιτς, ενώ αλλαγές είχαμε και στον τομέα των στρατιωτικών, όπου είχαμε τη ραγδαία αναβάθμιση του στρατηγού Σπάιντελ, κάτι το οποίο συνέβη και στον πολιτικό τομέα με την υπέρμετρη ισχυροποίηση του Νοϊμπάχερ.³⁷

³⁵ Νίκος Παπαναστασίου – Χάγκεν Φλάισερ, *Το << Οργανωμένο Χάος >>, Η Γερμανική κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα*, στο Χρήστος Χατζηιωσήφ, *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα*, τόμ. Γ1', Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007, σ. 104

³⁶ Παπαναστασίου – Φλάισερ, *Το << Οργανωμένο Χάος >>*, .ο.π., σ. 105-106

³⁷ *Ο.π.*, σ. 112, 114-115

Η ηρωική αντίσταση εκ μέρους του ελληνικού λαού ανάγκασε τους Γερμανούς να λάβουν τα μέτρα τους με σκοπό να αποφύγουν περαιτέρω περιπλοκές. Για το λόγο αυτό είχαμε τη δημιουργία ενός νέου αξιώματος, αυτό του << Ανώτερος Αρχηγός των Ες-Ες και της Αστυνομίας εν Ελλάδι(ΑΑΣΣΑ) >> , θέση την οποία κατέλαβε ο Γιούργκεν Στρόοπ , ο οποίος είχε δείξει τις << περγαμινές >> του με τη βαναυσότητα που φέρθηκε έναντι του πολωνικού λαού. Μετά την αποχώρηση του Στρόοπ , διάδοχός του ήταν σε αυτή τη θέση ο Βάλτερ Σιμάνα.³⁸

Ιδιαίτερη περίπτωση για την κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα αποτελεί η περίπτωση της Κρήτης, της τελευταίας περιοχής που έπεσε στα χέρια των Γερμανών. Η Κρήτη διοικούνταν χωριστά από την υπόλοιπη Ελλάδα, καθώς διέθετε η ίδια δικούς της διοικητές. Πρώτος διοικητής ήταν ο στρατηγός Στούντεντ, ενώ στη συνέχεια τη θέση αυτή κατέλαβαν οι στρατηγοί Αλεξάντερ Αντρέ και Μπρούνο Μπρόγερ. Οι διάφοροι διοικητές της Κρήτης επιχείρησαν να ακολουθήσουν μια ανεξάρτητη πολιτική, ειδικά στον οικονομικό τομέα, χωρίς πάντως να έχουν να επιδείξουν κάποια αξιόλογη επιτυχία.³⁹

Συμπερασματικά λοιπόν, οι Γερμανοί ακολούθησαν διαφορετικά μοντέλα διοίκησης. Παρατηρώντας κανείς τη δομή της γερμανικής διοίκησης μπορεί να τονίσει ότι οι Γερμανοί στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν είχαν μια ξεκάθαρη θέση σχετικά με το ζήτημα των κατεχόμενων περιοχών, αλλά περίμεναν την τελική νίκη που θα τους έδινε τη δυνατότητα να αναμορφώσουν εκ βάθρων τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης. Αυτή η δυστοκία στο να υπάρξει μια ενιαία πολιτική γραμμή δημιούργησε πολλά προβλήματα που καθιστούσαν δυσχερή τη διοίκηση των περιοχών υπό κατοχή, δυσκολεύοντας ακόμη περισσότερο τη ζωή των ντόπιων κατοίκων που είχαν την ατυχία να ζήσουν υπό γερμανικό ζυγό.

³⁸ *Ο.π.*, σ. 116-117

³⁹ *Ο.π.*, σ. 122-123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΣΟΛΑΚΟΓΛΟΥ (ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1941- ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1942)

Η κυβέρνηση του στρατηγού Γεωργίου Τσολάκογλου αποτέλεσε την πρώτη κυβέρνηση που ανήλθε στην εξουσία στην κατεχόμενη Ελλάδα, με τη βοήθεια των Γερμανών και των συμμάχων τους, Ιταλών και Βουλγάρων. Οι Γερμανοί υπήρξαν θιασώτες της λύσης της κατοχικής κυβέρνησης, διότι είχαν στραμμένη την προσοχή τους στα άλλα μέτωπα του πολέμου και ειδικά σε αυτό της Σοβιετικής Ένωσης. Από την άλλη πλευρά, οι Ιταλοί και οι Βούλγαροι επιθυμούσαν την πλήρη κατάλυση του ελληνικού κράτους, αφού οι Ιταλοί επιθυμούσαν τη μετατροπή της χώρας σε προτεκτοράτο, ενώ οι Βούλγαροι ήθελαν να κατοχυρώσουν τις διεκδικήσεις τους στα εδάφη της Μακεδονίας και της Θράκης. Ο διορισμός της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης ήρθε ως αποτέλεσμα της ήττας που υπέστη ο ελληνικός στρατός. Ο ελληνικός στρατός ύστερα από μάχες σχεδόν έξι μηνών είχε προκαλέσει το θαυμασμό όλου του κόσμου, καθώς είχε αποκρούσει με αποφασιστικό τρόπο την άνανδρη επίθεση των Ιταλών τις πρώτες πρωινές ώρες της 28^{ης} Οκτωβρίου, τη στιγμή που σχεδόν όλες οι χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου είχαν κατακτηθεί από τις δυνάμεις του Άξονα. Οι Έλληνες στρατιώτες, δυστυχώς, δε μπόρεσαν να αντέξουν και την επίθεση του στρατού του Τρίτου Ράιχ και τελικά οι ηγήτορες του στρατού αναγκάστηκαν να συνθηκολογήσουν, παρά τη ρητή άρνηση που εκφράστηκε εκ μέρους της τότε πολιτικής ηγεσίας, η οποία επιθυμούσε συνέχιση της αντίστασης. Εκείνες τις ημέρες πριν την ελληνική συνθηκολόγηση η κατάσταση ήταν πραγματικά τραγική σε όλους τους τομείς, τόσο σε πολιτικό όσο και σε στρατιωτικό επίπεδο. Μετά το θάνατο του Μεταξά διορίστηκε πρωθυπουργός ο Αλέξανδρος Κορυζής, ο οποίος όμως αυτοκτόνησε στις 18 Απριλίου 1941. Μετά την αυτοκτονία του Κορυζή, ο βασιλιάς Γεώργιος ο Β΄ αναζήτησε άτομο για την κάλυψη του πρωθυπουργικού θώκου, καταλήγοντας στον βενιζελικό Εμμανουήλ Τσουδερό. Η ραγδαία κατάρρευση του μετώπου ανάγκασε το βασιλιά και τη κυβέρνηση να εγκαταλείψουν την πρωτεύουσα για την Κρήτη και έπειτα για το Λονδίνο και το Κάιρο. Επίσης, στο στρατιωτικό τομέα η κατάσταση ήταν ιδιαίτερος κρίσιμη, αφού η επίθεση του γερμανικού στρατού είχε παραλύσει κάθε δυνατότητα αντίστασης, ενώ η γρήγορη κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας δεν άφηνε και πολλά περιθώρια στρατιωτικών ελιγμών. Οι στρατιωτικοί διοικητές του μετώπου ήταν αποφασισμένοι να έρθουν σε επαφή με τους Γερμανούς για να συνθηκολογήσουν, κάτι το οποίο θεωρούνταν ανεπίτρεπτο για το

βασιλιά για τον αρχιστράτηγο Αλέξανδρο Παπάγο, οι οποίοι επιθυμούσαν συνέχιση της αντίστασης λόγω της παρουσίας του εκστρατευτικού σώματος που είχε σταλεί από τους Άγγλους. Μοιραίο πρόσωπο στη συνθηκολόγηση ήταν ο πρώτος κατοχικός πρωθυπουργός, ο οποίος υπέγραψε τρία πρωτόκολλα με τα οποία ο ελληνικός στρατός παραδίδονταν κι άρχιζε πλέον μια ζοφερή περίοδος για την Ελλάδα και τον λαό της. Το πρώτο πρωτόκολλο υπεγράφη στις 20 Απριλίου από τον Γεώργιο Τσολάκογλου και τον Γερμανό στρατηγό Ζεπ Ντήτριχ στο χωριό Βοτονάσι, όπου ο Τσολάκογλου είχε στρατοπεδεύσει. Με βάση τους όρους αυτού του πρωτοκόλλου δινόταν διαταγή να σταματήσουν οι πολεμικές συγκρούσεις ανάμεσα σε Έλληνες από τη μια και Γερμανούς και Ιταλούς από την άλλη, ενώ οι Γερμανοί ήταν υποχρεωμένοι να παρέμβουν ανάμεσα σε Έλληνες και Ιταλούς στο μέτωπο της Βορείου Ηπείρου. Δινόταν διορία δέκα ημερών στον ελληνικό στρατό να αποχωρήσει από τα μέτωπα των εχθροπραξιών, ενώ οι αξιωματικοί και οι στρατιώτες δε θα υποχρεώνονταν να βιώσουν την ταπεινή πράξη της αιχμαλωσίας. Τέλος, ο Έλληνας αντιστράτηγος συνέχιζε να είναι υπεύθυνος για τον ανεφοδιασμό των μονάδων του.⁴⁰

Βλέποντας κανείς τους όρους με τους οποίους υπογράφηκε το πρώτο πρωτόκολλο παρατηρεί ότι είναι ιδιαίτερα ευνοϊκοί για την ελληνική πλευρά, ειδικά οι όροι που αναφέρονται στη μη αιχμαλωσία του ελληνικού στρατού. Πρόκειται για την πρώτη φορά που οι Γερμανοί σε εκείνο τον πόλεμο δε συνέλαβαν αιχμαλώτους, κάτι το οποίο είχαν κάνει σε άλλες περιπτώσεις κατεχόμενων περιοχών, προφανώς εντυπωσιασμένοι από τη μαχητικότητα του ελληνικού στρατού, ο οποίος επί σχεδόν επτά μήνες πολεμούσε εναντίον δύο στρατών που ήταν υπέρτεροι από κάθε άποψη. Επιπλέον, με την υπογραφή του πρώτου πρωτοκόλλου έπαυε πλέον η αιματοχυσία, καθώς όπως είδαμε σε προηγούμενο μέρος της εργασίας η στρατιωτική κατάσταση δεν επέτρεπε την παραμικρή αντίσταση εκ μέρους του ελληνικού στρατού, χωρίς αυτή να οδηγούσε σε αιματοχυσία και καταστροφές.

Παρ' όλα αυτά όμως, δυστυχώς, η διάρκεια ζωής αυτού του πρωτοκόλλου υπήρξε βραχεία, διότι οι Γερμανοί επιθυμούσαν εκ νέου τροποποίηση, κάτι που συνέβη την αμέσως επόμενη μέρα. Οι Γερμανοί ζήτησαν εκ νέου τροποποίηση του πρωτοκόλλου, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να κατευνάσουν τους συμμάχους τους Ιταλούς, οι οποίοι επιθυμούσαν οι Έλληνες να ζητήσουν και από αυτούς ανακωχή και όχι μόνο από τους

⁴⁰ Γεώργιος Τσολάκογλου, *Απομνημονεύματα*, Τυπ. Ακροπόλεως, Αθήνα 1959, σ. 140-141

Γερμανούς. Το δεύτερο πρωτόκολλο υπογράφηκε στις 21 Απριλίου 1941 στα Γιάννενα από τον Τσολάκογλου και από το Γερμανό στρατηγό φον Γκράιφενμπεργκ. Σε σχέση με το πρώτο πρωτόκολλο, οι όροι είναι πολύ πιο αυστηροί για τους Έλληνες αξιωματικούς και στρατιώτες, αφού αυτοί είναι πλέον υποχρεωμένοι να παραδοθούν άνευ όρων, οι Γερμανοί κάνουν λόγο στο πρωτόκολλο για αιχμαλωσία, κάτι που δε συνέβη στο προηγούμενο πρωτόκολλο, ενώ γίνονται και κύριοι του πολεμικού εξοπλισμού του ελληνικού στρατού. Τα μόνα θετικά στοιχεία που εντοπίζει κανείς διαβάζοντας τους όρους του δεύτερου πρωτοκόλλου είναι ότι οι Γερμανοί συνεχίζουν να επιτρέπουν στους Έλληνες αξιωματικούς να φέρουν τον οπλισμό τους, η υπόσχεση που δίνεται από την ανώτατη στρατιωτική γερμανική διοίκηση ότι μετά το οριστικό πέρας των συγκρούσεων όλοι οι αιχμάλωτοι θα επιστρέψουν στις εστίες τους και ότι η ελληνική διοίκηση θα συνεχίσει να είναι υπεύθυνη για τον εφοδιασμό των αξιωματικών με τρόφιμα και φάρμακα, όπως επίσης και ότι θα γίνει παρέμβαση στους Ιταλούς για να σταματήσουν κάθε πολεμική ενέργεια.⁴¹

Παρατηρώντας λοιπόν κανείς τους όρους αυτής της δεύτερης συμφωνίας, βλέπει την αλλαγή γραμμής στη συμπεριφορά των Γερμανών, οι οποίοι επιθυμούν να μη δημιουργήσουν προστριβές με τους Ιταλούς, καθώς η συμμαχία μαζί τους ήταν ζωτική για τα γερμανικά συμφέροντα στο χώρο των Βαλκανίων. Δε διστάζουν λοιπόν να οδηγήσουν στην αιχμαλωσία ένα στρατό, που παρά τις ελλείψεις του σε άνδρες και πολεμικό υλικό, τους αντιμετώπισε αποτελεσματικά και κέρδισε το θαυμασμό όλης της Ευρώπης για τη γενναιότητα που επέδειξε στα πολεμικά μέτωπα.

Η τελευταία πράξη του δράματος για τον ελληνικό στρατό παίχτηκε δύο μέρες αργότερα, δηλαδή στις 23 Απριλίου, όπου υπεγράφη η οριστική συνθηκολόγηση στη Θεσσαλονίκη από τον Τσολάκογλου και το Γερμανό στρατηγό Άλφρεντ Γιόντλ, ενώ από την ιταλική πλευρά υπέγραψε ο υποστράτηγος Φερέρο. Ο ελληνικός στρατός με τη σύμβαση αυτή αναγκάστηκε να παραδοθεί και στους Ιταλούς, τους οποίους είχε νικήσει στα βουνά της Αλβανίας. Ο Τσολάκογλου επιχείρησε να δικαιολογηθεί στην κοινή γνώμη για αυτές του τις πράξεις με το παρακάτω κείμενο: << Ο Έλληνας Διοικητής της Στρατιάς Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας, τυγχάνων έστω και προσκαίρως αιχμάλωτος των Γερμανών, μεθ' όλου του υπ' αυτόν Στρατεύματος, δεν δύναται ν' αποφασίσει ελευθέρως, αλλά είναι υποχρεωμένος να υπακούη εις τας διαταγάς της

⁴¹ Ο.π., σ. 142-143

Γερμανικής Διοικήσεως , ήτις θα υπέχη τας ευθύνας. Ουχ' ήττον δεν δύναται ή να σημειώση την διά τρίτην φοράν επί τα χείρω διά τον Ελληνικόν Στρατόν τροποποίησιν των όρων της ανακωχής , δι' ο και διαμαρτύρεται. Ωσαύτως διαμαρτύρεται διότι μέχρι σήμερον η Ιταλική Αεροπορία θερίζει τα κινούμενα ή εν στάσει όλως ανύποπτα και πολλάκις άοπλα Ελληνικά Τμήματα και τον άμαχον πληθυσμόν της ηρωικής Ηπείρου παρά την υπογραφίν συμβάσεων παραδόσεως.>>⁴²

Η υπογραφή των τριών πρωτοκόλλων σήμαινε το τέλος του ελληνικού στρατού, ο οποίος τόσες θυσίες είχε υποστεί επί ένα σχεδόν εξάμηνο για να διατηρήσει αλώβητη την εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία. Το πιο ταπεινωτικό γεγονός αποτελεί η παράδοση στις ιταλικές δυνάμεις, οι οποίες σώθηκαν από την ολοκληρωτική ήττα μόνο με την επέμβαση των Γερμανών, οι οποίοι ήταν και αυτοί που έγειραν οριστικά την πλάστιγγα του πολέμου υπέρ των δυνάμεων του άξονα. Αφού λοιπόν δεν υπήρχε ο παραμικρός κίνδυνος για τις δυνάμεις κατοχής, αυτές άρχισαν να αναζητούν το μοντέλο που θα εισήγαγαν για τη διοίκηση της κατεχόμενης Ελλάδας. Ο Τσολάκογλου μετά την ευθύνη που ανέλαβε, διαλύοντας με την υπογραφή του τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας, αποφάσισε να θέσει εαυτόν στην υπηρεσία των κατακτητών. Χαρακτηριστικό είναι το τηλεγράφημα που έστειλε προς τον Χίτλερ: << Δήλωσα στην Α.Ε. το στρατάρχη Λιστ και επαναλαμβάνω ότι η Στρατιά Μακεδονίας και Ηπείρου , που στο όνομα του ελληνικού λαού υπέστη τις μεγαλύτερες θυσίες κατά τη διάρκεια του πολέμου, είναι, μέσω της ηγεσίας της, διατεθειμένη να προσφέρει τις υπηρεσίες της για να σχηματισθεί μία Κυβέρνηση στην Αθήνα. Υποσχόμασθε στην Α.Ε. τον Φύρερ του γερμανικού λαού να υπηρετήσουμε κατά τον τρόπο που θα υπεδείκνυε αυτός>>.⁴³

Οι Γερμανοί μετά από αυτό το τηλεγράφημα ήταν διατεθειμένοι να διορίσουν τον Τσολάκογλου στην πρωθυπουργία. Σε αυτά τους τα σχέδια βρήκαν απέναντι τους Ιταλούς, οι οποίοι δεν επιθυμούσαν έστω και την παραμικρή συγκέντρωση εξουσίας στα χέρια Ελλήνων, καθώς ένιωθαν ακόμη ντροπιασμένοι για την ήττα που είχαν υποστεί στο μέτωπο της Βορείου Ηπείρου. Διαβάζοντας κανείς τις δηλώσεις του Γκαλεάτσο Τσιάνο , υπουργού εξωτερικών της Ιταλίας και γαμπρού του Μουσολίνι, μπορεί εύκολα να καταλάβει το φόβο που είχαν οι Ιταλοί για μια ελληνική κυβέρνηση,

⁴² Ο.π., σ. 146

⁴³ Σπύρος Γασπαρινάτος , *Η Κατοχή* , τομ. Α΄, Αθήνα 1998, σ. 211

έστω και με ελάχιστα ψήγματα ανεξαρτησίας:<< Η ιστορία αυτή με τον Τσολάκογλου μου αρέσει όλο και λιγότερο [...]. Είναι φανερό ότι ο στρατηγός το κάνει για να σώσει την εθνική και εθνολογική ενότητα της Ελλάδας. Εξίσου φανερή είναι η γερμανική αποδοχή αυτών των σκοπών>>.44

Σε παρόμοιο μήκος κύματος κινούνταν και οι Βούλγαροι, αφού όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, εποφθαλμιούσαν για πολλές δεκαετίες ελληνικά εδάφη, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να οριστικοποιήσουν την κυριαρχία τους στην Μακεδονία και τη Θράκη και δεν ήταν διατεθειμένοι να δεχτούν έστω και μια κυβέρνηση που θα ήταν ολοκληρωτικά υποχείριο των Γερμανών.

Τελικά, οι αντιρρήσεις των εταίρων των Γερμανών κάμφθηκαν και στα τέλη Απριλίου του 1941 η πρώτη κατοχική κυβέρνηση ήταν πλέον γεγονός. Λίγο πριν την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Τσολάκογλου έθεσε κάποιους στόχους για την κυβέρνησή του, καθώς υποσχέθηκε την άμεση απελευθέρωση των Ελλήνων αιχμαλώτων, τη μέριμνα για τους ανθρώπους που είχαν υποστεί τις οδυνηρές συνέπειες του πολέμου, την προσπάθεια ικανοποιητικής διατροφής των πολιτών, την προστασία όλων των κλάδων της ελληνικής οικονομίας και την προσπάθεια αποφυγής διασάλευσης της δημόσιας τάξης.⁴⁵

Μετά τις υποσχέσεις που έδωσε στον ελληνικό λαό, ο στρατηγός προέβη σε διάγγελμα ενώπιον του ελληνικού λαού. Το διάγγελμα αυτό αξίζει να αναλυθεί, διότι αποτελεί πολύτιμη ιστορική πηγή και δείχνει ποια πολιτική ήταν διατεθειμένος να ακολουθήσει ο στρατηγός, όταν θα αναλάμβανε τη διακυβέρνηση της χώρας. Από την αρχή κιόλας του διαγγέλματος ο Τσολάκογλου καταφέρεται εναντίον της εξόριστης κυβέρνησης και του βασιλιά, οι οποίοι χαρακτηρίζονται ως << υπεύθυνοι της εθνικής συμφοράς>>. Ο Τσολάκογλου συνεχίζει να στηλιτεύει τη στάση της εξόριστης κυβέρνησης, η οποία καλεί το λαό σε συνέχιση της αντίστασης, καθώς δηλώνει ότι << κυβερνήσεις που ετράπη εις φυγήν, ουδέν δικαίωμα έχει να απαιτή από τον Ελληνικόν λαόν θυσίας αι οποία ισοδυναμούν με σφαγιασμόν και αυτοκτονίαν>>. Στη συνέχεια του διαγγέλματος, ο Τσολάκογλου προκαλεί τη θυμηδία των πολιτών, αφού δηλώνει ότι η κυβέρνησή του έχει τη στήριξη του ελληνικού στρατού και του ελληνικού λαού. Βεβαίως, ο στρατηγός ξεχνά ότι ήταν ο ίδιος που με τις υπογραφές του λίγες μέρες πριν

⁴⁴ Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα*, τόμ. Α', ό.π., σ. 354

⁴⁵ Δημήτριος Γατόπουλος, *Ιστορία της Κατοχής*, τόμ. Β', σ. 142

οδήγησε τον στρατό σε οριστική διάλυση , ενώ ο ελληνικός λαός παραμένει αταλάντευτα στο πλευρό των συμμαχικών δυνάμεων, γεγονός που το απέδειξε με τον αγώνα του στα βουνά της Αλβανίας και με τη μετέπειτα συμμετοχή του στην εθνική αντίσταση. Μέσα από το διάγγελμα παρατηρούμε ότι η κυβέρνηση του Τσολάκογλου επιθυμεί να αποφύγει τις περιπλοκές και καλεί το λαό σε πλήρη απάθεια έναντι των δυνάμεων κατοχής. Ένα πολύ σημαντικό εύρημα που προκύπτει μέσα από το λόγο του Τσολάκογλου είναι ο έντονος εθνικισμός που διακατέχει το στρατηγό, ο οποίος δε διστάζει να κάνει αναφορά σε παλαιότερες ένδοξες στιγμές της ιστορίας του ελληνικού έθνους, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να δώσει δύναμη στο χειμαζόμενο ελληνικό λαό. Τέλος, για μια ακόμη φορά ο στρατηγός επιχειρεί να δικαιολογηθεί απέναντι στην ελληνική κοινή γνώμη, καθώς κάνει αναφορά στο άσκοπο του αγώνα εναντίον του άξονα και ότι ήταν αυτός που λύτρωσε τον ελληνικό λαό από τα βάσανα που του είχαν προκαλέσει οι πολεμικές συγκρούσεις.⁴⁶ Η ορκωμοσία της κυβέρνησης έλαβε χώρα στις 30 Απριλίου 1941 και σε αυτή συμμετείχαν εκτός από τον ίδιο τον Τσολάκογλου που ανέλαβε τον πρωθυπουργικό θώκο και οι στρατηγοί του μετώπου που συμφώνησαν στην παράδοση του ελληνικού στρατού στους Γερμανούς και τους Ιταλούς, δηλαδή οι στρατηγοί Παναγιώτης Δεμέστιχας ως υπουργός Εσωτερικών, Γεώργιος Μπάκος ως αρμόδιος για την Εθνική Άμυνα, Νικόλαος Μάρκου ως αρμόδιος για θέματα ασφάλειας , Σωτήρης Μουτούσης ως υπεύθυνος για τις Συγκοινωνίες και Χαράλαμπος Κατσιμήτρος ως αρμόδιος για ζητήματα Γεωργίας. Η νεοδιοριζόμενη κυβέρνηση είχε στην πλειονότητά της στρατιωτικούς που ανέλαβαν κυβερνητικά πόστα, ενώ οι απλοί ιδιώτες που κατέλαβαν θέσεις στην κρατική μηχανή αποτελούσαν μειοψηφία. Στην πρώτη κατοχική κυβέρνηση οι μη στρατιωτικοί υπουργοί είναι ο καθηγητής Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος που ανέλαβε τους τομείς Παιδείας και Πρόνοιας, όπως επίσης και τη θέση του Αντιπροέδρου, ο πρώην βουλευτής και υπουργός Αντώνιος Λιβιεράτος που ανέλαβε τα χαρτοφυλάκια της Δικαιοσύνης και του Επισιτισμού, αλλά και ο επιχειρηματίας Πλάτων Χατζημιχάλης που ήταν αρμόδιος για τα οικονομικής φύσεως ζητήματα.⁴⁷

Παρατηρώντας κάποιος τη σύνθεση της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης, αντιλαμβάνεται ότι η πλειονότητα των υπουργών προέρχεται από τις τάξεις του στρατού και ότι λίγοι ιδιώτες δέχτηκαν τελικά να αναλάβουν κυβερνητικά πόστα,

⁴⁶ Ο.π., σ. 142-143

⁴⁷ Τσολάκογλου , *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 215

καθώς φοβούνταν για τη σταδιοδρομία τους μετά την απελευθέρωση της χώρας. Προφανώς η υπουργοποίηση τόσο των στρατηγών του μετώπου θα ήθελε να δείξει στην κοινή γνώμη τον αγώνα που διεξήγαγαν οι συγκεκριμένοι στρατηγοί πριν τη συνθηκολόγηση. Επίσης, πολύ λίγα ήταν τα πρόσωπα εκείνα που είχαν συμμετάσχει στην πολιτική ζωή της χώρας πριν τον πόλεμο και τώρα πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους στην κατοχική κυβέρνηση. Στην περίπτωση της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης αυτά τα πρόσωπα είναι ο Αντώνιος Λιβιεράτος, παλιό στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος και ο Σωτήρης Γκοτζαμάνης, πρώην βουλευτής και υπουργός. Οξύμωρο είναι το γεγονός ότι συνεχίζει να υφίσταται υπουργείο Άμυνας σε μια χώρα που οι ένοπλες δυνάμεις δεν υφίστανται. Είναι πολύ πιθανό ότι το υπουργείο Άμυνας διατηρήθηκε για να βοηθήσει στην αποκατάσταση των αξιωματικών και υπαξιωματικών, οι οποίοι μετά τη συνθηκολόγηση έπαψαν να έχουν κάποιο αντικείμενο εργασίας. Άλλωστε, όπως αποδεικνύει το νομοθετικό έργο της πρώτης κατοχική κυβέρνησης, πολλοί ήταν εκείνοι οι στρατιωτικοί που τοποθετήθηκαν σε καίριες θέσεις της δημόσιας διοίκησης. Η κυβέρνηση αυτή ήταν μια κυβέρνηση δίχως το παραμικρό έρεισμα μέσα στις τάξεις του ελληνικού λαού. Από την αρχή κιόλας της λειτουργίας της άρχισαν να τίθενται τα πρώτα προσκόμματα, καθώς η νέα κυβέρνηση δεν ορκίστηκε από τον προκαθήμενο της Ελληνικής Εκκλησίας, αρχιεπίσκοπο Χρυσάνθο, ο οποίος δήλωσε σε ένα υπουργό: << Σεις είσθε καλοί και αξιοπρεπείς άνθρωποι, αύριον όμως οι ξένοι θα χρησιμοποιούν και τα χειρότερα υποκείμενα. Θα πρέπει λοιπόν να τους ορκίζω και εκείνους, αφού δημιουργηθεί άπαξ με υμάς το προηγούμενον; Διατί θέλετε να αναμίξετε την Εκκλησίαν με το κύρος της εις τέτοιες υποθέσεις; Αφήσατε την να προσπαθήσει να εργασθεί όσον εμπορεί διά την ανακούφισιν της δυστυχίας του λαού, που είναι ήδη τόσο μεγάλη και θα γίνεται καθημερινώς μεγαλυτέρα!>>. ⁴⁸

Η κυβέρνηση Τσολάκογλου δεν ξέχασε αυτές τις δηλώσεις του Προκαθήμενου της Ελλαδικής Εκκλησίας, καθώς τον Ιούλιο του 1941 προέβη στην καθαίρεσή του, δίνοντας το αρχιεπισκοπικό αξίωμα στον Δαμασκηνό. ⁴⁹

Εκτός από τη μη αποδοχή της από τις επίσημες αρχές, η κυβέρνηση αυτή δεν ενέπνεε τον παραμικρό σεβασμό ούτε και σε αυτούς που την διόρισαν. Στα τρία χρόνια που η Ελλάδα βρισκόταν υπό την κατοχή των δυνάμεων του Άξονα δεν είχε επίσημη

⁴⁸ Χρήστος Χρηστίδης, *Χρόνια Κατοχής, 1941-1944. Μαρτυρίες Ημερολογίου*, Αθήνα 1971, σ. 5

⁴⁹ Ραυμόνδος Αλβανός, << *Οι κατοχικές κυβερνήσεις. Οι διαχειριστές μιας ανέφικτης νομιμότητας*>> στο *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τόμ. 8, Ελληνικά Γράμματα Αθήνα 2003, σ. 71

εξωτερική εκπροσώπηση, ούτε ακόμη και στις αξονικές χώρες ή στους δορυφόρους τους. Επίσης, τα περιθώρια ελιγμών ήταν απειροελάχιστα, καθώς η εποπτεία των εκπροσώπων του άξονα ήταν ιδιαίτερος στενή, κάνοντας με αυτόν τον τρόπο στους νέους κυβερνώντες ξεκάθαρο ποιοι είναι οι πραγματικοί κυρίαρχοι στη χώρα.⁵⁰

Ωστόσο, οι άνθρωποι που ανέλαβαν την εξουσία δε διέπονταν από καμιά ιδεολογία και είχαν ως μοναδικό στόχο τη νομή της. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια ενός ανώτατου αξιωματικού, ο οποίος παρέχει κατευθυντήριες οδηγίες στη νέα κυβέρνηση για το πώς αυτή θα πρέπει να κινηθεί, ώστε να σταθεροποιήσει την εξουσία της μέσα στον κρατικό μηχανισμό και να μην αντιμετωπίσει περιπλοκές. Η νέα κυβέρνηση πρέπει να αναπτύξει μια έντονη ρητορική εναντίον του βασιλιά Γεωργίου του Β΄, αλλά να μη προβεί σε πράξεις που θα διασαλεύσουν την ομαλή λειτουργία του κρατικού μηχανισμού που δημιουργήθηκε με το καθεστώς του στρατηγού Μεταξά. Μια ενδεχόμενη νίκη του Χίτλερ και των συμμάχων του θα εδραιώσει για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα την εξουσία της κατοχικής κυβέρνησης, ενώ σε ένα αντίθετο ενδεχόμενο η θέση της κυβέρνησης θα είναι και πάλι ισχυρή, αφού θα έχει υπό τις διαταγές της το σύνολο του κρατικού μηχανισμού της χώρας. Επίσης, η κυβέρνηση οφείλει να δείξει ένα πατριωτικό προσώπειο, στηρίζοντας οργανώσεις που θα διακρίνονται από εχθρικές διαθέσεις έναντι των κατακτητών.⁵¹

Τα λόγια που ειπώθηκαν από αυτό τον ανώτατο αξιωματικό, τελικά φαίνεται να μην ακούστηκαν από τους νέους κυβερνώντες, ειδικά τον πρώτο καιρό της διακυβέρνησης Τσολάκογλου. Με την ανάληψη της διακυβέρνησης από τον στρατηγό άρχισαν οι προσπάθειες εκκαθάρισης του δημόσιου τομέα με παρεμβάσεις σε όλους τους καίριους θεσμούς της πολιτείας (δικαιοσύνη, παιδεία, σώματα ασφαλείας), μια γεύση των οποίων ήδη πήραμε από το διάγγελμα του Τσολάκογλου και την πολεμική του εναντίον του απελθόντος καθεστώτος και του βασιλικού θεσμού. Ανατρέχοντας κανείς στα φύλλα της Εφημερίδας της Κυβέρνησης εκείνο τον καιρό, μπορεί να συνειδητοποιήσει την έντονη εκστρατεία εναντίον του καθεστώτος του Ιωάννη Μεταξά, το οποίο θεωρήθηκε υπεύθυνο για όλα τα δεινά που βίωνε ο ελληνικός λαός, δηλαδή για την

⁵⁰ Αικατερίνα Κράλοβα, *„Στη σκιά της κατοχής: οι ελληνογερμανικές σχέσεις 1940-2010*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013, σ. 42-43

⁵¹ Heinz Richter, *Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα 1936-1946*, Αθήνα 1973, σ. 148

είσοδο στον πόλεμο στο πλευρό των συμμάχων και ενάντια στη Γερμανία και την Ιταλία.

Η πρώτη πράξη νομοθετικού περιεχομένου που εκδόθηκε από την κυβέρνηση είχε τον τίτλο << Περί καταργήσεως του Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού>>, ενός οργανισμού που αποτέλεσε ένα σημαντικό πυλώνα για την προπαγάνδα του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου 1936, μαζί με την Εθνική Οργάνωση Νεολαίας που στόχευε να εμφυσήσει στους νέους ανθρώπους εθνικιστικά ιδεώδη. Σε αυτό το νομοθέτημα πληροφορούμαστε τη δημιουργία ενός νέου οργανισμού, της Διεύθυνσης Τύπου και Ραδιοφωνίας, η οποία θα επωμιστεί όλες τις λειτουργίες του οργανισμού που θα καταργηθεί. Η λειτουργία της νέας υπηρεσίας θα συνεχιστεί από υπαλλήλους που θα διορίσει η νέα κυβέρνηση, ενώ το διάταγμα προβλέπει την απόλυση όλων των εργαζομένων στην υπηρεσία, κάνοντας μια διάκριση για τους τεχνικούς υπαλλήλους. Η μοναδική περίπτωση για να γλυτώσει κάποιος τη θέση του και να παραμείνει στην υπηρεσία είναι να έχει στενή συγγενική σχέση με άτομο που συμμετείχε στις πολεμικές επιχειρήσεις.⁵²

Με αυτή την πρώτη νομοθετική πράξη η κυβέρνηση κάνει από την αρχή κιάλας γνωστές τις προθέσεις της έναντι του προηγούμενου καθεστώτος. Χαρακτηριστικό στοιχείο είναι ότι από τον διαλυόμενο οργανισμό έχουν το δικαίωμα να παραμείνουν στην εργασία τους μόνο αυτοί που πολέμησαν ή οι συγγενείς τους, πράξη που δείχνει ότι η κυβέρνηση επιθυμούσε την τακτοποίηση αυτών των ανθρώπων που, όπως και οι περισσότεροι υπουργοί, υπηρέτησαν στα πολεμικά μέτωπα. Επίσης, η κυβέρνηση δε διστάζει να προβεί από την αρχή σε αθρόες απολύσεις προσωπικού, παρά το γεγονός ότι η περίοδος εκείνη ήταν ιδιαίτερος δύσκολη για την συντριπτική πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Η κυβέρνηση φαίνεται να δείχνει πλήρη αδιαφορία για την τύχη αυτών των ανθρώπων, καθώς το μόνο που την ενδιαφέρει είναι η γρήγορη εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού και η ταυτόχρονη τοποθέτηση σε καίριες θέσεις ατόμων που διάκινται ευμενώς στη νέα κατάσταση και είναι πιστοί υποστηρικτές των νέων κυβερνώντων.

Άλλη προσπάθεια τακτοποίησης ανθρώπων που κατείχαν στρατιωτική θέση αποδεικνύεται από τη νομοθετική πράξη που σχετίζεται με την οργάνωση του πρωθυπουργικού γραφείου. Στην πρώτη παράγραφο του συγκεκριμένου

⁵² ΦΕΚ 148 / 1.5.1941

νομοθετήματος διαβάζουμε: << Η θέσις του Γραμματέως του Υπουργικού Συμβουλίου πληρούται δι' αποφάσεως του Πρωθυπουργού δι' αποσπάσεως ανωτάτου δημοσίου υπαλλήλου ή ανωτέρου στρατιωτικού δυναμένης να ανακληθή δι' ομοίας αποφάσεως>>. ⁵³

Η κυβέρνηση για να μπορεί να οργανώνει κατά το δοκούν τη δημόσια διοίκηση και για να αποκτήσει μια στοιχειώδη νομιμότητα εξέδωσε διάταγμα με τίτλο << Περί των αρμοδιοτήτων της Κυβερνήσεως, των Υπουργών και άλλων διατάξεων>>. Με αυτό το διάταγμα η κυβέρνηση έδειχνε τον απολυταρχικό της χαρακτήρα, καθώς για να πολλαπλασιάσει τη δύναμή της και για να ελέγχει καλύτερα το κράτος προβαίνει στη συνένωση της νομοθετικής με την εκτελεστική εξουσία. Μέσα από τη έκδοση αυτού του διατάγματος, μπορούμε να παρατηρήσουμε αρκετά πράγματα για τη λειτουργία της κυβέρνησης και το πώς αυτή σχεδίαζε να διαμορφώσει τον κρατικό μηχανισμό, ώστε οι διάφορες υπηρεσίες να είναι υπάκουες στα κελεύσματα του εκάστοτε υπουργού. Με το συγκεκριμένο διάταγμα, οι υπουργοί αποκτούν οιονεί δικτατορικές εξουσίες, αφού είναι ελεύθεροι να προβαίνουν στην έκδοση πληθώρας διαταγμάτων ή άλλων νομοθετικών πράξεων με σκοπό τη πλήρη αναδιοργάνωση των κρατικών υπηρεσιών. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέσω αυτού του διατάγματος στο στόχαστρο της κατοχικής κυβέρνησης μπαίνουν ως επί το πλείστον οι ανώτεροι υπάλληλοι του δημοσίου, αυτοί δηλαδή που στην κρατική ιεραρχία έχουν τον βαθμό από Τμηματάρχη και πάνω. Επίσης, αυτό το διάταγμα έχει και μια έντονη αντιβασιλική χροιά, αφού αναφέρει ότι << αι δικαστικές αποφάσεις και άλλα εκτελεστά έγγραφα εκτελούνται εν ονόματι του << ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ>>, ενώ η χώρα αλλάζει και ονομασία αφού το << Βασίλειο της Ελλάδος >> καταργείται και η χώρα αποκτά τη νέα της ονομασία που είναι << Ελληνική Πολιτεία>>. Ακόμη, καθορίζονται τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις των υπαλλήλων, ενώ η κυβέρνηση επιφορτίζει με περαιτέρω αρμοδιότητες τους δικαστές, αφού τους παρέχει τη δυνατότητα να είναι ακόμη και γενικοί γραμματείς στα υπουργεία. ⁵⁴

Εκτός από τα διατάγματα και τις νομοθετικές πράξεις, η κυβέρνηση επιχείρησε να προσεταιριστεί και τους παλιούς πολιτικούς της χώρας, οι οποίοι στα σχεδόν πέντε χρόνια της μεταξικής δικτατορίας ήταν στο περιθώριο των εξελίξεων. Η κίνηση αυτή

⁵³ ΦΕΚ 150/ 2.5.1941

⁵⁴ ΦΕΚ 151/ 2.5.1941

από την πλευρά της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης είχε διπλό στόχο, καθώς από τη μια ήθελε να αποδείξει ότι έχει ερείσματα μέσα στο κοινωνικό σύνολο, ενώ από την άλλη ότι επαναφέρει στο προσκήνιο ανθρώπους που για σχεδόν πέντε χρόνια δεν είχαν λόγο για τη πορεία της χώρας, λόγω της αυταρχικότητας που διέκρινε το προηγούμενο καθεστώς. Ο Τσολάκογλου δέχτηκε πολλούς πολιτικούς που έπαιξαν σημαντικό ρόλο τόσο προπολεμικά όσο και μεταπολεμικά στην πολιτική ζωή της χώρας, όπως για παράδειγμα τον Γεώργιο Παπανδρέου, το Θεόδωρο Πάγκαλο, τον Στυλιανό Γονατά και τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη. Βεβαίως, κανείς από τους προαναφερθέντες πολιτικούς δεν ανέλαβε επίσημο αξίωμα στα τρία χρόνια της κατοχής, ενώ μόνο ο Πάγκαλος και ο Γονατάς βοήθησαν τη μετέπειτα κυβέρνηση Ράλλη στο να οργανώσει τα τάγματα ασφαλείας. Εξεδόθη μια ανακοίνωση που φερόταν ολοφάνερα ενάντια του παλιού καθεστώτος: << Ο κ. Πρωθυπουργός ήκουσε μετά προσοχής τας γνώμας των ανδρών τούτων, αφού εξέθεσε την κατάσταση και τας ακολουθητέας κατευθύνσεις της Κυβερνήσεως. Πάντες ανεγνώρισαν ότι η Κυβέρνησις Εθνικής Ανάγκης είναι επιβεβλημένον να υποστηριχθή εκ μέρους πάντων των Ελλήνων άνευ επιφυλάξεων και ειλικρινώς. Επίσης πάντες ανεγνώρισαν το σφάλμα του εκπεσόντος καθεστώτος να κηρύξη τον πόλεμον κατά της Γερμανίας και διεκήρυξαν το χάσμα, το οποίον χωρίζει την Ελλάδα από την Κυβέρνησιν των εν Κρήτη εγκατασταθέντων φυγάδων. Πολλοί εξ αυτών εξεδήλωσαν τον ζωηρόν αποτροπιασμόν των, διότι οι φυγάδες ούτοι δεν συνεταύτισαν τας τύχας των με τον Ελληνικόν λαόν, τον οποίον εκτός της συμφοράς του πολέμου απεγύμνωσαν διά της αφαιρέσεως του δημοσίου χρήματος...>>⁵⁵

Δεν ήταν όμως μόνο τα στελέχη του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου που κατηγορούνταν από τη δωσίλογη κυβέρνηση για την πολιτική που ακολουθήθηκε. Σημαντικό μέρος της αντιμεταξικής εκστρατείας κατευθύνθηκε και προς το πρόσωπο του βασιλιά Γεωργίου του Β'. Ακόμη και δεδηλωμένοι βασιλόφρονες υπουργοί, όπως ο υπουργός οικονομικών Γκοτζαμάνης χρησιμοποίησαν σκληρή γλώσσα έναντι της βασιλικής πολιτικής. Σε άρθρο του ο Γκοτζαμάνης αναφέρει: << Γεώργιε, δεν μας ήκουσες όταν σου είπαμεν ότι εδημιούργησες χάος λαού και το πολιτειακόν και ότι τούτο θα είχε συνεπείας δια σε και δια την χώραν. Δεν μας ήκουσες όταν εσκηνοθέτεις και ετοιμάζεις έναν πόλεμον, τον οποίον ουδέν ελληνικόν συμφέρον υπαγόρευε. Δεν μας ήκουσες όταν ετρομοκράτεις τον ελληνικόν λαόν με το φάσμα του δήθεν κινδύνου απωλείας της ελευθερίας και της ακεραιότητας της χώρας, εάν δεν ήρπαζε τα όπλα.

⁵⁵ Αλβανός, << Οι κατοχικές κυβερνήσεις >>, ό.π., σ. 66

Δεν μας ήκουσες όταν ανοήτως , ασυνειδήτως και γελοιοδώς αγερόχως εξεστόμιζες τα διάφορά σου όχι και οδηγείς ασφαλώς τη Ελλάδα εις το σημερινόν κατάντημα. Τώρα που είσαι μακράν μας , πλησίον εκείνων τους οποίους εσκέφθης μόνον και εξυπηρέτησες , έχομεν και πάλιν το δικαίωμα να σου είπωμεν ‘ Σιώπα Γεώργιε’ . Άφησε τουλάχιστον ήσυχον τον τόπον αυτόν να κατορθώση εν πνεύματι υπομονής , αγάπης και αλληλεγγύης να αναλάβη ψυχικώς εκ της συντριβής>>.⁵⁶ Το άρθρο αυτό είναι ιδιαίτερος σημαντικό, καθώς δείχνει ότι ο βασιλιάς πλέον άρχισε να χάνει τα ερείσματα που είχε στον παλιό πολιτικό κόσμο και γενικά μέσα στον μηχανισμό του κράτους. Ένας πιστός βασιλικός , όπως ο Γκοτζαμάνης , δε διστάζει να στηλιτεύσει την πολιτική του βασιλιά σε σχέση με τον εξωτερικό προσανατολισμό της χώρας και την εν γένει πολιτική του από τη εγκαθίδρυση του καθεστώτος Μεταξά και έπειτα, ενώ θεωρεί και τον ανώτατο άρχοντα αναρμόδιο να εκφέρει τις απόψεις του για το μέλλον της χώρας, αφού την εγκατέλειψε και διέφυγε στο εξωτερικό, αφήνοντάς την έρμαιο στα χέρια των κατακτητών.

Η κυβέρνηση των δοσίλογων κατέφυγε σε μέτρα που είχαν ως στόχο να εξοβελίσουν τελείως το όνομα του βασιλιά από τη δημόσια ζωή. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η μετονομασία όλων των σωμάτων ασφαλείας με το Ν.Δ. << Περί μετονομασίας της Βασιλικής Χωροφυλακής , της Βασιλικής Πολ. Αεροπορίας , του Βασιλικού Πολ. Ναυτικού και λοιπόν διατάξεων>>. Με τα διάταγμα αυτό έχουμε πλέον την οριστική ρήξη μεταξύ του βασιλιά και της κυβέρνησης των δοσίλογων.⁵⁷

Η Χωροφυλακή από εδώ και στο εξής θα ονομάζεται Ελληνική Χωροφυλακή , ενώ το επίθετο << Βασιλικός >> εξοβελίζεται από την Αεροπορία και το Ναυτικό που πλέον θα έχουν ως προσδιορισμό το επίθετο << Πολεμικός>> Επίσης, από την πολιτική της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης δε γλύτωσαν ούτε τα σύμβολα , όπως για παράδειγμα η πολεμική και η κανονική σημαία, από τις οποίες αφαιρέθηκε το στέμμα. Παρόμοια αφαίρεση του στέμματος είχαμε και από τα πηλίκια των αξιωματικών.

Στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας της κυβέρνησης βλέπουμε τη συνέχεια των εκκαθαρίσεων που λαμβάνουν χώρα στο δημόσιο τομέα και κάνουν λόγο για αντικαταστάσεις υπαλλήλων σε υπηρεσίες , καταργήσεις οργανισμών και προσπάθειες

⁵⁶ Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Σωτήριος Γκοτζαμάνης: Ο άνθρωπος , ο πολιτικός , ο μύθος*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 71-72

⁵⁷ ΦΕΚ 156/ 7.5.1941

να εξοικονομηθούν πόροι μέσω αυτών των διοικητικών αλλαγών. Τα μέτρα αυτά εκτός από τις πολιτικές σκοπιμότητες εξυπηρετούν και οικονομικούς σκοπούς, καθώς ήδη από τις πρώτες μέρες της κατοχής είχαν αρχίσει να δημιουργούνται ζητήματα οικονομικής φύσεως. Τα μέτρα αυτά που λάμβανε η κυβέρνηση του στρατηγού Τσολάκογλου ,εκτός από τον έλεγχο της κρατικής μηχανής, στόχευαν και στην καλλιέργεια ενός κλίματος τρομοκρατίας ανάμεσα στους υπηρετούντες δημοσίους υπαλλήλους. Χαρακτηριστική περίπτωση είναι το διάταγμα<< Περί των αρνουμένων να μεταβώσιν εις την θέσιν των στρατιωτικών και πολιτικών λειτουργιών>>. Το περιεχόμενο αυτού του διατάγματος προέβλεπε ιδιαίτερα αυστηρές ποινές, όπως απόλυση ή μη δυνατότητα διεκδίκησης σύνταξης.⁵⁸ Με αυτό τον τρόπο γίνεται μια προσπάθεια να πειθαρχήσουν οι δημόσιοι υπάλληλοι στο νέο καθεστώς, αλλιώς οι συνέπειες θα είναι ιδιαίτερα οδυνηρές . Στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας της κυβερνήσεως βλέπουμε ακόμη μια κατάργηση οργανισμού, αυτή του υφυπουργείου Συνεταιρισμών, γεγονός που ισχυροποιεί υπέρμετρα το υπουργείο Γεωργίας.

Ο πρώτος κατοχικός πρωθυπουργός, όντας ο ίδιος στρατιωτικός , ήταν λογικό να διαθέτει μια αλληλεγγύη έναντι των συναδέλφων του, τους οποίους θεωρούσε ως μη συμμετέχοντες στα διάφορα πολιτικά παιχνίδια που είχαν διαβρώσει τη διοίκηση.⁵⁹

Η νομοθεσία, λοιπόν , της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης ήταν ιδιαίτερα ευνοϊκή για τους στρατιωτικούς. Με το Ν.Δ. 28 << Περί τοποθέτησεως Γενικού Διευθυντού Υπουργείου Δημοσίας Ασφαλείας>> το αξίωμα αυτό αναλαμβάνει ανώτατος αξιωματικός του στρατού.⁶⁰

Αυτή φυσικά δεν ήταν η μοναδική ανώτερη κρατική θέση που ανέλαβε ανώτερος στρατιωτικός. Διαβάζοντας κανείς τα απομνημονεύματα του στρατηγού παρατηρεί μια σειρά ονομάτων που κατέλαβαν καίριες θέσεις στον κρατικό μηχανισμό. Αυτοί ήταν: <<Υποστράτηγος Καβράκος εις την ΚΥΔΕΠ. Υποστράτηγος Στάης , Νομάρχης Μεσσηνίας. Υποστράτηγος Μεταξάς, δια τας προανακρίσεις εις τας επαρχίας. Συνταγματάρχης Γεωργαντάς , Νομάρχης Κοζάνης. Συνταγματάρχης

⁵⁸ ΦΕΚ 161/ 10.5.1941

⁵⁹ Κωνσταντίνος Λούλος, << Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των << εκκαθαρίσεων>> στο Χάγκεν Φλάισερ , *Η Ελλάδα 36-49 – Από τη δικτατορία στον Εμφύλιο: Τομές και συνέχειες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2003, σ. 294

⁶⁰ ΦΕΚ 163/ 13.5.1941

Σπηλιωτόπουλος, Αρχηγός Χωροφυλακής. Συνταγματάρχης Δημάρατος, Αστυνομίας Πόλεων. Συνταγματάρχης Χρυσόχου, Επιθεωρητής Νομαρχιών Μακεδονίας>>. ⁶¹

Βεβαίως , δεν ήταν μόνο οι υψηλόβαθμοι αξιωματικοί ευνοημένοι από το νέο καθεστώς, αλλά και οι κατώτερες βαθμίδες μπόρεσαν να διατηρήσουν τις θέσεις τους στον κρατικό μηχανισμό. Με το Ν.Δ . 56 << Περί μετατάξεως υπαξιωματικών του στρατού ξηράς εις την Χωροφυλακὴν ἢ Αστυνομίαν Πόλεων >> δίνεται η ελευθερία στους αρμόδιους υπουργούς να μετατάσσουν ελεύθερα σε αυτά τα σώματα κατώτερους αξιωματικούς του διαλυμένου ελληνικού στρατού. ⁶²

Οι εκκαθαρίσεις και η τοποθέτηση πιστών στη νέα κατάσταση προσώπων δεν άλλαξαν καθόλου τη στάση έναντι του προηγούμενου καθεστώτος, καθώς συνεχίστηκαν ακόμη πιο έντονες οι προσπάθειες για την τιμωρία των προσώπων που κατείχαν καίριες θέσεις στην προηγούμενη κυβέρνηση. Ένα πρώτο μέτρο αποτέλεσε ο έλεγχος για τυχόν καταχρήσεις, ο οποίος σε περίπτωση που απεδείκνυε ότι ο κατηγορούμενος είχε διαπράξει το αδίκημα για το οποίο κατηγορούνταν, τότε του επιβαλλόταν η θανατική καταδίκη. Άλλο τρομοκρατικό μέτρο που περιείχε και στοιχεία λαϊκισμού , ήταν και η δήμευση περιουσιών. Αυτές τις περιουσίες τις καρπώνονταν εκείνοι που συμμετείχαν στις πολεμικές επιχειρήσεις ή οι συγγενείς τους. ⁶³ Οι δηλώσεις του αρμόδιου υπουργού, Αντώνη Λιβιεράτου , είναι ενδεικτικές για τη στάση που ακολουθήθηκε έναντι των μεταξικών υπουργών: << Εν μέσω συντριμμάτων και ερειπίων , τας οποῖα κατέλιπεν ἡ καταλυθεῖσα ολιγαρχία, ἡ εγκληματικὴ πολιτικὴ τῆς οποῖας ἤγαγεν εἰς τὴν εθνικὴν συμφορὰν καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν στενάζει κάθε Ἑλληνικὴ ψυχὴ, ἡ κυβέρνησις μας ἀνέλαβε τὴν ἐξουσία διὰ νὰ ἐπιτελέσῃ ἕνα βαρὺ , ἀχαρὶ καὶ δύσκολον ἔργον. Τὸ ἔργον τῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς περισώσεως , ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ικανοποιήσῃ τὸ δημόσιον αἶσθημα , τὸ ὁποῖον ἐξηγέρθη κατὰ τῶν υπαιτῶν καὶ υπευθύνων τῆς εθνικῆς καταστροφῆς καὶ τῶν καταχραστῶν τοῦ δημοσίου χρήματος καὶ ἐκμεταλλευτῶν τοῦ μόχθου τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ . Συνεπῆς ἡ κυβέρνησις πρὸς τὰς ἐπιταγὰς τῆς συνειδήσεώς τῆς καὶ πρὸς τὰς υποχρεώσεις ἐναντι τοῦ λαοῦ , ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων τῆς διέταξεν τὸν ἔλεγχον τῆς διαχειρίσεως τῶν κυβερνητῶν τῆς 4^{ης} Αυγούστου καὶ ἐτέθη ἐπὶ τὴν δῖωξιν τῶν μεγάλων υπευθύνων τοῦ

⁶¹ Τσολάκογλου, *Απομνημονεύματα*, ὁ.π. , σ. 217

⁶² ΦΕΚ 170/ 20.5.1941

⁶³ Παπαναστασίου , << Δωσίλογοι ἐναντίον μεταξικῶν << δωσιλόγων καὶ καταχραστῶν >>, ὁ.π., σ.114

δράματος, το οποίον ζη ολόκληρος ο Ελληνικός λαός , κατά τας κακάς αυτάς ημέρας. Η δίωξις και ο κολασμός των υπευθύνων της εθνικής συμφοράς, των καταχραστών , των κλεπτών και των εκμεταλλευτών του τιμίου ιδρώτα του ελληνικού λαού είναι έργον δικαιοσύνης , είναι προσταγή της Ελληνικής κοινωνίας , είναι καθήκον και υποχρέωσις της Ελληνικής Κυβερνήσεως... Είναι ελαχίστη εκδήλωσις της ευγνωμοσύνης του Έθνους προς τους ήρωας και τους μάρτυρας τους οποίους εσφαγίασεν η καταλυθείσα συμμορία της τελευταίας πενταετίας>>.⁶⁴

Η κυβέρνηση Τσολάκογλου , όμως, δε σταμάτησε εκεί , καθώς συνέχισε να εκδίδει συνεχώς διατάγματα που στρέφονταν ευθέως εναντίον των προσώπων που άσκησαν εξουσία στο ανατραπέν καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου. Με νέο νομοθετικό διάταγμα ζητούνταν η εκ νέου αναθεώρηση όλων των συμβάσεων που είχαν υπογραφεί από την προηγούμενη κυβέρνηση, διάταγμα το οποίο ενέπλεκε ενδεχομένως και πολίτες που για οποιονδήποτε λόγο είχαν συνάψει κάποιου είδους σύμβαση με το προηγούμενο καθεστώς.⁶⁵ Τα δύο τελευταία διατάγματα , με τα οποία επιχείρησε η δωσίλογη κυβέρνηση να συνεχίσει τη δίωξη των παραγόντων του προηγούμενου καθεστώτος ήταν τα Νομοθετικά Διατάγματα 229 και 230 , με τα οποία συνεχιζόταν ο έλεγχος των περιουσιών και του << πόθεν έσχες >> και με τα οποία επιβαλλόταν ενδελεχής έλεγχος των περιουσιών των ατόμων που κατηγορούνταν και των στενών συγγενών τους, ενώ ορίζονταν οι διαδικασίες που θα ακολουθούσαν σε προανακριτικό στάδιο , πριν οι υποθέσεις καταλήξουν στο δικαστήριο.⁶⁶ Τα πρόσωπα που κατηγορούνταν με βάση αυτά τα διατάγματα ήταν άτομα που κατείχαν διάφορες θέσεις κατά τη διάρκεια του προηγούμενου καθεστώτος, είτε αυτοί ήταν υπουργοί είτε στελέχη που βρίσκονταν σε καίριες θέσεις της δημόσιας διοίκησης.

Η νομοθεσία όμως που δημιουργήθηκε από την πρώτη κατοχική κυβέρνηση δεν κατέληξε πουθενά και δεν είχε τα αποτελέσματα που επεδίωκαν οι κατοχικοί υπουργοί. Οι Γερμανοί, οι οποίοι άλλωστε ήταν και οι πραγματικοί κυρίαρχοι της Ελλάδας , δεν επιθυμούσαν περιπλοκές στη διοίκηση της χώρας. Με αυτό τον τρόπο λοιπόν, αποφεύχθηκε το ενδεχόμενο τιμωρίας των παραγόντων του καθεστώτος.⁶⁷ Η μη εφαρμογή των νόμων που είχαν ως σκοπό τον ποινικό κολασμό των στελεχών του

⁶⁴ Δημοσθένης Κούκουνας , *Ιστορία της Κατοχής* , Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα 2013, σ. 283-284

⁶⁵ ΦΕΚ 183/ 3.6.1941

⁶⁶ ΦΕΚ 213- ΦΕΚ 214/27.6.1941

⁶⁷ Παπαναστασίου, << Δωσίλογοι εναντίον μεταξικών << δωσιλόγων και καταχραστών >>>, ό.π. , σ. 121

καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου , αποδεικνύει για μια ακόμη φορά την αδυναμία αυτής της κυβέρνησης, η οποία είχε καταστεί ολοκληρωτικά υποχείριο των δυνάμεων κατοχής, οι οποίες είχαν τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο για όλα τα ζητήματα που αφορούσαν την κατεχόμενη χώρα.

Οι νέοι κυβερνήτες της χώρας μπορεί να μην κατάφεραν τελικά να οδηγήσουν στις αίθουσες των δικαστηρίων τους προκατόχους τους, παρ' όλα αυτά όμως δε σταμάτησαν να παρεμβαίνουν στη διοίκηση, με σκοπό να την εκκαθαρίσουν τελείως από τα κατάλοιπα του παρελθόντος. Η ανεξαρτησία της δικαιοσύνης πλέον δεν υφίστατο, καθώς με το Ν.Δ. 326 << Περί απολύσεως ισοβίων και μονίμων δικαστικών υπαλλήλων >> , οι υπουργοί είχαν το δικαίωμα να απολύουν ανώτερους και κατώτερους δικαστικούς λειτουργούς.⁶⁸ Οι δωσίλογοι δε δίστασαν να παρέμβουν και στο χώρο της εκπαίδευσης , αφού εκκαθάρισαν το χώρο των ανωτάτων σχολών, κυρίως από άτομα που είχαν καταλάβει έδρες καθηγητή επί καθεστώτος Μεταξά, ενώ και οι φοιτητές που συμμετείχαν σε εκδηλώσεις που στρέφονταν εναντίον του κράτους, έχαναν τη φοιτητική τους ιδιότητα⁶⁹ .

Εντωμεταξύ, εκτός από το υφυπουργείο τύπου και τουρισμού, ακόμη ένας οργανισμός που αποτέλεσε προσωπικό δημιούργημα του δικτάτορα Μεταξά, δηλαδή η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας, έπαψε να υφίσταται, συνεχίστηκαν τα εκδικητικά μέτρα εναντίον ανθρώπων που ήταν στενά συνδεδεμένοι με το δικτάτορα, ενώ έγινε και περικοπή προνομίων ανθρώπων που σχετίζονταν με τη βασιλική εξουσία.⁷⁰

Τέλος, αξίζει να αναφερθούν άλλα δύο μέτρα που ελήφθησαν από την κατοχική κυβέρνηση και είχαν σαν σκοπό την πλήρη συμμόρφωση της κρατικής μηχανής . Πρόκειται για την καταδίκη σε θάνατο δημοσίων υπαλλήλων που δεν εμφανίζονται στο χώρο εργασίας τους,⁷¹ αλλά και η μη δυνατότητα πληρωμής αυτών που απέχουν από την εργασία τους.⁷² Ο Τσολάκογλου μπορεί να ήταν αυτός που με τις υπογραφές του διέλυσε τον ελληνικό στρατό, ωστόσο κατά τη διάρκεια της θητείας του επιχείρησε να οργανώσει κάποια τμήματα στρατού, έχοντας ως σκοπό κατά κύριο λόγο την τάξη και την ασφάλεια, χωρίς πάντως να επιτύχει κάποιο αξιολογικό αποτέλεσμα.⁷³ Ορισμένοι

⁶⁸ ΦΕΚ 253/ 29.7.1941

⁶⁹ ΦΕΚ 339, ΦΕΚ 369/ 13.10.1941, 29.10.1941

⁷⁰ Λούλος, << Διαρθρωτικές τομές >>, ό.π.,σ.295

⁷¹ ΦΕΚ 89/19.4.1942

⁷² ΦΕΚ 227/ 8.9.1942

⁷³ Τσολάκογλου , *Απομνημονεύματα*, ό.π. , σ. 175-176

υπουργοί της κυβέρνησης ήθελαν να συμμετάσχουν έλληνες εθελοντές στον πόλεμο εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης και χαρακτηριστική είναι η επιστολή Γκοτζαμάνη προς τον Τσολάκογλου, με την οποία τον καλεί να συμμετάσχει και αυτός στον πόλεμο στο πλευρό των δυνάμεων του Άξονα, κάτι πάντως που δεν κατέστη δυνατόν να συμβεί και η Ελλάδα τελικά δεν πολέμησε, αποφεύγοντας με αυτό τον τρόπο περαιτέρω περιπλοκές.⁷⁴

B) Οικονομική πολιτική κυβέρνησης Γεωργίου Τσολάκογλου

Ο οικονομικός τομέας αποτέλεσε τη μεγαλύτερη αποτυχία για την πρώτη κατοχική κυβέρνηση, καθώς εξαιτίας της πολιτικής της και σε συνδυασμό με άλλους παράγοντες, εσωτερικής και εξωτερικής φύσης, οδήγησε τη χώρα στην πλήρη οικονομική καταστροφή, γεγονός που είχε αρνητικό αντίκτυπο στις μεγαλουπόλεις, όπου και ξέσπασε ο φοβερός λιμός του πρώτου κατοχικού χειμώνα. Βεβαίως, για την ύπαρξη λιμού δε μπορεί να θεωρηθεί μόνο υπεύθυνη η κυβέρνηση λόγω της αδράνειας και της ανικανότητας που επέδειξε σε αυτό το πολύ σοβαρό ζήτημα, αλλά και άλλοι παράγοντες, όπως η οικονομική δομή της Ελλάδας που δε διέθετε αυτάρκεια σε ορισμένα βασικά είδη, η στάση των συμμάχων που δεν επέτρεψαν την εισαγωγή τροφίμων, η στάση των ίδιων των κατοχικών αρχών που καταλήστευσαν την οικονομία της χώρας με σκοπό να συνεχίσουν την πολεμική τους προσπάθεια, ο εδαφικός κατακερματισμός και η παντελής έλλειψη υποδομών, ήταν αυτά που οδήγησαν στη μεγάλη πείνα και τον οικονομικό όλεθρο τη χώρα.⁷⁵

Από τις πρώτες κιόλας ημέρες της κατοχής είχαν αρχίσει να δημιουργούνται τα πρώτα προβλήματα, καθώς άρχισε να εμφανίζεται έλλειψη βασικών προϊόντων⁷⁶, ενώ και η κυβέρνηση των Αθηνών υποταγμένη απόλυτα στα κελεύσματα των δυνάμεων κατοχής έβλεπε παθητικά την κατάσταση να εκτραχύνεται. Οι δυνάμεις κατοχής είχαν δεσμεύσει το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής παραγωγής, ενώ δέσμευσαν και βιομηχανικά υλικά απαραίτητα για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας. Χαρακτηριστικές είναι οι δηλώσεις ενός εκπροσώπου μιας μεγάλης γερμανικής βιομηχανίας: << Κατά τη διάρκεια της περιόδου από 1-10 Μαΐου 1941 στην Αθήνα, ολόκληρη η παραγωγή των ελληνικών ορυχείων σε πυρίτη, σιδηρομετάλλευμα,

⁷⁴ Ο.π., σ. 222-223

⁷⁵ Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία*, ό.π., σ. 46-47

⁷⁶ Μενέλαος Χαραλαμπίδης, *Η εμπειρία της κατοχής και της αντίστασης στην Αθήνα*, Επίκεντρο, Αθήνα 2012, σ. 67

χρωμιούχο μέταλλευμα , νικελώδες μέταλλευμα, μαγνήσιο, μαγγάνιο , βρανίτη και χρυσό είχε κλειστεί για τη Γερμανία σε μακροπρόθεσμη βάση>>. ⁷⁷

Η κατοχική κυβέρνηση επιχείρησε να εξασφαλίσει την τροφοδοσία του πληθυσμού, χρησιμοποιώντας ένα μέτρο που υπήρχε και στην περίοδο πριν τον πόλεμο . Οι αγρότες ήταν υποχρεωμένοι να παραδώσουν την παραγωγή τους στην Κεντρική Επιτροπή Προστασίας Εγχωρίου Παραγωγής και στη συνέχεια να λάβουν ένα χρηματικό ποσό. Αυτή η τακτική που ακολουθήθηκε από την πλευρά του κράτους δε μπορούσε να έχει την παραμικρή πιθανότητα επιτυχίας, αφού πολλοί αγρότες δυστροπούσαν με το να παραδώσουν την παραγωγή τους στο κράτος , καθώς τα οικονομικά οφέλη από αυτή την μέθοδο ήταν πενιχρά. Ο αγρότης μπορούσε να ακολουθήσει άλλες μεθόδους πώλησης του προϊόντος του και με αυτό τον τρόπο να κερδίσει πολύ περισσότερα χρήματα. ⁷⁸ Η στάση αυτή των αγροτών είχε προκαλέσει οργή στους ανώτερους κυβερνητικούς παράγοντες, οι οποίοι επιχείρησαν να αποποιηθούν των ευθυνών τους , με το να μετακυλήσουν όλες τις ευθύνες προς τη μεριά των αγροτών. Αν παρατηρήσει κανείς τις εφημερίδες της εποχής εκείνης, θα αντιληφθεί μια πολεμική ρητορική του Τσολάκογλου έναντι των αγροτών για τη στάση τους να μην παραδίδουν την παραγωγή τους. ⁷⁹ Οι εφημερίδες της περιόδου εκείνης αποτελούν πολύτιμο υλικό για τη στάση που είχαν υιοθετήσει τα στελέχη των κατοχικών κυβερνήσεων έναντι των μαυραγοριτών και των αγροτών. Οι δωσίλογοι ανέπτυσαν μια ρητορική πολεμικού τύπου, θέλοντας με τον τρόπο αυτό να δείξουν ότι συμπονούσαν τον ελληνικό λαό, αλλά και για να καλύψουν τη δική τους ανεπάρκεια που οδήγησε μοιραία σε αυτή την τραγική κατάσταση. Οι μαυραγορίτες που εκμεταλλεύονται τις περιστάσεις για να πλουτίσουν χαρακτηρίζονται << έμποροι της εθνικής δυστυχίας>> , ενώ παρόμοια τακτική υιοθετείται και για τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας που δεν υπακούει στα κελεύσματα των κρατικών αρχών. Ο πρωθυπουργός με δηλώσεις του στις εφημερίδες και με αρθρογραφία στον τύπο της εποχής υπόσχεται ότι θα τους τιμωρήσει παραδειγματικά για τη στάση τους να μην παραδίδουν την παραγωγή τους στην κυβέρνηση. ⁸⁰ Αυτή η κατάσταση αναπόφευκτα οδηγούσε στη μαύρη αγορά, μέσω της

⁷⁷ Mark Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ: Η εμπειρία της Κατοχής*, Αλεξάνδρεια , Αθήνα 1994, σ. 50-51

⁷⁸ Γιώργος Μαργαρίτης, *Από την ήττα στην εξέγερση: Ελλάδα , άνοιξη 1941-φθινόπωρο 1942*, Πολίτης Αθήνα 1991, σ. 69-70, 73

⁷⁹ Φραδέλλος, <<Κατοχικές Κυβερνήσεις και Έθνος. Άζονες και μεταβολές του κυβερνητικού λόγου κατά τη διάρκεια της Κατοχής>> ,ό.π., σ.171

⁸⁰ Ο.π., σ. 170-171

οποίας παύει να υφίσταται η διαμεσολάβηση των κρατικών αρχών για την πώληση των προϊόντων. Για να αντιμετωπίσει αυτό το φαινόμενο, η κυβέρνηση ίδρυσε στην αρχή της θητείας της τα ειδικά Αισχροδικεία. Το νομοθετικό διάταγμα που εκδόθηκε από την κατοχική κυβέρνηση όριζε με κάθε λεπτομέρεια τη λειτουργία των συγκεκριμένων δικαστηρίων. Οι διώξεις για ζητήματα που άπτονταν αγορανομικού ενδιαφέροντος θα ξεκινούσαν από την περιοχή της πρωτεύουσας και βαθμιαία θα δημιουργούνταν αρμόδια δικαστήρια και στις υπόλοιπες περιοχές της χώρας. Μέσα από τα ειδικά Αισχροδικεία αποκτούσαν σημαντικές αρμοδιότητες οι υπουργοί Εθνικής Άμυνας και Αγορανομίας, καθώς θα ήταν αυτοί αρμόδιοι για τις διώξεις εκείνων που θα υπέπιπταν σε αντίστοιχα παραπτώματα, ενώ για ακόμη μια φορά φαινόταν ο έντονος στρατιωτικός χαρακτήρας που είχε αποκτήσει η κυβέρνηση, με δεδομένο ότι μέλη των συγκεκριμένων δικαστηρίων θα ήταν στρατιωτικοί. Επιπλέον, πρέπει να τονιστεί ότι με βάση το περιεχόμενο του νόμου τα Αισχροδικεία εξομοιώνονταν με τα Στρατοδικεία, ακόμη ένα γεγονός που αποδεικνύει την αυταρχικότητα που χαρακτήριζε την κυβέρνηση Τσολάκογλου και την προσπάθειά της να πατάξει τα διάφορα φαινόμενα διαφθοράς. Εκτός από την αυστηρότητα που προκύπτει από το νομοθετικό έργο της κυβέρνησης, παρατηρούμε ότι η δημιουργία των Αισχροδικείων ήταν ένας τρόπος επαγγελματικής αποκατάστασης για πολλούς από τους αξιωματικούς του ελληνικού στρατού, με δεδομένο ότι εκείνοι δεν είχαν κάποιο αντικείμενο ενασχόλησης ύστερα από την οριστική διάλυση του στρατεύματος που προήλθε από την υπογραφή των τριών πρωτοκόλλων με Γερμανούς και Ιταλούς. Η κυβέρνηση όμως προβαίνει μέσα από το διάταγμα σε ένα διαχωρισμό των αδικημάτων, καθώς για περιπτώσεις που το διαπραττόμενο αδίκημα δε θα είναι τόσο σοβαρό, αρμόδιος θα είναι αποκλειστικά και μόνο ο Εισαγγελέας, χωρίς να υπάρχει η παραμικρή παρέμβαση από τους αρμόδιους υπουργούς της κυβέρνησης.⁸¹ Μέσα από αυτό το διάταγμα αποδεικνύεται, λοιπόν, για ακόμη μια φορά ο τρομοκρατικός χαρακτήρας των μέτρων που λαμβάνει η κατοχική κυβέρνηση έναντι όσων θεωρεί αντιπάλους της, αφού στην ουσία εξισώνει τα Αισχροδικεία με τα στρατοδικεία, επιβάλλει αυστηρές ποινές για τους παραβάτες, ενώ η δημιουργία των Αισχροδικείων, όπως τονίστηκε, αποτελεί μια πρώτη τάξεως ευκαιρία για περαιτέρω τακτοποίηση προσώπων φίλα προσκείμενων προς την κυβέρνηση και περαιτέρω εκκαθαρίσεις στον

⁸¹ ΦΕΚ 158/ 8.5.1941

κρατικό μηχανισμό, αν λάβει κανείς υπόψη ότι τα Αισχροδικεία αποτελούνται από ανώτατους αξιωματικούς του στρατεύματος.

Λίγες ημέρες μετά, η κυβέρνηση εξέδωσε νέα τροποποίηση αγορανομικού ενδιαφέροντος, μέσω της οποίας φαινόταν για μια ακόμη φορά η αυστηρότητα των μέτρων που ήταν διατεθειμένη να λάβει για να πατάξει αυτό το φαινόμενο. Για τους παραβάτες εκτός από χρηματικά πρόστιμα, υπήρχαν και άλλες σκληρότερες ποινές, οι οποίες έφταναν μέχρι και το θάνατο, σε περίπτωση κατά την οποία το αδίκημα ήταν μείζονος σημασίας. Τα άρθρα του συγκεκριμένου διατάγματος όριζαν αναλυτικά τις υποχρεώσεις με τις οποίες επιφορτίζονταν οι αρμόδιοι υπάλληλοι, οι οποίοι δε θα έπρεπε να κωλυσιεργούν, αλλιώς σε διαφορετική περίπτωση υπήρχε κίνδυνος να φυλακιστούν και να χάσουν την εργασία τους, αλλά και τις υποχρεώσεις επαγγελματικών κλάδων, όπως οι γιατροί.⁸² Όπως όμως συνέβη και με την περίπτωση των υπουργών του μεταξικού καθεστώτος, έτσι και η τιμωρία των μαυραγοριτών και όσων διέπρατταν αγορανομικής φύσεως αδικήματα, έμεινε μόνο στα λόγια. Αντλώντας κανείς πληροφορίες από το βιβλίο του Μενέλαου Χαραλαμπίδη μπορεί να βρει ποινές που επιβλήθηκαν για εντελώς ήσσοнос σημασίας αδικήματα σε ανθρώπους που βρίσκονταν στα κατώτερα στρώματα της κοινωνικής ιεραρχίας, γεγονός που δείχνει ότι οι κυβερνώντες δεν είχαν την πραγματική βούληση να προστατεύσουν τα συμφέροντα των πολιτών.⁸³

Η μη θέληση για τιμωρία των μαυραγοριτών υποκρύπτει σκοτεινά κίνητρα για πολλά στελέχη του κρατικού μηχανισμού. Ανώτερα στελέχη, ακόμη και υπουργοί της κατοχικής κυβέρνησης, κατηγορήθηκαν την εποχή εκείνη για οικονομικές ατασθαλίες, οι οποίες προκάλεσαν ακόμη και την οργή των ξένων αρχών κατοχής.⁸⁴

Η στάση της κατοχικής κυβέρνησης δε διέφερε ούτε σε αυτή την περίπτωση. Όπως συνέβη και με την περίπτωση των αγροτών, παρατηρούμε μια πολεμική ρητορική έναντι των μαυραγοριτών που εκπορεύεται από εκπροσώπους της κυβέρνησης. Ο Τσολάκογλου, όπως αναφέρθηκε, μέσα από τις στήλες των εφημερίδων επιτίθεται στους μαυραγορίτες, ενώ στην εκστρατεία επίθεσης εναντίον των μαυραγοριτών

⁸² ΦΕΚ 162/12.5.1941

⁸³ Χαραλαμπίδης, *Η εμπειρία της κατοχής*, ό.π., σ. 71-72

⁸⁴ Mazower, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ*, ό.π., σ. 88

συμμετέχει και ο νέος υπουργός Οικονομικών Γκοτζαμάνης ,επιφορτισμένος με τη λειτουργία όλων των οικονομικής φύσης υπουργείων , ο οποίος προβαίνει και αυτός σε δηλώσεις που βρίσκονται στο ίδιο μήκος κύματος με αυτές του πρωθυπουργού. Οι δηλώσεις αυτές είναι πολύ ενδιαφέρουσες, αφού αντικατοπτρίζουν απόλυτα την κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα εκείνη την περίοδο και δείχνουν την αποτυχία της κυβέρνησης να ανακουφίσει το χειμαζόμενο ελληνικό λαό, ο οποίος δε διέθετε ούτε τα στοιχειώδη για την επιβίωση. Από τη αρχή των δηλώσεών του ο Γκοτζαμάνης παραδέχεται την οικτρή οικονομική κατάσταση, αφού κάνει λόγο για μορφές οικονομίας που υπήρχαν σε παλαιότερες δεκαετίες, αποδεχόμενος ουσιαστικά με αυτό τον τρόπο την κυβερνητική ανικανότητα, καθώς η κυβέρνηση δε μπορεί να εγγυηθεί την απρόσκοπτη και ακώλυτη λειτουργία της αγοράς και οι πολίτες είναι αναγκασμένοι να προβαίνουν σε ανταλλαγές αγαθών για να επιβιώσουν. Συνεχίζοντας τις δηλώσεις του, ο υπουργός των Οικονομικών πλέκει το εγκώμιο των κατακτητών, οι οποίοι μολονότι πολεμούν ταυτόχρονα σε πολλά μέτωπα και έχουν ανάγκη να εφοδιάζονται συχνά , εντούτοις δείχνουν την αλληλεγγύη τους προς τον ελληνικό λαό, παρέχοντάς του τρόφιμα. Οι δηλώσεις αυτές είναι χαρακτηριστικές για την πολιτική κατάσταση της περιόδου εκείνης, καθώς δείχνουν την απόλυτη δουλικότητα και εξάρτηση που χαρακτήριζαν τις κυβερνήσεις. Ο υπουργός αδιαφορεί πλήρως για τα εκατοντάδες θύματα από το λιμό και αντί να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα , επιδεικνύει μια ιδιαιτέρως φιλική στάση έναντι των κατακτητών της Ελλάδας. Στο τέλος των δηλώσεών του , ο Γκοτζαμάνης αναπτύσσει για μια ακόμη φορά μια έντονη πολεμική ρητορική εναντίον των μαυραγοριτών, κάτι που αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της τότε κυβέρνησης, καθώς χρησιμοποιεί απειλές εναντίον τους και μιλά υπέρ των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων που έχουν βιώσει όλες τις συνέπειες του πολέμου και της κατοχής. Βεβαίως, οι απειλές εναντίον των μαυραγοριτών και ο λόγος υπέρ των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων δεν είναι δυνατόν να θρέψουν τους Έλληνες που πένονται, πληρώνοντας την ανυπαρξία και τη δυσλειτουργία της κρατικής μηχανής.⁸⁵ Για ακόμη μια φορά μέσα από αυτές τις δηλώσεις αντιλαμβάνεται κανείς τη κρισιμότητα των καταστάσεων. Η ελληνική οικονομία είναι εντελώς καθημαγμένη και οι μέθοδοι που ακολουθούνται για τη διακίνηση των προϊόντων παραπέμπουν σε τακτικές προηγούμενων αιώνων. Η κυβέρνηση, χωρίς να έχει τη βούληση να αντιμετωπίσει την κατάσταση, ακολουθεί την προσφιλή της τακτική να αναζητά

⁸⁵ Μιχαηλίδης , *Σωτήριος Γκοτζαμάνης* , ό.π., σ. 63-65

εχθρούς σε διάφορες ομάδες του πληθυσμού. Επίσης, μέσα από τις δηλώσεις του υπουργού των οικονομικών μπορεί να παρατηρήσει κανείς και φαινόμενα λαϊκισμού, αφού η κυβέρνηση με τη ρητορική της επιχειρεί να φανεί ως προστάτης των κατώτερων κοινωνικών τάξεων που έχουν πληγεί περισσότερο από αυτή τη δυσμενή τροπή που έχουν πάρει τα γεγονότα, χρησιμοποιώντας βαρείς χαρακτηρισμούς για αυτούς που πλουτίζουν με το να εκμεταλλεύονται αυτή την κατάσταση.

Η κυβέρνηση επιχειρήσε να λάβει κάποια μέτρα με σκοπό να ανακουφίσει τον χειμαζόμενο ελληνικό λαό, τα οποία ωστόσο δεν έφεραν το παραμικρό αποτέλεσμα και δε βελτίωσαν ούτε στο ελάχιστο την κακή οικονομική κατάσταση των ελλήνων πολιτών. Η ύπαρξη συσσιτίων , η ίδρυση της Εθνικής Οργάνωσης Χριστιανικής Αλληλεγγύης με τη συνδρομή της Εκκλησίας και η προσπάθεια να δοθούν κάποια επιδόματα στις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, ήταν μέτρα που δε μπορούσαν να αποδώσουν εκείνες τις τραγικές για την Ελλάδα ώρες.⁸⁶ Εκτός από τα ειδικά Αισχροδικεία , η κυβέρνηση ίδρυσε και τα Ανώτερα Αγορανομικά Δικαστήρια, όπου οι ποινές διέφεραν αφού κυμαίνονταν από πολύ βαριά χρηματικά πρόστιμα και έφταναν ακόμη και μέχρι τη θανατική καταδίκη, ειδικά στις περιπτώσεις όπου αποκρύβονταν τρόφιμα.⁸⁷

Η αποτυχία των δικαστικών οργάνων που ιδρύθηκαν από τη δωσίλογη κυβέρνηση, η ανικανότητα τη κυβέρνησης να συλλέξει το μεγαλύτερο μέρος της αγροτικής παραγωγής, η αποτυχία της κυβέρνησης να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τους εμπόρους της μαύρης αγοράς και η βουλιμία των αρχών κατοχής που εκμεταλλεύονταν προς ίδιον όφελος όλο τον πλούτο της χώρας , ανάγκασαν τους δωσίλογους να πάρουν από την αρχή της θητείας τους περιοριστικής φύσης μέτρα, τα οποία αντανάκλουν την κακή οικονομική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει η χώρα. Για παράδειγμα, διαβάζουμε σε μια αγορανομική διάταξη που εκδόθηκε από την κυβέρνηση το καλοκαίρι του 1941: << Άρθρον 1. Τα ατομικά δελτία άρτου, τα κατατιθέμενα εις τα εστιατόρια, μαγειρεία, γαλακτοπωλεία και λοιπά καταστήματα παρασκευής και πωλήσεως φαγητών της περιφέρειας τής Διοικήσεως Πρωτευούσης , επέχουσιν θέσιν δελτίων εστίασεως διά τους πελάτας των καταστημάτων τούτων. Άρθρον 2. Οι Εστιατορες κλπ άπαξ μόνον της εβδομάδος διά τε το γεύμα και διά το δείπνον

⁸⁶ Τσολάκογλου, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 206-207

⁸⁷ ΦΕΚ 92/18.4.1942

επιτρέπεται να χορηγώσιν εις τους πελάτας των κρέας σφαγίων ή πουλερικών ή κυνηγίου και άπαξ μόνο της εβδομάδας ως άνω ιχθείς ή εντόσθια και άκρα σφαγίων>>.⁸⁸ Παρόμοια μέρα λαμβάνονται και με τον πέρασμα των ημερών της Κατοχής, τα οποία εκτός από τα τρόφιμα που σερβίρονται στα διάφορα εστιατόρια , αφορούν και τα αγροτικά προϊόντα, των οποίων η παραγωγή είναι ζωτική, όπως είναι το λάδι. Από το καλοκαίρι του 1941 τίθενται οι πρώτοι περιορισμοί στις ποσότητες που ο κάθε πολίτης έχει δικαίωμα να διαθέτει, καθώς στο κυβερνητικό διάταγμα ορίζονται λεπτομερώς οι ποσότητες και οι τρόποι συγκέντρωσης.⁸⁹ Όσο περνά ο καιρός, τόσο χειροτερεύουν τα πράγματα, με πιο κρίσιμη περίοδο το καλοκαίρι του 1942, όπου τα κυβερνητικά διατάγματα συνεχίζουν τους περιορισμούς αυτή τη φορά στο ψωμί, ενώ τίθενται και προσκόμματα στη λειτουργία των εμπορικών καταστημάτων.⁹⁰ Είναι φανερό ότι με τέτοιου είδους απαγορεύσεις και περιορισμούς σε διακίνηση αγαθών που είναι ζωτικά για την ανθρώπινη επιβίωση, η οικονομία δε μπορεί να λειτουργήσει μέσα σε ομαλά πλαίσια.

Η Ελλάδα, ως κατεχόμενη χώρα, ήταν υποχρεωμένη να καταβάλλει έξοδα κατοχής στους κατακτητές. Η πολιτική που ακολουθήθηκε και σε αυτό το σημείο από τη δωσίλογη κυβέρνηση ήταν πλήρως αποτυχημένη, αφού καταβάρθρωσε πλήρως την ελληνική οικονομία, δημιουργώντας συνθήκες πληθωρισμού που δε μπορούσε να ελέγξει . Οι αριθμοί αποτελούν αδιάψευστο μάρτυρα της άσχημης κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει η χώρα. Η Ελλάδα συνεισέφερε τις μεγαλύτερες εισφορές για την πολεμική προσπάθεια του Άξονα, ξεπερνώντας κατά πολύ άλλες περιοχές των οποίων οι οικονομίες δεν είχαν πληγεί σε τόσο μεγάλο βαθμό από την πολεμική αναμέτρηση και την κατοχή.⁹¹ Η ύπαρξη αριθμητικών δεδομένων επιβεβαιώνει το βαρύ φορτίο που είχε επωμιστεί η ελληνική οικονομία για να συνεισφέρει στην πολεμική προσπάθεια του άξονα. Αναλογικά με τον πληθυσμό της , η χώρα είχε τα μεγαλύτερα έξοδα κατοχής που ξεπερνούσαν το 113, 7 % του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος της.⁹²

Οι δυνάμεις κατοχής, βλέποντας ότι η οικονομική κατάσταση της χώρας επιδειωνόταν συνεχώς, αποφάσισαν να συγκαλέσουν μια διάσκεψη, ώστε να επιλύσουν το ελληνικό ζήτημα. Τελικά, την άνοιξη του 1942 οι δυνάμεις κατοχής ανακοίνωσαν ένα οριστικό

⁸⁸ ΦΕΚ 102/ 24.6.1941

⁸⁹ ΦΕΚ 279/ 19.8.1941

⁹⁰ ΦΕΚ 102 / 10.7.1942- ΦΕΚ 107 \ 14.7.1942

⁹¹ Κράλοβα, *Στη σκιά της Κατοχής*, ό.π., σ. 62-63

⁹² Παπαναστασίου – Φλάισερ, *Το << Οργανωμένο Χάος >>* , ό.π., σελ. 112

διακανονισμό για τα έξοδα κατοχής που δε θα ξεπερνούσε το 1,5 δισεκατομμύριο , με την υπενθύμιση ότι το ποσό αυτό θα μπορούσε να αυξηθεί αν υπήρχε ανάγκη για περισσότερα έξοδα, ενώ υποσχέθηκαν να στηρίζουν την ελληνική οικονομία με τη παροχή κάποιων προϊόντων.⁹³ Τα προϊόντα αυτά αφορούσαν κατά κύριο λόγο τη διατροφή του πληθυσμού και ήταν φρούτα και κρέατα, τα οποία τόσο πολύ είχαν λείψει από τον ελληνικό λαό στη διάρκεια των προηγούμενων μηνών. Η Ελλάδα στην ουσία έγινε δανειστής δύο χωρών που είχαν καταλάβει το μεγαλύτερο τμήμα της Ευρώπης. Ήταν φανερό ότι μια τέτοιου είδους συμφωνία δε θα μπορούσε να εφαρμοστεί, αφού οι κατοχικές αρχές ζητούσαν κάθε μήνα πολύ περισσότερα ποσά από το 1,5 δισεκατομμύριο . Η χώρα , πλέον, κινούνταν ολοφάνερα προς την καταστροφή, ενώ ως ύστατη λύση σωτηρίας εστάλη ο Γκοτζαμάνης στο εξωτερικό για να διαπραγματευτεί με τις κατοχικές δυνάμεις. Ο Έλληνας υπουργός οικονομικών πρότεινε κάποιες λύσεις για τη βελτίωση της κατάστασης, οι οποίες όμως τελικά δεν έγιναν δεκτές από τις κατοχικές δυνάμεις και με αυτό τον τρόπο συνεχίστηκε η οικονομική αφαιμάξη του ελληνικού λαού. Ο Έλληνας υπουργός οικονομικών πρότεινε αιματηρές οικονομίες στη δημόσια διοίκηση, οι οποίες θα είχαν σαν στόχο να συγκρατήσουν τα υψηλά ποσοστά του πληθωρισμού, ενώ πρότεινε οι ίδιες οι κατοχικές δυνάμεις να εισάγουν ορισμένα υλικά που ήταν αναγκαία για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας, καθώς η κυβέρνηση δεν ήταν πλέον σε θέση να τα προσφέρει. Επιπλέον, οι δυνάμεις του Άξονα έπρεπε να συνεισφέρουν στη διανομή αγαθών που θα μετρίαζαν τις οδυνηρές συνέπειες της πείνας, ενώ για την περαιτέρω εξομάλυνση της κατάστασης οι εργαζόμενοι έπρεπε εκτός από μισθό να λαμβάνουν και τρόφιμα. Τέλος, για την καλύτερη εξυπηρέτηση των εξόδων κατοχής έπρεπε να γίνει περαιτέρω εισαγωγή αγαθών από το εξωτερικό.⁹⁴

Λίγο πριν από την αποστολή του υπουργού οικονομικών στο Βερολίνο και τη Ρώμη για την επίλυση του επισιτιστικού προβλήματος της χώρας, ο πρωθυπουργός Γεώργιος Τσολάκογλου έγινε αποδέκτης μιας επιστολής από εκπροσώπους του προπολεμικού πολιτικού κόσμου. Μέσα από αυτή τη επιστολή για μια ακόμη φορά διεκτραγωδείται η κακή οικονομική κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει η χώρα, τα προβλήματα που έχουν προκύψει από την καταβολή των εξόδων κατοχής και από τον πληθωρισμό που έχει ξεπεράσει τα όρια και έχει καταστρέψει την αγοραστική δύναμη των Ελλήνων

⁹³ Τσολάκογλου , *Απομνημονεύματα*, ό.π. , σ. 211

⁹⁴ Μιχαηλίδης , *Σωτήριος Γκοτζαμάνης*, ό.π., σ. 68

πολιτών. Δίνεται η συμβουλή στον Έλληνα πρωθυπουργό να αλλάξει την τακτική του σε σχέση με το οικονομικό ζήτημα και να αρκестεί μόνο στην καταβολή των χρημάτων που συμφωνήθηκαν με τη συμφωνία της Ρώμης.⁹⁵ Η επιστολή αυτή που εστάλη δεν φαίνεται να είχε το παραμικρό αποτέλεσμα όσον αφορά την αλλαγή του οικονομικού κλίματος στη χώρα, αφού οι κατακτητές συνέχισαν να εκμεταλλεύονται ακόμη περισσότερο την ελληνική οικονομία προς ίδιον όφελος.

Οι δυνάμεις κατοχής δε δέχτηκαν τις προτάσεις του υπουργού των οικονομικών και αποφάσισαν να λύσουν μόνες τους το οικονομικό πρόβλημα της Ελλάδας. Για το σκοπό αυτό εστάλησαν στην Ελλάδα οι Νοιμπάχερ και ντ' Αγκοστίνιο ως εκπρόσωποι των δύο δυνάμεων. Οι αναφορές του Γερμανού επιτετραμμένου είναι χαρακτηριστικές της κατάστασης που βίωνε η ελληνική οικονομία, λόγω της ανικανότητας της κυβέρνησης και της πολιτικής των ξένων δυνάμεων: << Η ρύθμιση του προβλήματος ήταν καλοπροαίρετη. Πού όμως υπήρχε στην Ελλάδα το μίνιμουμ εκείνο των ειδών διατροφής , που αποτελεί τη βάση τέτοιων ρυθμίσεων; Πού ήταν τα μεταφορικά μέσα για τις ανάγκες των πολιτών, πού βρισκόταν μια κυβέρνηση με κύρος , πού ένας ακριβής διοικητικός μηχανισμός , πού η αυτόματη πειθαρχία όπως η γερμανική ; Αυτή η μηχανιστική εφαρμογή μιας συνταγής δοκιμασμένης κάτω από ολότελα διαφορετικές οικονομικές, διοικητικές και ψυχολογικές συνθήκες, είχε αφανίσει στην Ελλάδα τα μεγάλα ενεργειακά αποθέματα που θα έχει πάντα αυτή η χώρα: την εκπληκτική πρωτοβουλία και ικανότητα αυτών των απλών ανθρώπων να τα βγάζουν πάντα πέρα. Μονάχα ένας κλάδος της οικονομίας υπήρχε που η παραγωγή του ανέβαινε στα ύψη: η έκδοση χαρτονομισμάτων>>.⁹⁶ Και συνεχίζοντας , δίνει ακόμη ένα άλλο δείγμα αυτών που επικρατούσαν στην χώρα εκείνη την εποχή: << Αυτό που βρήκα δε μπορούσε πια να λέγεται κατάσταση, γιατί τίποτα δε βρισκόταν στη θέση του , όλα ήταν ρευστά και μπερδεμένα , όλα ήταν σε ένα απόλυτο χάος ... Η οκά το λάδι είχε φτάσει τις 30000 δραχμές, η χρυσή αγγλική λίρα τις 300000 δραχμές. Τα μαγαζιά στην αγορά είχαν εξαφανιστεί από καιρό, οι βιτρίνες ήταν άδειες . Το παγωμένο μηνιάτικο του εργάτη ή του κατώτερου υπαλλήλου ήταν 30000 δραχμές, αλλά εμπορεύματα με 'παγωμένες' τιμές δεν υπήρχαν βέβαια>>.⁹⁷

⁹⁵ Κούκουνας, *Ιστορία της Κατοχής*, ό.π. , σ. 500-501

⁹⁶ Richter, *Δύο επαναστάσεις*, ό.π., σ. 214-215

⁹⁷Ο.π., σ. 215

Ο Νοιμπάχερ ήταν ένα άτομο αρκετά έμπειρο ως προς τα ζητήματα οικονομικής φύσης, αφού για εύλογο χρονικό διάστημα ήταν εκπρόσωπος μεγάλων γερμανικών εταιρειών. Οι πρώτες μέρες του Νοιμπάχερ στη χώρα έδειχναν ότι μπορούσε να εξομαλύνει την κατάσταση. Υπήρξε μια ραγδαία πτώση του πληθωρισμού, ενώ επιχείρησε να σταθεροποιήσει την τροφοδοσία του πληθυσμού. Βεβαίως, σε αυτή την προσπάθεια ευνοήθηκε και από τις συγκυρίες, καθώς διεθνείς οργανισμοί συνεισέφεραν με τρόφιμα τους Έλληνες.⁹⁸ Εκτός από αυτά, τις πρώτες μέρες παρουσίας του Νοιμπάχερ στη χώρα είχαν δημιουργηθεί δύο εταιρείες, η DEGRIGES και η SAGIC, με σκοπό τη βελτίωση της κατάστασης στο εμπόριο. Τα έσοδα που προέρχονταν από τις δύο αυτές εταιρείες είχαν διπλό στόχο, αφού χρησίμευαν για την πληρωμή των εξόδων κατοχής και για την επιδότηση των αγαθών που παράγονταν από τους Έλληνες αγρότες.⁹⁹ Η λειτουργία της DEGRIGES είχε σαν στόχο να τονώσει την οικονομία που είχε πληγεί από τις πολεμικές συγκρούσεις και να ευνοήσει την εισαγωγή προϊόντων στη χώρα. Μέσα από αυτή την εταιρεία ακολουθήθηκε μια διαφορετική πολιτική σε σχέση με τις εισαγωγές και τις εξαγωγές αγαθών ανάμεσα στις δύο συμβαλλόμενες χώρες. Στην περίπτωση των εξαγωγών διατηρούνταν αυτούσιες οι τιμές που είχαν συμφωνηθεί με βάση τις συμφωνίες κλήρινγκ που ακολουθούνταν και την προπολεμική περίοδο, ενώ όταν υπήρχε ανάγκη για την εισαγωγή ενός αγαθού στην Ελλάδα, τότε το βάρος το επωμιζόταν οι Έλληνες έμποροι που έπρεπε να προσφέρουν ένα αντίτιμο στην εταιρεία, ώστε να γεφυρώσουν το χάσμα που υπήρχε στις τιμές ανάμεσα στις δύο χώρες. Τα κέρδη της εταιρείας εξυπηρετούσαν ένα διττό σκοπό: αφ' ενός μεν το μεγαλύτερο τμήμα των εσόδων (τα 4\7) διευκόλυνε τις εξαγωγές προϊόντων και αφετέρου το υπόλοιπο μέρος των εσόδων (3\7) κατέληγε στις τράπεζες με σκοπό να συνεχιστεί ακώλυτα η καταβολή των εξόδων κατοχής προς τους Γερμανούς.¹⁰⁰

Τα μέτρα όμως αυτά δεν έφεραν την οριστική εξομάλυνση της κατάστασης και ο Τσολάκογλου αποφάσισε να παραιτηθεί. Άλλωστε, οι όροι που έθεσε στις κατοχικές δυνάμεις ήταν αδύνατο να εκπληρωθούν, καθώς ο πρωθυπουργός ήθελε να διώξει τον Γκοτζαμάνη από το κυβερνητικό σχήμα, ήθελε αυτός να διαλέγει τους υπουργούς της

⁹⁸ Κράλοβα, *Στη σκιά της κατοχής*, ό.π., σ. 64

⁹⁹ Αννίβας Βελλιάδης, *Κατοχή. Γερμανική Πολιτική Διοίκηση στην Κατεχόμενη Ελλάδα 1941-1944*, Αθήνα 2008, σ. 108-109

¹⁰⁰ Βασίλειος Μανουσάκης, *Οικονομία κι Πολιτική στην Ελλάδα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Τμήμα Πολιτικών Επιστημών ΑΠΘ, 2014, σ. 163-164

αρεσκείας του, όπως επίσης και το υπαλληλικό προσωπικό, ενώ ζήτησε να σταματήσει η ανθελληνική προπαγάνδα στις περιοχές που κατέχονταν από τη Βουλγαρία.¹⁰¹

Από τη στιγμή που δεν έγιναν δεκτοί οι όροι του , ο Τσολάκογλου αποφάσισε να παραιτηθεί. Στις 2 Δεκεμβρίου του 1942 επέδωσε την παραίτησή του για << λόγους υγείας>>. Συμπερασματικά, κρίνοντας κανείς τους 18 μήνες που έμεινε ο στρατηγός στην εξουσία, παρατηρεί ότι η πολιτική του απέτυχε πλήρως σε όλους τους τομείς. Κοιτάζοντας τις δηλώσεις που είχε κάνει πριν την ανάληψη των καθηκόντων του, βλέπουμε ότι το μόνο πράγμα που πέτυχε ήταν η απελευθέρωση των Ελλήνων αιχμαλώτων, αξιωματικών και στρατιωτών. Στους υπόλοιπους τομείς η πρώτη κυβέρνηση δεν έχει να επιδείξει το παραμικρό έργο , αφού η χώρα δε γλύτωσε τον εδαφικό ακρωτηριασμό, ενώ και στον οικονομικό τομέα η πολιτική της οδήγησε στα χιλιάδες θύματα του χειμώνα του 1941-1942 και στην ουσιαστική κατάρρευση κάθε οικονομικής δραστηριότητας

¹⁰¹ Βελλιάδης, *Κατοχή*, ό.π., σ. 123

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ: ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΛΟΓΟΘΕΤΟΠΟΥΛΟΥ (2 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1942- 7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1943)

Μετά την παραίτηση του Τσολάκογλου ανέλαβε τον πρωθυπουργικό θώκο ο καθηγητής ιατρικής Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος. Ο δεύτερος κατά σειρά κατοχικός πρωθυπουργός υπήρξε αντιπρόεδρος στην κυβέρνηση Τσολάκογλου και ανέλαβε την πρωθυπουργία προσωρινά, μέχρι οι δυνάμεις κατοχής να βρουν κάποιο άλλο πρόσωπο που θα εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντά τους. Η κυβέρνηση Λογοθετόπουλου είναι η πιο βραχεία της κατοχής, καθώς δεν κράτησε ούτε 4 μήνες. Η κατοχική περίοδος ήταν η πρώτη περίοδος ανάμειξης του Λογοθετόπουλου στην πολιτική ζωή της χώρας, καθώς προπολεμικά είχε αρνηθεί να κατέβει στον εκλογικό στίβο.¹⁰² Ο καθηγητής είχε λάβει γερμανική παιδεία, είχε νυμφευτεί γερμανίδα, ενώ στην κυβέρνησή του σημειώθηκαν κάποιες αλλαγές σε σχέση με αυτή του προκατόχου του, καθώς υπουργικά χαρτοφυλάκια ανέλαβαν ο παλιός βουλευτής Αναστάσιος Ταβουλάρης, ο Έκτορας Τσιρονίκος, εύπορος επιχειρηματίας και ο Νικόλαος Καλύβας, πρώην κομμουνιστικό στέλεχος. Όσον αφορά τα υπόλοιπα μέλη της κυβέρνησης δεν υπήρξαν αλλαγές, καθώς οι υπουργοί διατήρησαν τα χαρτοφυλάκια που είχαν και επί Τσολάκογλου.¹⁰³ Όταν ανέλαβε πρωθυπουργικά καθήκοντα, ο γερμανόφιλος καθηγητής απηύθυνε ένα μακροσκελές διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, μέσω του οποίου μπορούμε να αντλήσουμε σημαντικές πληροφορίες για την επικρατούσα κατάσταση και να μελετήσουμε την πολιτική που είχε σκοπό να ακολουθήσει ο νέος κατοχικός πρωθυπουργός. Στην αρχή του διαγγέλματος, ο Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος πλέκει το εγκώμιο του Τσολάκογλου, προκατόχου του στον πρωθυπουργικό θώκο της Ελλάδας και ακολουθώντας την τακτική όσων ανέλαβαν καίριες θέσεις σε εκείνη την περίοδο, αναφέρει ότι το έπραξε για να ανακουφίσει τον ελληνικό λαό από τις δυσμενείς επιπτώσεις της κατοχής, ενώ δηλώνει ότι ποτέ δεν ενδιαφέρθηκε για την κατοχή πολιτικών αξιωμάτων και ότι το μόνο του μέλημα ήταν να φροντίζει τους συμπατριώτες του μέσα από την άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος. Στη συνέχεια, ακολουθώντας το παράδειγμα του Τσολάκογλου, καυτηριάζει την τακτική των πολιτικών της προπολεμικής περιόδου και την αδιαφορία τους έναντι των δεινών που υφίσταται ο ελληνικός λαός. Αυτοί χαρακτηρίζονται στο πρωθυπουργικό διάγγελμα ως << αδιάφοροι προ της χειμαζομένης Πατρίδος >> και

¹⁰² Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος, *Ιδού η αλήθεια*, Αθήνα 1948, σ. 9

¹⁰³ Αλβανός, << Οι κατοχικές κυβερνήσεις >>, ό.π., σ. 69

ότι << εγκαταλείψαντες αυτήν εις την δίνην των κυμάτων και τον στρόβιλον της καταγίδος>>. Αφού σταματήσει τις κατηγορίες έναντι των πολιτικών, ο νέος πρωθυπουργός ξεκινά να παρέχει αφειδώς υποσχέσεις, δηλώνοντας ότι θα αγωνιστεί με ειλικρίνεια για την προάσπιση των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου, κάνοντας και αναφορά στο έργο που επιτέλεσε στην προηγούμενη κυβέρνηση ως υπουργός προνοίας. Προβαίνοντας σε μια σύγκριση ανάμεσα στα διαγγέλματα των Τσολάκογλου και Λογοθετόπουλου παρατηρούμε ότι και στα δύο υπάρχουν στοιχεία εθνικισμού και λαϊκισμού. Ο Λογοθετόπουλος, στο λόγο του κάνει συνεχόμενες φορές στην << ελληνική φυλή >> και εξαιρεί τα επιτεύγματά της στο πέρασμα των αιώνων, ενώ επιχειρεί να φανεί αρεστός και στα χαμηλά κοινωνικά στρώματα, ιδίως τους εργάτες και τους αγρότες. Ο πρωθυπουργός δηλώνει τη βούλησή του να ανακουφίσει αυτές τις επαγγελματικές ομάδες από τα προβλήματα που τους δημιούργησε ο πόλεμος και η συνακόλουθη κατοχή. Ο Λογοθετόπουλος, για να αποφύγει περιπλοκές στην εξάσκηση των καθηκόντων του, ζητά από όλους τους πολίτες να πειθαρχούν και να υπακούουν στις εντολές της κυβέρνησης. Αυτές οι προτροπές του κατοχικού πρωθυπουργού έχουν στόχο να τρομοκρατήσουν τους Έλληνες πολίτες, ώστε αυτοί να μην αντιδράσουν έναντι των κατακτητών που καταδυναστεύουν την πατρίδα τους. Μέσα από το διάγγελμα του νέου πρωθυπουργού μπαίνουν στο στόχαστρο για μια ακόμη φορά και οι μαυραγορίτες, καθώς ο Λογοθετόπουλος καταφέρεται με πολύ βαριές εκφράσεις εναντίον τους: << Έχω υπ' όψιν σειράν αμέσων μέτρων διά την αποκαθάρισιν της Χώρας εκ της σπείρας των λυμεώνων της συμφοράς μας, των τυχοδιωκτών αισχροκερδών, που αφυπνίσθησαν εκ του σκότους ως σκώληκες, διά να απομυζήσουν πάσαν ικμάδα εκ του σώματος της Ελλάδος, όπερ είδον εκτάδην και ενόμισαν νεκρόν>>. Ο νέος πρωθυπουργός φαίνεται να μην έχει γνώση της κατάστασης που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα κατά το τελευταίο ενάμιση έτος, αφού δηλώνει ότι << Είμεθα ελεύθεροι να διοικήσωμεν τα εσωτερικά μας, κατά την ιδίαν ημών θέλησιν και να αναδιοργανώσωμεν την κρατικήν μηχανήν, χρησιμοποιούντες τα τιμιώτερα και φιλοπονέστερα στελέχη της, υπέρ των οποίων δεν θέλει απολείψει η στοργή μας>>. Ο Λογοθετόπουλος νομίζει ότι λειτουργεί ως πρόεδρος της κυβέρνησης μιας ανεξάρτητης χώρας, ενώ στην πραγματικότητα η κυβέρνησή του δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια διοικητική μηχανή έτοιμη να υπακούσει στα διάφορα κελεύσματα των κατοχικών αρχών. Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία του διαγγέλματος, ίσως το σημαντικότερο, είναι η αναφορά που κάνει ο πρωθυπουργός για τις αντιστασιακές οργανώσεις, όπου εμμέσως πλην σαφώς αναφέρεται στο Εθνικό Απελευθερωτικό

Μέτωπο. Την περίοδο που ο Λογοθετόπουλος αναλαμβάνει πρωθυπουργικά καθήκοντα, έχει ήδη αναπτυχθεί στα βουνά και τις πόλεις της Ελλάδας ένα πολύ αποτελεσματικό κίνημα αντίστασης, έχοντας σαν κυρίαρχη συνιστώσα το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Η εχθρότητα που έχει ο Λογοθετόπουλος έναντι των αντιστασιακών γίνεται φανερή από το παρακάτω απόσπασμα του διαγγέλματός του:<< οι άνθρωποι τους σκότους, οι ασυνείδητοι και οι ταραξίαι, οι κομμουνισταί , διά να εξασφαλίσουν εν ονόματι του πατριωτισμού , τη προσφιλή δι' αυτούς εικόνα της αναρχίας, της λεηλασίας και της αρπαγής>>. ¹⁰⁴

Είναι η πρώτη φορά που γίνεται μνεία από κατοχικό πολιτικό παράγοντα των κινδύνων που εγκυμονεί ο κομμουνισμός, γεγονός που αναμένεται να ενταθεί στην τρίτη και τελευταία κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη. Άλλωστε, η κυβέρνηση Λογοθετόπουλου θα έχει μια σύντομη παραμονή στη εξουσία, αφού λόγω των κινητοποιήσεων από τη μεριά του λαού θα χάσει και τα όποια ερείσματα είχε μέσα στην κοινωνία. Στον οικονομικό τομέα, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο της εργασίας, είχαμε τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις του Νοιμπάχερ που οδήγησαν σε μια προσωρινή βελτίωση της κατάστασης. Όμως ,το αποτέλεσμα ήταν παροδικό και ήδη από τις πρώτες μέρες της διακυβέρνησης από τον Λογοθετόπουλο, άρχισαν πάλι τα προβλήματα που ταλάνιζαν τις κατοχικές κυβερνήσεις και σχετιζόνταν με την καταβολή ή μη των εξόδων κατοχής. Η συμφωνία που έγινε επί κυβερνήσεως Τσολάκογλου κατέστη νεκρό γράμμα και ο νέος κατοχικός πρωθυπουργός υπέγραψε νέα συμφωνία με τους εκπροσώπους του Άξονα, η οποία είχε σαν στόχο την εξομάλυνση της δυσμενούς κατάστασης στην οποία είχε προέλθει η οικονομία της Ελλάδας. Μέσα από αυτή τη συμφωνία οι κατοχικές δυνάμεις υπόσχονται να εφοδιάσουν τους Έλληνες με ορισμένα αγαθά, τα οποία είναι ζωτικά για την επιβίωση των πολιτών. Επιπλέον, ορίζεται εκ νέου το ποσό που οφείλει να καταβάλλει η ελληνική κυβέρνηση σε Γερμανούς και Ιταλούς, το οποίο δε μπορεί να ξεπερνά τα 8 δισεκατομμύρια το μήνα. Σε περίπτωση κατά την οποία οι δυνάμεις του Άξονα χρειάζονται περισσότερα χρήματα για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας, τότε αυτά θα εξασφαλιστούν από τις δύο εταιρείες που δημιουργήθηκαν, δηλαδή από τη DEGRIGES και τη SAGIC, ενώ θα συνεχίσει να υφίσταται ο ειδικός λογαριασμός που είχε υπογραφεί από την προηγούμενη κυβέρνηση και προέβλεπε δανειοδότηση των κατοχικών δυνάμεων από την ελληνική κυβέρνηση. Η συγκεκριμένη συμφωνία

¹⁰⁴ Λογοθετόπουλος, *Ιδού η αλήθεια*, ό.π., σ. 39-43

αποδεικνύεται για μια ακόμη φορά ετεροβαρής, διότι η ελληνική κυβέρνηση οφείλει να επωμιστεί όλα τα έξοδα για την κατασκευή των υποδομών που είναι απαραίτητες για τις αξονικές δυνάμεις, ενώ τίθεται και χρονικό όριο μετά τη λήξη του οποίου θα διεξαχθούν περαιτέρω συνομιλίες για τους όρους της συμφωνίας.¹⁰⁵

Η συγκεκριμένη συμφωνία για ακόμη μια φορά δεν τηρήθηκε από τις κατοχικές δυνάμεις, οι οποίες κάθε μήνα επιθυμούσαν όλο και περισσότερα χρήματα για τη συνέχιση της πολεμικής προσπάθειας, ωστόσο οι εταιρείες που δημιουργήθηκαν από τις κατοχικές δυνάμεις εφοδίαζαν κανονικά τη χώρα με διάφορα αγαθά.¹⁰⁶ Αυτό επέτρεψε στη κυβέρνηση να παράσχει συσσίτιο στους μισθωτούς των διαφόρων επιχειρήσεων, δημιουργώντας μάλιστα και τις αντίστοιχες επιτροπές μέσα στο υπουργείο εργασίας, οι οποίες επέβλεπαν την ορθή διανομή των τροφίμων στους εργαζόμενους.¹⁰⁷ Βεβαίως, η δυνατότητα αυτή που δόθηκε στην δεύτερη κυβέρνηση της κατοχής δεν ήταν μόνο αποτέλεσμα της ίδρυσης αυτών των εταιρειών από την πλευρά των κατακτητών ή κάποιων αποτελεσματικών μέτρων που έλαβε ο ίδιος ο Λογοθετόπουλος και η κυβέρνησή του. Σημαντικό ρόλο σε αυτή την εξέλιξη των πραγμάτων έπαιξε και η αποστολή τροφίμων από τη μεριά του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού. Όπως είδαμε και στο κεφάλαιο για τη πρωθυπουργία Τσολάκογλου, η Ελλάδα είχε πληγεί το χειμώνα του 1941-1942 από ένα πρωτοφανή λιμό που έπληξε ανεξαιρέτως όλα τα κοινωνικά στρώματα. Οι συμμαχικές δυνάμεις, ιδίως οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η Αγγλία, δε μπορούσαν να συμφωνήσουν για την αποστολή τροφίμων, αφού η Ελλάδα μετά την κατάληψή της από τις δυνάμεις του άξονα θεωρούνταν ως εχθρικό έδαφος και υπεύθυνοι για τον ανεφοδιασμό της χώρας θεωρούνταν οι Γερμανοί και οι Ιταλοί. Μοιραία λοιπόν, το πρώτο διάστημα της κατοχής οι ποσότητες σε τρόφιμα και άλλου είδους υλικά ήταν πενιχρότατες για τον ελληνικό λαό. Ωστόσο, η εξάπλωση του λιμού και η αύξηση των θυμάτων από την πείνα κινητοποίησε τις μεγάλες δυνάμεις και τους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι αποφάσισαν να στηρίξουν το χειμαζόμενο ελληνικό λαό. Σημείο καμπής αποτελεί η άνοιξη του 1942, όπου οι Άγγλοι επιτρέπουν την τροφοδοσία του ελληνικού πληθυσμού, ενώ στα τέλη καλοκαιριού του 1942 οι φορείς που ήταν αναμειγμένοι

¹⁰⁵ *Ο.π.*, σ. 72-75

¹⁰⁶ *Ο.π.*, σ. 87

¹⁰⁷ *ΦΕΚ 322/ 20.12 1942*

εγγυήθηκαν την ακώλυτη τροφοδοσία του πληθυσμού μέχρι το πέρας των πολεμικών επιχειρήσεων.¹⁰⁸ Εκτός από τον Διεθνή Ερυθρό Σταυρό και τις μεγάλες δυνάμεις του συνασπισμού των συμμάχων, σπουδαίο ρόλο στη σταδιακή βελτίωση της επισιτιστικής κατάστασης του ελληνικού λαού έπαιξαν και οι ουδέτερες χώρες Σουηδία και Ελβετία, οι οποίες απέστειλαν αντιπροσώπους για την ορθολογική διανομή της βοήθειας, ενώ αξιοσημείωτη ήταν και η συνεισφορά της Greek War Relief Association, η οποία ξόδεψε τεράστια ποσά για την ανακούφιση των Ελλήνων που πένονταν.¹⁰⁹

Το οικονομικό ήταν ένα ζήτημα που απασχόλησε δεόντως τις κατοχικές κυβερνήσεις, καθώς δημιούργησε πλήθος προβλημάτων. Όμως, δεν ήταν το μόνο ζήτημα με το οποίο ασχολήθηκε η δεύτερη κατοχική κυβέρνηση. Κατά τη διάρκεια της θητείας του Λογοθετόπουλου προέκυψε ένα εξίσου σοβαρό ζήτημα, αυτό της πολιτικής επιστράτευσης του πληθυσμού. Οι Γερμανοί, έχοντας το μεγαλύτερο μέρος των εργατών τους στα πολεμικά μέτωπα, ήταν υποχρεωμένοι να στρατολογούν αλλοδαπό εργατικό δυναμικό για να συνεχίσουν την πολεμική προσπάθεια μέσα από τις βιομηχανικές τους μονάδες. Η Ελλάδα, ως κατεχόμενη χώρα, ήταν υποχρεωμένη να συνεισφέρει και αυτή σε αυτή τη διαδικασία. Ο Γερμανός στρατηγός Σπάιντελ, στρατιωτικός διοικητής της Ελλάδας, προέβη σε μια ανακοίνωση με την οποία καλούνταν οι Έλληνες εργάτες να συνεισφέρουν με την εργασία τους στην πολεμική προσπάθεια του Ράιχ. Μέσα από τη διαταγή του ανώτατου Γερμανού στρατιωτικού ορίζονται οι ηλικιακές ομάδες που οφείλουν να προσέλθουν για εργασία, ορίζεται το ωράριο εργασίας αυτών των ανθρώπων, ο τρόπος αμοιβής τους και οι υπηρεσίες που θα είναι αρμόδιες για τη στρατολόγηση του εργατικού δυναμικού. Η συγκεκριμένη διαταγή αποδεικνύει για μια ακόμη φορά τη βαναυσότητα των αρχών κατοχής, καθώς αυτοί που θα αρνηθούν να προσέλθουν για εργασία, αναμένεται να αντιμετωπίσουν πολύ βαριές ποινές που θα φτάνουν μέχρι και τη θανατική καταδίκη.¹¹⁰

Παρά τις απειλές που εκφράστηκαν από τον Γερμανό στρατηγό, ο ελληνικός λαός δεν ήταν διατεθειμένος να υποταχθεί τόσο εύκολα στα κελεύσματα των κατοχικών αρχών. Μην ξεχνώντας το ηρωικό πνεύμα που επέδειξε στα βουνά της Αλβανίας και με ηγέτη το εαμικό κίνημα, το οποίο εξαπλωνόταν ραγδαία στις μάζες, αποφάσισε να

¹⁰⁸ Βιολέτα Χιονίδου, *Λιμός και Θάνατος στην Κατοχική Ελλάδα, 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2011, σ. 32-36

¹⁰⁹ *Ο.π.*, σ. 155-156

¹¹⁰ Τάσος Βουρνάς, *Ιστορία της νεώτερης και σύγχρονης Ελλάδας*, τόμ. Γ', Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2004, σ. 264-265

κινητοποιηθεί. Το χρονικό διάστημα μεταξύ 24 Φεβρουαρίου – 5 Μαρτίου αποτελεί σταθμό για το αντιστασιακό κίνημα στην πατρίδα μας, καθώς σε κείνο το χρονικό διάστημα η πρωτεύουσα παρέλυσε κυριολεκτικά από τις κινητοποιήσεις των πολιτών, οι οποίοι αφήφισαν την ωμή τρομοκρατία και τις απειλές των ξένων κατακτητών και των ντόπιων συνεργατών τους.¹¹¹ Σε αυτές τις κινητοποιήσεις πρωταγωνιστικό ρόλο έπαιξε η ελληνική νεολαία, έχοντας ως πρωτοπόρους τους νέους της ΕΠΟΝ. Οι δύο ημερομηνίες - σταθμοί που ήταν καταλυτικές για τη ματαίωση κάθε προσπάθειας εκ μέρους των Γερμανών για τη στρατολόγηση εργατικού δυναμικού ήταν η 24^η Φεβρουαρίου και η 5^η Μαρτίου 1943. Σε αυτές τις δύο ημερομηνίες η πρωτεύουσα κατακλύστηκε από χιλιάδες διαδηλωτών που δεν ήταν διατεθειμένοι να αφήσουν τους συμπατριώτες τους να σταλούν στα καταναγκαστικά έργα των ναζι και των συμμάχων τους. Ο ηρωισμός και η έλλειψη φόβου εκ μέρους των ελλήνων διαδηλωτών αποδεικνύεται περίτρανα από την ενέργεια της 5^{ης} Μαρτίου, όπου οι διαδηλωτές κατέστρεψαν τις καταστάσεις αυτών που θα στέλνονταν για καταναγκαστική εργασία. Δυστυχώς, οι κινητοποιήσεις αυτές στοίχισαν πολλά θύματα στους διαδηλωτές και η στάση των κατοχικών αρχών έγινε ακόμη πιο σκληρή. Στην καταστολή των διαδηλώσεων συμμετείχαν και τα ελληνικά ένοπλα σώματα, ενώ η κυβέρνηση δε δίστασε να ζητήσει ακόμη και την παρέμβαση της Εκκλησίας για να μετριάσει τις ανησυχίες των πολιτών.¹¹² Οι μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων αποτελούν σημαντικό ιστορικό τεκμήριο για εκείνη την ταραγμένη περίοδο, καθώς αποδεικνύουν την υπέρμετρη δίψα για ελευθερία που διείπε την συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων πολιτών.¹¹³ Η κατοχική κυβέρνηση αντέδρασε με σπασμωδικό τρόπο, καθώς υιοθέτησε μίαν πολιτική που είχε υιοθετηθεί και από την κατοχική κυβέρνηση Τσολάκογλου. Επειδή ένα μεγάλο μέρος των απεργών αποτελούνταν από στελέχη της κρατικής μηχανής, η κυβέρνηση προέβη στην έκδοση διατάγματος που υποχρέωνε τους υπαλλήλους να προσέλθουν στην εργασία τους, αλλιώς τους απειλούσε με απολύσεις και με βαριές ποινές.¹¹⁴ Η κυβέρνηση βρισκόταν σε πανικό, γεγονός που αποδεικνύεται από μήνυμα του Λογοθετόπουλου προς το λαό της Αθήνας. Μέσα από αυτό το μήνυμα παρατηρούμε για ακόμη μια φορά τον έντονο αντικομμουνισμό που χαρακτήριζε τη δεύτερη κατοχική κυβέρνηση, καθώς αυτές οι δηλώσεις του

¹¹¹ Χαράλαμπίδης, *Η εμπειρία της Κατοχής*, ό.π., σ. 166-169

¹¹² *Ό.π.*, σ. 166-171

¹¹³ Βουρνάς, *Ιστορία*, ό.π., σ. 266

¹¹⁴ *ΦΕΚ 50 / 9.3.1943*

Λογοθετόπουλου είναι απόρροια της αντικομμουνιστικής ρητορείας που συναντήσαμε και στο διάγγελμά του. Ο πρωθυπουργός κατηγορεί την αντιστασιακή οργάνωση ΕΑΜ για διασάλευση της δημόσιας τάξης, ενώ οι διαδηλωτές χαρακτηρίζονται «τρομοκρατικές ομάδες» και «αναρχικοί». Για τον Έλληνα πρωθυπουργό οι άνθρωποι που αγωνίζονται για τη πραγματοποίηση της πολιτικής επιστράτευσης είναι κακοποιοί του κοινού ποινικού δικαίου και είναι δικαιολογημένη η στάση που τήρησαν εναντίον τους οι δυνάμεις Ασφαλείας, προβαίνοντας στη υιοθέτηση κατασταλτικών μέτρων. Στη συνέχεια, ο Λογοθετόπουλος επιχειρεί να καθησυχάσει τους πολίτες για τις προθέσεις της κυβέρνησης και των κατοχικών αρχών σχετικά με το μείζον ζήτημα της επιστράτευσης εργατικού δυναμικού, ενώ κάνει έκκληση στο λαό να μη συμμετέχει στις διάφορες κινητοποιήσεις. Ο πρωθυπουργός καταφέρεται και εναντίον των δημοσίων υπαλλήλων, οι οποίοι απειλούνται με απόλυση και φυλάκιση. Οι δημόσιοι υπάλληλοι δε δικαιολογούνται να δυστροπούν, καθώς σύμφωνα με το Λογοθετόπουλο «... το Υπουργικόν Συμβούλιον ελάμβανε την απόφασιν να πραγματοποιήσει τη από ημερών εγκριθείσαν βελτίωσιν της οικονομικής θέσεών των ως είχαν ανακοινώσει και εις τους ενδιαφερόμενους». Είναι φανερό ότι η κυβέρνηση δεν επιθυμεί προσκόμματα στο έργο της, το οποίο δεν είναι τίποτα άλλο από την πλήρη υποταγή στα κελεύσματα των Γερμανών και των συμμάχων τους. Οι κυβερνώντες θέλουν ένα πληθυσμό εντελώς πειθήνιο, ο οποίος δε θα αντιδρά για το παραμικρό. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος που απευθύνεται ο πρωθυπουργός ειδικά στα άτομα που απαρτίζουν την κρατική μηχανή, καθώς περαιτέρω αντιδράσεις από τους δημοσίους υπαλλήλους θα αποδείκνυαν ότι η κυβέρνηση είχε χάσει πλήρως τον έλεγχο της κατάστασης. Κλείνοντας το μήνυμά του ο πρωθυπουργός δε διστάζει να εκτοξεύσει και απειλές ενάντια αυτών που θα συνεχίσουν αυτές τις κινητοποιήσεις, δηλώνοντας «ότι ο σώφρων πληθυσμός θα υποβοηθήσει το έργο της Κυβερνήσεως όπερ αποβλέπει εις το γενικό καλόν και εις την αποφυγήν δυσαρέστων περιπλοκών διά το σύνολον του πληθυσμού».¹¹⁵ Η ανάλυση αυτού του μηνύματος του Έλληνα πρωθυπουργού αποδεικνύει για μια ακόμη φορά τη δυσλειτουργία της κρατικής μηχανής, η οποία αδυνατεί να αποφύγει τις περιπλοκές και δε διστάζει να προβεί στη χρήση ωμής βίας για να καταστείλει τις λαϊκές κινητοποιήσεις. Τελικά, η δυναμική κινητοποίηση των λαϊκών στρωμάτων απέτρεψε την επιστράτευση. Η επιτυχία των διαδηλωτών έναντι της ματαίωσης της πολιτικής επιστράτευσης αποδεικνύεται και

¹¹⁵ Βουρνάς, *Ιστορία*, ό.π., σ. 267-269

από την παράθεση αριθμητικών δεδομένων, καθώς αν συγκρίνουμε τη ελληνική περίπτωση με άλλες κατεχόμενες χώρες, απειροελάχιστος αριθμός Ελλήνων εργάστηκε στα καταναγκαστικά έργα του τρίτου Ράιχ.¹¹⁶ Άλλα δύο ζητήματα που προέκυψαν στη σύντομη θητεία Λογοθετόπουλου ήταν το ζήτημα της υπηκοότητας των Ελλήνων της Μακεδονίας και Θράκης, αλλά και το ζήτημα των Εβραίων της Ελλάδος. Όσον αφορά το πρώτο ζήτημα, οι Βούλγαροι ήθελαν να εκβουλαρίσουν πλήρως τον ελληνικό πληθυσμό, ώστε μετά τη λήξη του πολέμου να κατοχυρώσουν τις εθνικές τους διεκδικήσεις, ενώ οι Έλληνες Εβραίοι ένιωθαν πλέον την απειλή των στρατοπέδων συγκέντρωσης. Και στις δύο περιπτώσεις, ο Λογοθετόπουλος αρκέστηκε μόνο στη σύνταξη κάποιων διαμαρτυριών προς τις κατοχικές αρχές δίχως όμως να πετύχει κάποιο αξιόλογο αποτέλεσμα.¹¹⁷ Ως προς το ζήτημα της βουλγαρικής ιθαγένειας για τους Έλληνες της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης, ο πρωθυπουργός κατήγγειλε σε δύο επιστολές προς τον Γερμανό πληρεξούσιο Γκίντερ Άλτενμπουργκ τη στάση της κυβέρνησης της Βουλγαρίας, η οποία επιθυμούσε τον εκβουλαρισμό των Ελλήνων της Θράκης και της Μακεδονίας, απειλώντας μάλιστα και με παραίτηση. Τελικά, έστω και παροδικά, η κυβέρνηση της Βουλγαρίας απέσυρε το επίμαχο διάταγμα και ο Λογοθετόπουλος παρέμεινε στην αρχή. Ο κατοχικός πρωθυπουργός δεν είχε όμως παρόμοια επιτυχή αποτελέσματα στο ζήτημα της δίωξης των Εβραίων. Σε αυτό το ζήτημα, οι Γερμανοί ήταν αποφασισμένοι να εξολοθρεύσουν πλήρως το εβραϊκό στοιχείο και δεν ήταν διατεθειμένοι να ακούσουν τις εκκλήσεις του οποιουδήποτε επιθυμούσε τη σωτηρία των Εβραίων.¹¹⁸

Οι μόνοι τομείς που ο Λογοθετόπουλος επέδειξε κάποια άξια λόγου δραστηριότητα, ήταν οι τομείς της Παιδείας και της Υγείας. Στη Παιδεία χρηματοδοτήθηκαν τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα που αντιμετώπιζαν πολύ σοβαρό οικονομικό πρόβλημα, ενώ δημιουργήθηκαν υπηρεσίες, όπως η << Υπηρεσία Αρχαιοτήτων και Ιστορικών μνημείων του κράτους >>, αλλά και η << Μαθητική Πρόνοια >>. Η Μαθητική Πρόνοια ήταν μια πολύ σημαντική υπηρεσία, η οποία συνεισέφερε τα μέγιστα, ώστε τα παιδιά που αντιμετώπιζαν ζήτημα επιβίωσης να μην αναγκαστούν να εγκαταλείψουν το σχολείο και να έχουν όλα τα υλικά μέσα για να επιβιώσουν. Επίσης, έμφαση δόθηκε στον τομέα των τεχνών, αλλά και στη πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όσον

¹¹⁶ Βόγλης, *Η ελληνική κοινωνία*, ό.π., σ. 56-57

¹¹⁷ Αλβανός, << Οι κατοχικές κυβερνήσεις >>, ό.π., σ. 69

¹¹⁸ Λογοθετόπουλος, *Ιδού η αλήθεια*, ό.π., σ. 88-95, 96-98

αφορά τον τομέα της υγείας , υπήρξε μέριμνα για την καταπολέμηση ασθενειών , όπως ο τύφος και η ελονοσία που ταλάνιζαν μεγάλο μέρος του πληθυσμού.¹¹⁹

Στο λίγο χρονικό διάστημα που έμεινε στην αρχή, ο καθηγητής Λογοθετόπουλος δεν έπραξε σχεδόν τίποτα το αξιόλογο. Η αναποτελεσματικότητα του προσώπου αποδεικνύεται από έγγραφα των ίδιων των γερμανικών αρχών: << Η κυβέρνηση Λογοθετόπουλου μειώθηκε με αφορμή τις ενδοκυβερνητικές αντιθέσεις, στερείται πλέον τελείως κύρους και είναι ανεπιθύμητη από όλο τον πληθυσμό . Με τη συνέχιση των απεργιών, που πέτυχαν τους στόχους τους , έχασε και τα τελευταία ίχνη επιβολής . Ο πρωθυπουργός στερείται πολιτικών ικανοτήτων , έδειξε έλλειψη ενεργητικότητας και γενικά τόσο οι ενέργειές του είναι άστοχες ώστε κρίνεται ακατάλληλος για το αξίωμά του . Το μίσος του λαού στρέφεται κυρίως κατά του υπουργού Οικονομικών Γκοτζαμάνη , που με την υποστήριξη των Ιταλών εξυπηρετεί τα προσωπικά του συμφέροντα μ' ένα καλά καμουφλαρισμένο σύστημα καταχρήσεων...>>.¹²⁰ Οι καταγγελίες αυτές εναντίον του υπουργού οικονομικών είναι εξόχως σημαντικές , καθώς τον οδήγησαν μεταπολεμικά στο Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων. Οι κατηγορίες αυτές σχετίζονται με την καταλήστευση της ελληνικής οικονομίας, η οποία έλαβε χώρα όταν ο Γκοτζαμάνης ήταν υπουργός των οικονομικών και με την επίταξη αγαθών που ήταν σημαντικά για την επιβίωση του πληθυσμού, τα οποία αναπόφευκτα οδήγησαν στο λιμό μεγάλο τμήμα του πληθυσμού.¹²¹ Ο Λογοθετόπουλος, όπως και ο προκάτοχός του, δε μπόρεσε να σταματήσει τον κατήφορο της ελληνικής οικονομίας, χειρίστηκε τελείως αδέξια το ζήτημα της πολιτικής επιστράτευσης, στρέφοντας τις δυνάμεις ασφαλείας εναντίον άοπλων πολιτών, ενώ δε μπόρεσε να γλυτώσει τους Έλληνες Εβραίους από την τραγική μοίρα που τους περίμενε στα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης.

¹¹⁹ Ο.π., σ. 146-147, 157

¹²⁰ Βάσος Π. Μαθιόπουλος, << Το νομικό καθεστώς των κυβερνήσεων της Κατοχής >> , στο Χάγκεν Φλάισερ- Νίκος Σβορώνος , *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία-Κατοχή – Αντίσταση*, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ , Αθήνα 1989, σ. 253

¹²¹ Κουσουρής , *Οι Δίκες των Δοσιλόγων*, ό.π., σ. 282-285

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΙΩΑΝΝΗ ΡΑΛΛΗ (7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1943-12 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944)

Μετά την παραίτηση του καθηγητή Λογοθετόπουλου, τον πρωθυπουργικό θώκο κατέλαβε ο παλιός βουλευτής και υπουργός Ιωάννης Ράλλης. Ο Ράλλης προερχόταν από παλιά οικογένεια πολιτικών και ήταν ο μόνος πολιτικός της προπολεμικής περιόδου που ανέλαβε την κυβερνητική εξουσία. Ο Ράλλης για πολλά έτη υπήρξε σημαίνον στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος, όντας βουλευτής από το 1906 και καταλαμβάνοντας σημαντικούς υπουργικούς θώκους, όπως το υπουργείο Δικαιοσύνης και το υπουργείο των Εσωτερικών. Η πρωθυπουργοποίηση Ράλλη έλαβε χώρα σε ένα σημείο που η καμπή του πολέμου δεν ήταν καθόλου ευνοϊκή για τους Γερμανούς, καθώς ήταν φανερή η αποτυχία τους σε όλα τα πολεμικά μέτωπα και η σύντομη απελευθέρωση της Ελλάδας ήταν πολύ πιθανή. Βεβαίως, ο Ράλλης δεν ήταν καθόλου άγνωστος στις αρχές κατοχής, αφού είχε βολιδοσκοπηθεί και άλλη φορά από τους πληρεξούσιους των δυνάμεων του άξονα. Η βολιδοσκόπηση αυτή έλαβε χώρα όταν είχαν ήδη δημιουργηθεί πολλά προβλήματα εξαιτίας της πολιτικής του στρατηγού Τσολάκογλου και αναζητούνταν ένας πιο ικανός και δυναμικός για να τον αντικαταστήσει. Ο Ράλλης, συναντήθηκε με τους πρέσβεις των κατακτητών και ζήτησε κάποιες εγγυήσεις για να αναλάβει την εξουσία. Αυτές ήταν η δυνατότητά του να επιλέγει ελεύθερα τα άτομα που θα στελεχώσουν την κυβέρνησή του, να σταματήσουν οι κατακτητές τις εκτελέσεις, να σταματήσει η λογοκρισία του τύπου, να του δοθεί η δυνατότητα να δημιουργήσει στρατό, να αναδιοργανωθούν τα σώματα ασφαλείας και να σταματήσουν οι χώρες που είχαν εδαφικές βλέψεις έναντι της Ελλάδας την πολεμική ρητορική τους.¹²² Οι ξένες δυνάμεις δεν δέχτηκαν τελικά τους όρους του Έλληνα πολιτικού και τελικά προώθησαν για το πρωθυπουργικό αξίωμα τον καθηγητή ιατρικής Λογοθετόπουλο. Όμως, η ανεπάρκεια που επέδειξε ο δεύτερος κατοχικός πρωθυπουργός κατά την άσκηση των καθηκόντων του, ανάγκασε τους κατακτητές να αναζητήσουν ένα άλλο πρόσωπο για πρωθυπουργό, ο οποίος θα μπορούσε να αντιμετωπίσει πιο αποτελεσματικά το αντιστασιακό κίνημα, το οποίο μέρα με τη μέρα εξαπλωνόταν σε μεγαλύτερα μέρη του πληθυσμού, τόσο του αγροτικού όσο και του αστικού. Τελικά, οι όροι που είχε θέσει ο Ράλλης έγιναν δεκτοί και οι κατακτητές ανάγκασαν το Λογοθετόπουλο να εγκαταλείψει την εξουσία. Η κυβέρνηση Ράλλη παρουσιάζει κάποιες διαφορές σε σχέση με τους προκατόχους της, αφού εκτός από τις

¹²² Γεώργιος Ράλλης, *Ο Ιωάννης Ράλλης ομιλεί εκ του τάφου*, Αθήνα 1947, σ. 29-32

παραχωρήσεις που του πρόσφεραν οι κατακτητές, απέκτησε και τη νομιμότητα από την πλευρά της Εκκλησίας, καθώς ο προκαθήμενός της δέχτηκε να ορκίσει την τρίτη κατοχική κυβέρνηση, κάτι το οποίο δεν είχε πράξει για τις δύο προηγούμενες, οι οποίες ορκίστηκαν από κατώτερους εκκλησιαστικούς παράγοντες.¹²³

Εκτός από όλα αυτά, η σύνθεση της νέας κυβέρνησης ήταν πλήρως διαφοροποιημένη, αφού δεν περιείχε στις τάξεις της τα περισσότερα μέλη των δύο προηγούμενων κυβερνήσεων, ενώ νέα πρόσωπα ήταν ο Νικόλαος Λούβαρης και ο ανώτατος δικαστικός Κωνσταντίνος Πουρνάρας.¹²⁴

Με την ανάληψη των καθηκόντων του, ο Ράλλης προέβη σε διάγγελμα προς τον ελληνικό λαό, το οποίο αξίζει να αναλυθεί για να εξαχθούν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα για την πολιτική της τρίτης κατοχικής κυβέρνησης. Ο Ράλλης στην αρχή του διαγγέλματός του στον ελληνικό λαό διακατέχεται από μια αφοπλιστική ειλικρίνεια σε σχέση με τους προκατόχους του στον πρωθυπουργικό θώκο, αφού δηλώνει ξεκάθαρα ότι ανέλαβε τη θέση του πρωθυπουργού << τη συναινέσει των Δυνάμεων της Κατοχής>>. Πρωταρχικό μέλημα του νέου πρωθυπουργού είναι η αποφυγή περιπλοκών που θα διασαλεύσουν τη δημόσια τάξη, αναφορά που αποδεικνύει για μια ακόμη φορά την αντικομμουνιστική στάση των κατοχικών κυβερνήσεων και την προσπάθειά τους να δημιουργήσουν ένα πληθυσμό που θα διακατέχεται από πλήρη υπακοή. Ο Ράλλης, όπως και οι προηγούμενοι κατοχικοί πρωθυπουργοί, δε διστάζει να στραφεί έναντι του προηγούμενου καθεστώτος για την πολιτική που ακολούθησε, καθώς << οι οποίοι επιλήσμονες γενόμενοι των ιερών των υποχρεώσεων, επέβαλον εις τη ελευθέραν Χώραν μας εν τυραννικόν καθεστώς, το οποίο απερισκέπτως ήγαγεν ημάς εις την δύνην του πολέμου, ενώ ηδύνατο η μικρά Ελλάς διά σώφρονος και νουνεχούς διακυβερνήσεως να παραμείνη εκτός αυτής>>. Για μια ακόμη φορά βλέπουμε να κατηγορείται συλλήβδην το καθεστώς Μεταξά για την πολιτική που ακολούθησε στον εσωτερικό και τον εξωτερικό τομέα. Συνεχίζοντας την αντικομμουνιστική του ρητορεία, ο νέος πρωθυπουργός πλέκει το εγκώμιο των κατακτητών που συνεχίζουν τον αγώνα τους εναντίον των κομμουνιστών, ενώ δε διστάζει να προβεί και στο διαχωρισμό των Ελλήνων πολιτών, καθώς από τη μια πλευρά βρίσκονται αυτοί που υπακούουν πρόθυμα στις εντολές της κυβέρνησης και

¹²³ Κράλοβα, *Στη σκιά της Κατοχής*, ό.π., σ. 52

¹²⁴ Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα*, ό.π., σ.363

από την άλλη είναι εκείνοι που δημιουργούν συνεχώς περιπλοκές και προσκόμματα. Στο τελευταίο μέρος του διαγγέλματος ο Ράλλης υπόσχεται να βοηθήσει τα στελέχη του κρατικού μηχανισμού και τους ανάπηρους πολέμου, αλλά δε διστάζει να εκτοξεύσει και απειλές εναντίον αυτών που θα δημιουργήσουν προβλήματα, δηλώνοντας ότι << μεθ' όσης στοργικής μερίμνης θ' αντιμετώπιση η Κυβέρνησις τας ανάγκας του Ελληνικού Λαού , μετ' ίσης αυστηρότητος αμειλίκτως θα πατάξη οιανδήποτε απόπειραν διασαλεύσεως της τάξεως , όθεν δήποτε και αν ήθελε προέλθη αύτη >>. ¹²⁵ Οι δηλώσεις του Ράλλη επαληθεύτηκαν στο μέγιστο βαθμό, αν αναλογιστεί κανείς τα διατάγματα της τρίτης κατοχικής κυβέρνησης, τα οποία από τη μια μοίραζαν αφειδώς χρήματα και άλλες παροχές στους πολίτες που πειθαρχούσαν (ειδικά στα στελέχη των σωμάτων ασφαλείας), ενώ από την άλλη πάτασσαν αμείλικτα κάθε προσπάθεια διασάλευσης της τάξης μέσα στην κοινωνία ή τον κρατικό μηχανισμό.

Μέσα από το διάγγελμα αυτό του νέου πρωθυπουργού προκύπτει ξεκάθαρα μια διαφοροποίηση σε σχέση με τους προκατόχους του στο πρωθυπουργικό αξίωμα. Ο Ράλλης κάνει ξεκάθαρα ότι ο κομμουνισμός είναι ο μόνος εχθρός που έχει να αντιμετωπίσει η Ελλάδα. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο ελληνικός λαός λόγω της αποδιάρθρωσης της οικονομίας, δε φαίνεται να συγκινούν καθόλου τον πρωθυπουργό, ο οποίος προβαίνει μόνο σε αοριστολογίες ότι θα μεριμνήσει για τα στελέχη της κρατικής μηχανής και για αυτούς που ο πόλεμος τους προκάλεσε ζητήματα υγείας. Επίσης, ο Ράλλης, όπως και οι προκατόχοί του δε διστάζει να αναφωνήσει εθνικιστικές << κορώνες >> και να κατηγορήσει ακόμη μια φορά το προηγούμενο καθεστώς για την πολιτική που ακολούθησε στο ζήτημα του πολέμου. Από τις πρώτες κιόλας μέρες της πολιτείας του , ο Ράλλης θέλει να καταστήσει σαφές στις αντιστασιακές δυνάμεις ποιος είναι ο πραγματικός κυρίαρχος. Για να προσεγγίσει κάποια στελέχη της αντίστασης παραχωρεί αμνηστία, υπό την προϋπόθεση ότι οι αντιστασιακοί θα παραδώσουν τον οπλισμό τους σε διάστημα λιγότερο από ένα μήνα. Σε αυτή του την πρωτοβουλία, ο Ράλλης είχε και την επικουρία των κατοχικών δυνάμεων. Οι ανώτατοι στρατιωτικοί διοικητές των δυνάμεων του Άξονα διεκήρυξαν: << Πάς, όστις απεμακρύνθη από τα χωρία και επιστρέψη εις αυτά αμέσως και πάς όστις κατέχων όπλα τα παραδώση εις τα ιταλικάς και γερμανικάς διοικήσεις , θα απαλλαγή

¹²⁵ ΦΕΚ 81/ 7.4.1943

τελείως από τιμωρίας. Η τελευταία προθεσμία είναι η 20^η Μαΐου >>. ¹²⁶ Παρόμοιες δηλώσεις έκανε ο Ράλλης , αποδεικνύοντας την εξάρτηση που είχε από τις κατοχικές δυνάμεις: << Αι δυνάμεις του Άξονος απεφάσισαν την διά συντόνου και μεγάλης ολκής στρατιωτικής δράσεως , εκκαθάρισιν της χώρας μας , από τας λυμαιομένας αυτήν συμμορίας....>> ... Αι δυνάμεις του Άξονος , καίτοι δεινόν διεξάγουν πόλεμον, δεν εδίστασαν νέον να δώσουν δείγμα της προς τον νομιμόφρονα και φιλήσυχον ελληνικόν λαόν συμπαθείας των και να παράσχουν μεγαλωφώνως αμνηστίαν εις εκείνους οι οποίοι εντός 15 ημερών από σήμερα, ήτοι μέχρι της 24^{ης} ώρας της 20^{ης} Μαΐου 1943, θέλουν υπακούσει εις την πρόσκλησιν των στρατευμάτων Κατοχής. Καλώ συνεπώς τον λαό της υπαίθρου να συμμορφωθή προς τους εις τας προκηρύξεις των αρχηγών των στρατευμάτων Κατοχής τιθεμένους όρους και υπευθύνως δηλώ , ότι εφ' όσον θέλουν γίνει σεβαστοί οι όροι ούτοι, ουδένα απολύτως κίνδυνον θα διατρέξη>>. ¹²⁷

Οι δηλώσεις των αρχών Κατοχής και οι ψεύτικες υποσχέσεις του Ράλλη δεν ήταν φυσικά δυνατό να πείσουν τους αντιστασιακούς να παραδώσουν τα όπλα τους και η προσπάθεια του Ράλλη απέτυχε. Μετά τη αποτυχία αυτού του μέτρου, η κυβέρνηση άρχισε να παίρνει τα πρώτα μέτρα για να πατάξει την κομμουνιστική δραστηριότητα. Στο καθεστώς Ράλλη, τα σώματα ασφαλείας είχαν μια δεσπόζουσα θέση, καθώς ήταν οι πρόμαχοι στον αγώνα εναντίον της κομμουνιστικής απειλής. Παρ' όλα αυτά όμως, η κυβέρνηση Ράλλη εφάρμοσε πολλές φορές κατασταλτικά μέτρα ακόμη και εναντίον των ανδρών σωμάτων ασφαλείας, όταν θεωρούσε ότι δεν εκτελούσαν επαρκώς τα καθήκοντά τους. Από τις πρώτες κιόλας ημέρες που βρισκόταν στην εξουσία, είχαμε την επιβολή τρομοκρατικών μέτρων, όπως για παράδειγμα η δήμευση περιουσιών. Είναι χαρακτηριστικό το κανονιστικά διάταγμα της 13^{ης} Απριλίου 1943, με το οποίο κατάσχονται υπέρ του δημοσίου οι περιουσίες μιας σειράς ατόμων, τα οποία αποφάσισαν να εγκαταλείψουν τη χώρα, καθώς δεν επιθυμούσαν να ζουν υπό το χιτλερικό ζυγό. ¹²⁸ Με αυτή της την πράξη η κυβέρνηση Ράλλη απέδειξε για ακόμη μια φορά το πόσο ολοκληρωτικά υποταγμένη ήταν στα συμφέροντα των δυνάμεων κατοχής. Η τακτική αυτή συνεχίστηκε και τους επόμενους μήνες της τρίτης κατοχικής διακυβέρνησης, αφού αξιωματικοί και απλοί ιδιώτες που κατάφεραν να δραπετεύσουν στο εξωτερικό, είδαν τις περιουσίες τους να δημεύονται. Άλλος ένας τρομοκρατικός

¹²⁶ Βουρνάς, *Ιστορία*, ό.π., σ. 327

¹²⁷ *Ο.π.*, σ. 328

¹²⁸ *ΦΕΚ 84/ 13.4.1943*

νόμος ήταν αυτός που αφορούσε τις ποινές έναντι των μελών του κρατικού μηχανισμού που επιθυμούσαν να συνεισφέρουν στην προσπάθεια των ανταρτικών σωμάτων. Ο συγκεκριμένος νόμος είχε το εξής περιεχόμενο: << Άρθρον μόνον. Αι διατάξεις του υπ' αριθμ. 427 του 1941 Ν. Διατάγματος περί καθορισμού κυρώσεων κατά στρατιωτικών δημοσίων υπαλλήλων και ιδιωτών αναχωρούντων εις το Εξωτερικών άνευ αδείας ως και του προς εκτέλεσιν αυτού εκδοθέντος Διατάγματος από 14 Νοεμβρίου 1942 , εφαρμόζονται και κατά των Δημοσίων Υπαλλήλων των προσχωρούντων εις τα Σώματα των Ανταρτών και των οικογενειών αυτών. Το κατά άρθρον 1 του ρηθέντος υπ' αριθ. 427 Ν.Δ. εκδιδόμενον Διάταγμα, προκαλείται υπό του Υπουργού των Οικονομικών>>. ¹²⁹

Τα μέτρα αυτά είχαν σαν σκοπό να ελέγξουν πλήρως τον κρατικό μηχανισμό, καθώς τυχόν αναταραχές θα δημιουργούσαν προσκόμματα στον αγώνα έναντι του κομμουνισμού. Δεν ήταν όμως μόνο οι δημόσιοι υπάλληλοι που βρέθηκαν στο στόχαστρο του Ράλλη, αλλά ακόμη και τα ίδια τα στελέχη των σωμάτων ασφαλείας. Με νόμους που εκδόθηκαν από την κυβέρνηση, υλοποιήθηκαν μέτρα ιδιαιτέρως αυστηρά, καθώς τα στελέχη που κατηγορούνταν για πλημμελή άσκηση των καθηκόντων τους, έχαναν την εργασία τους και δεν είχαν το δικαίωμα να λάβουν σύνταξη. Τα αδικήματα για τα οποία κάποιος υπέπιπτε σε αυτές τις κυρώσεις ήταν: << Εάν επιδείξωσιν λιποψυχίαν ή δεν επιληφθώσιν αμέσως των καθηκόντων των κατά των επιβουλευομένων την Δημοσία Τάξιν και Ασφάλειαν επικινδύνων ομάδων ή ατόμων. 2. Εάν επιδεικνύωσιν έργω ή λόγω παθητικήν στάσιν ή αποτρέπωσι συναδέλφους και υφισταμένους από της εκτελέσεως των καθηκόντων των έναντι των ανωτέρω ομάδων ή ατόμων. 3. Εάν επιδεικνύωσιν απροθυμίαν ή προσπαθώσι καθ' οιονδήποτε τρόπον να αποφύγωσι την εκτέλεσιν των εκ της ιδιότητός των και του βαθμού των απορρεόντων καθηκόντων.>> ¹³⁰ Εκτός από τους στρατιωτικούς, σε άλλο νόμο που δημοσιεύτηκε στο ίδιο φύλλο της εφημερίδας της κυβερνήσεως, παρόμοιες ποινές περίμεναν και τους αστυνομικούς που δεν επέδειχναν ζήλο στην εκτέλεση των καθηκόντων τους, εάν κατηγορούνταν για πράξεις που η κυβέρνηση θεωρούσε ότι δεν ευνοούσαν την ανάπτυξη του αντικομμουνιστικού αγώνα. ¹³¹

¹²⁹ ΦΕΚ 157/ 31.5.1943

¹³⁰ ΦΕΚ 392/ 22.11.1943, Ν. 938

¹³¹ ΦΕΚ 392/ 22.11. 1943, Ν. 939

Σε περίπτωση όμως που κάποιος κρατικός λειτουργός επιδείκνυε έναντι της κυβέρνησης την απαιτούμενη πειθαρχία και νομιμοφροσύνη, τότε λάμβανε όλες εκείνες τις υλικές απολαβές και μπορούσε να διατηρήσει τη θέση του στον κρατικό μηχανισμό ή ακόμη και να προαχθεί σε ανώτερο βαθμό, αν παρουσίαζε αυταπάρηση έναντι των ανταρτών. Τις πρώτες ημέρες της κατοχικής κυβέρνησης και με αφορμή τη γιορτή του Πάσχα, δόθηκαν βοηθήματα σε εφέδρους αξιωματικούς, προερχόμενους από διάφορες περιοχές της χώρας. Ο νόμος είχε το κάτωθι περιεχόμενο: << Άρθρον μόνον. Εις τους εφέδρους αξιωματικούς τους προερχομένους εκ Κρήτης, Ανατολ. Μακεδονίας, Θράκης, Βορείου Ηπείρου και Εξωτερικού ως και εις τους εκ Κρήτης εφέδρους οπλίτας τους λαμβάνοντας μηνιαίον βοήθημα δυνάμει των Νομοθετικών Διαταγμάτων υπ' αριθμ. 1152\ 42, 1175\42 και 2071\43 παρέχεται υπό τας προϋποθέσεις κα περιορισμούς των ρηθέντων Νομοθετικών Διαταγμάτων το κατωτέρω έκτακτον εφ' άπαξ χρηματικόν βοήθημα επί ταις εορταίς του Πάσχα. α) Έφεδροι αξιωματικοί και ανθυπασπισταί δρχ. 60000

β) Έφεδροι οπλίται Κρήτες >> 30000>>. ¹³²

Άλλα και οι αξιωματικοί της χωροφυλακής μπορούσαν να τύχουν ευεργετικών μέτρων από την πλευρά της κυβέρνησης, καθώς δινόταν το ελεύθερο στον υπουργό των Εσωτερικών για να παρακάμπτει τους πίνακες των προαγωγών και να επιλέγει αυτός τα στελέχη της χωροφυλακής που θεωρούσε κατάλληλα για ανώτερους βαθμούς. ¹³³

Αυτά τα νομοθετήματα ήταν φανερό ότι ήθελαν να διατηρήσουν τις ισορροπίες μέσα στα σώματα ασφαλείας. Αυτή η ολοφάνερη παράκαμψη των πινάκων προαγωγών εκ μέρους της κυβέρνησης δηλώνει τη θέλησή της να έχει στην υπηρεσία απόλυτα αφοσιωμένα στελέχη, ακόμη και αν αυτά δε διαθέτουν τα απαιτούμενα προσόντα και προϋποθέσεις για το αξίωμά τους. Το μόνο γεγονός που αρκεί για την εκτελεστική εξουσία είναι η θέληση αυτών των ανθρώπων να συνεισφέρουν στη διατήρηση του κοινωνικού καθεστώτος. Σε παρόμοιο μήκος κύματος βρίσκεται και άλλο νομοθέτημα της κυβέρνησης που αφορά τη χωροφυλακή και αναφέρει με κάθε λεπτομέρεια τα προσόντα από τα οποία πρέπει να διέπονται οι υποψήφιοι προς προαγωγή:<< α) Χαρακτήρα ειλικρινή, ευθύν και σταθερόν . β) Επαρκή επαγγελματικήν και διοικητικήν ικανότητα ως και εγκυκλοπαιδικήν μόρφωσιν. γ) Πειθαρχικότητα, ζήλον

¹³² ΦΕΚ 94 / 17.4.1943

¹³³ ΦΕΚ 101/ 19.4.1943

και επιμέλειαν διά την υπηρεσίαν . δ) Τα απαιτούμενα διά τον αξιωματικών ηθικά προσόντα. ε) Αξιοπρεπήν παράστασιν και συμπεριφοράν. στ) Καλήν υγείαν βεβαιουμένην παρά του οικείου Υγειονομικού Αξιωματικού. ζ) Ηλικίαν από του 33 έτους μέχρι 42 συμπληρωμένου μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1942. η) Να έχη χαρακτηρισθή κατά τας δύο τελευταίας διαδοχικάς σημειώσεις 1941 και 1942 ως καλός Ανθυπασπιστής με βαθμόν τουλάχιστον δύο (2) . θ) Να έχη τουλάχιστον τετραετήν υπηρεσίαν εν τω βαθμώ του μέχρι 31 Μαρτίου 1943.>>¹³⁴ Η νομοθεσία υπέρ των οργάνων της Αστυνομίας συνεχίστηκε, καθώς με νέο διάταγμα είχαμε την ενίσχυση του σώματος με δύναμη 100 ανδρών¹³⁵, ενώ συνεχίστηκαν και οι υλικές και ηθικές παραχωρήσεις προς αυτούς, όπως ήταν η αύξηση των χρηματικών απολαβών ,λόγω των ικανοτήτων που επέδειξαν στην πάταξη κάποιων αδικημάτων.¹³⁶ Κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της κυβέρνησης Ράλλη, δημιουργήθηκε ένας ακόμη οργανισμός που έδειχνε τη μέριμνα της κυβέρνησης για το αστυνομικό σώμα. Πρόκειται για την ίδρυση νοσοκομείου αποκλειστικά για τα στελέχη της αστυνομίας. Ο νόμος που εκδόθηκε από την κυβέρνηση καθόριζε με κάθε λεπτομέρεια τις συνθήκες λειτουργίας του νέου κρατικού οργανισμού. Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, αυτός ο οργανισμός αναφερόταν μόνο στους αστυνομικούς . Σημαντικό ρόλο στο νέο ίδρυμα θα είχε ο υπουργός Εσωτερικών, καθώς θα είχε υπό την εποπτεία του όλες τις λειτουργίες του νοσοκομείου. Σε μια προσπάθεια να αυξήσει τα ερείσματά της στα σώματα ασφαλείας, η κυβέρνηση Ράλλη παρείχε δωρεάν νοσηλεία και διατροφή, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό αν αναλογιστεί κανείς ότι το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού λαού συνέχιζε να ταλαιπωρείται από έλλειψη τροφής και δε μπορούσε να φροντίσει αποτελεσματικά την υγεία του. Επίσης, ο πρωθυπουργός ήταν υπεύθυνος για τις προσλήψεις σε αυτό το νοσοκομείο, κάτι που του παρείχε τη δυνατότητα να τοποθετεί σε καίριες θέσεις άτομα που ήταν φανατικά πιστά στην νέα κατάσταση. Τέλος, η νέα κυβέρνηση δε φείσθηκε χρημάτων για το νέο νοσοκομείο, καθώς προβλεπόταν ένα τεράστιο χρηματικό ποσό για τη λειτουργία του νέου οργανισμού.¹³⁷

Η ευνοϊκή νομοθεσία υπέρ των αξιωματικών της αστυνομίας και της χωροφυλακής συνεχίστηκε και κατά το δεύτερο έτος της κυβέρνησης Ράλλη, το οποίο ήταν και το πιο κρίσιμο, εφόσον ήταν φανερό πλέον ότι η χώρα σύντομα θα απελευθερωνόταν και ότι

¹³⁴ ΦΕΚ 119/4.5.1943

¹³⁵ ΦΕΚ 197/ 6.7.1943

¹³⁶ ΦΕΚ 283/ 30.8.1943,

¹³⁷ ΦΕΚ 284/ 30.8.1943

θα ξεκινούσε μια μάχη ανάμεσα στις αντίπαλες παρατάξεις του εσωτερικού για την κατάληψη της εξουσίας. Με τον νόμο 1095 << Περί αποκαταστάσεως αξιωματικών Χωροφυλακής>> , η κυβέρνηση Ράλλη επανέφερε στην υπηρεσία αστυνομικούς που είχαν εκδιωχθεί από την υπηρεσία πριν τον πόλεμο, λόγω της ανώμαλης πολιτικής κατάστασης που επικρατούσε την περίοδο εκείνη.¹³⁸

Επίσης, για να αντιμετωπιστεί καλύτερα η αντιστασιακή δραστηριότητα, ιδρύθηκαν εκτός Αθηνών νέες μονάδες της Χωροφυλακής, στις οποίες εκτός από τα στελέχη της Χωροφυλακής και της αστυνομίας, συμμετείχαν και στρατιωτικοί.¹³⁹ Οι μονάδες αυτές της Χωροφυλακής ιδρύθηκαν ως επί το πλείστον στην Πελοπόννησο, γεγονός που δείχνει την ανησυχία της κατοχικής κυβέρνησης για την ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος σε εκείνη την περιοχή.

Τέλος, η κυβέρνηση Ράλλη συνέχισε τις παροχές της προς τις μονάδες ασφάλειας, καθώς σε κάθε ευκαιρία της παρείχε χρηματικά ποσά και προαγωγές.¹⁴⁰ Διαβάζοντας κανείς τα διατάγματα που εκδίδονταν από την κυβέρνηση του Ράλλη , παρατηρεί ότι εκείνη η κυβέρνηση δε δίσταζε να προσφέρει απλόχερα προαγωγές και τιμητικά μετάλλια για όσα στελέχη των Σωμάτων Ασφαλείας επιδείκνυαν αυταπάρνηση και έντονη δράση έναντι των αντιστασιακών, ενώ δε φείδονταν και οικονομικών παραχωρήσεων, έχοντας σαν στόχο να εξάψει το φανατισμό αυτών των σωμάτων.

Η συνεχής μέριμνα που επεδείκνυε η κατοχική κυβέρνηση προς τα σώματα δημόσιας τάξης, με τις προαγωγές και τις οικονομικές παροχές, είχαν σαν αποτέλεσμα το φανατισμό των σωμάτων ασφαλείας. Άλλωστε, και οι ίδιοι οι κατοχικοί παράγοντες ήταν αποφασισμένοι να καταστείλουν αμείλικτα το εαμικό κίνημα. Χαρακτηριστική είναι η διαταγή του υπουργού που ήταν αρμόδιος με τα ζητήματα της τάξης και της ασφάλειας: << Εντέλλομαι όπως τα όργανα της χωροφυλακής και της Αστυνομίας πόλεων επέμβουν με ζωηροτέραν ενεργητικότητα δια να πατάξουν αμείλικτως τους θρασείς εχθρούς του Ελληνικού Λαού. Να συλλαμβάνουν αδιστάκτως κάθε πρόσωπον κατά του οποίου υπάρχουν αποδείξεις ότι ανήκει εις την [οργάνωσιν] δολοφόνων της

¹³⁸ ΦΕΚ 5 / 14.1.1944

¹³⁹ ΦΕΚ 43/ 1.3.1944

¹⁴⁰ ΦΕΚ 68/ 25.3.1944, ΦΕΚ 83 / 13.3.1944

ΕΑΜ ή του ΕΛΑΣ. Και αδιαστάκτως επίσης να κάμνουν χρήση των όπλων των εις στιγμήν καθ' ην αι περιστάσεις το επιβάλλουν>>. ¹⁴¹

Η αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου απαιτούσε τον πλήρη συγχρονισμό των σωμάτων ασφαλείας. Αυτός ήταν ο λόγος για τον οποίο η κυβέρνηση Ράλλη έδωσε πολλές αρμοδιότητες στην Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας. Η υπηρεσία αυτή μόνο ως τυχαία δε μπορεί να χαρακτηριστεί, αφού ήταν ένας οργανισμός που συμμετείχε στην καταπολέμηση του κομμουνισμού ήδη από την εποχή του Βενιζέλου, μολονότι την περίοδο εκείνη ο κομμουνισμός δεν είχε να επιδείξει αξιόλογες εκλογικές επιδόσεις. Οι εποχές όμως είχαν αλλάξει, καθώς το αντιστασιακό κίνημα αντιπροσώπευε, πλέον, μεγάλο μέρος του πληθυσμού και η Ειδική Ασφάλεια έπρεπε να επιφορτιστεί με πλήθος αρμοδιοτήτων. Υπό την ηγεσία του ανώτατου αξιωματικού Αλέξανδρου Λάμπου, η ειδική ασφάλεια άρχισε να υποδαυλίζει τις εμφύλιες συγκρούσεις στο κέντρο των Αθηνών, ενώ με ένα αποτελεσματικό κατασκοπευτικό δίκτυο μπόρεσε να μετριάσει τη δυναμική των σωμάτων ασφαλείας. ¹⁴² Το συγκεκριμένο σώμα ασφαλείας όμως, δεν αρκέστηκε μόνο στην αντιμετώπιση του κομμουνισμού στην περιοχή των Αθηνών, αλλά επεξέτεινε τις δραστηριότητές του και σε άλλες περιοχές της χώρας, όπου η δύναμη των ανταρτικών σωμάτων ήταν ακόμη μεγαλύτερη. ¹⁴³

Δεν ήταν όμως μόνο τα σώματα ασφαλείας που συμμετείχαν στην καταπολέμηση του κομμουνισμού, αλλά και η δικαστική εξουσία που επιστρατεύτηκε από την κυβέρνηση Ράλλη για την πιο αποτελεσματική καταστολή των αντιστασιακών οργανώσεων. Με τον νόμο 62 << Περί συστάσεως εκτάκτων στρατοδικείων Ασφαλείας >> ¹⁴⁴, είχαμε και την εμπλοκή της δικαστικής εξουσίας. Η στρατιωτικοποίηση που χαρακτήριζε το καθεστώς Ράλλη αποδεικνύεται από το γεγονός ότι η πλειονότητα των ατόμων που αποτελούσαν τη σύνθεση των δικαστηρίων ήταν στρατιωτικοί. Επίσης, τα δικαστήρια αυτά χαρακτηρίζονταν από τον πολύ υψηλό βαθμό αυστηρότητας, καθώς ακόμη και για ήσσονος σημασίας ζητήματα προβλεπόταν η ποινή του θανάτου. Το άρθρο 3 του κυβερνητικού διατάγματος όριζε: << 1. Όταν πολλοί ηνωμένοι επιδιώκοντες αναρχικούς ή κομμουνιστικούς σκοπούς ή την επιβολήν αναρχικών ή κομμουνιστικών

¹⁴¹ Μενέλαος Χαραλαμπίδης, << Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας του Κράτους. Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα >> στο Βόγλης Πολυμέρης-Τσιλάγα Φλώρα- Χανδρινός Ιάσων – Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Η εποχή των ρήξεων*, Επίκεντρο, Αθήνα 2012, σ. 177

¹⁴² Χαραλαμπίδης, << Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας >>, ό.π., σ. 165-166, 173, 185

¹⁴³ Λούολος, << Διαρθρωτικές τομές >>, ό.π., σ. 301

¹⁴⁴ ΦΕΚ 120/ 7.5.1943

συστημάτων εισβάλουσι παρανόμως εις δημόσια κτίρια ή εις ξένας οικίας, κατοικίας ή άλλα ακίνητα διαρπάζοντες, πυρπολούντες ή άλλως καταστρέφοντες ξένην κινητήν ή ακίνητον περιουσίαν ή δημόσια έγγραφα ή απειλούντες την ζωήν ή σωματικήν ακεραιότητα των ενοίκων, ή επιτιθέμενοι ή ανθιστάμενοι κατά των φρουρούντων δημοσίων οργάνων ή υπηρετών, τιμωρούνται με θάνατον. 2. Ως ιδιαίτερα επιβαρυντική περίπτωση θεωρείται αν οι ένοχοι έφερον όπλα , στρατιωτικής ή αστυνομικής στολής ή αν ενήργησαν νύκτα ή έφερον προσωπίδας>>. Το άρθρο 4 περιείχε και αυτό επιπλέον αδικήματα που τιμωρούνταν με θάνατο: << Με θάνατον τιμωρείται, όστις επιδιώκων τη ανατροπήν της καθεστηκυίας τάξεως προκαλεί συναθροίσεις δι' εγγράφων ή προφορικών παραινήσεων , συμβουλεύει ή παροτρύνει εις διέγερσιν αντίστασιν ή απείθειαν κατά της αρχής ή των νόμων ή ηγείται τοιούτων συναθροίσεων>>. Τέλος, και το άρθρο 5 προέβλεπε αντίστοιχη ποινή: << Όταν δύο ή περισσότεροι ηνωμένοι ενεργούντες εκ συμφώνου, εισβάλουσιν εις φυλακάς , κρατητήρια ή αστυνομικά καταστήματα και επιχειρούσι την απελευθέρωσιν κρατουμένων διά βίας ή απειλής κατά προσώπων ή πραγμάτων ή διά δολιεύσεως η δελεασμού των φυλάκων ή των φρουρών και γενικώς του προσωπικού φυλάξεως, τιμωρούνται με θάνατον. 2. Με την ίδιαν ποινήν τιμωρούνται η ένοχοι απελευθερώσεως κρατουμένων κατά διάρκειαν μεταγωγών ή της επ' ακροατηρίω διαδικασίας>>. Η αυστηρότητα του συγκεκριμένου διατάγματος αποδεικνύεται επίσης και από το γεγονός ότι οι καταδικασθέντες στερούνταν την περιουσία τους, όπως όριζε το όγδοο άρθρο του κυβερνητικού νομοθετήματος, χωρίς όμως να έχει τη βαρύτητα της θανατικής καταδίκης που προβλεπόταν για πλήθος αδικημάτων.

Όπως είχε αναφερθεί σε προηγούμενο μέρος της εργασίας, ο Ράλλης πριν αναλάβει κυβερνητικά καθήκοντα είχε ζητήσει και μια στρατιωτική δύναμη, ώστε να αντιμετωπίσει αποτελεσματικότερα την κομμουνιστική απειλή. Ελληνικός στρατός δεν υφίστατο, διότι λόγω της ήττας και της κατοχής της χώρας είχε υπογραφεί από τον στρατηγό Τσολάκογλου η διάλυση του στρατού. Οι κατακτητές δεν ευνοούσαν καμιά αναδημιουργία ελληνικού στρατού, έστω και υπό αυτές τις συνθήκες, διότι ένιωθαν δυσπιστία έναντι των Ελλήνων, γεγονός που αποδεικνύεται και από τη μη αποστολή λεγεώνας εθελοντών στη Σοβιετική Ένωση, ώστε να συνεισφέρει στην πολεμική προσπάθεια του Ράιχ. Τελικά, οι κατακτητές έκαναν δεκτό και αυτό τον όρο του Ράλλη και τον Ιούνιο του 1943 εκδόθηκε στην εφημερίδα της κυβέρνησης ο νόμος 260 <<

Περί συγκροτήσεως τεσσάρων ευζωνικών ταγμάτων>>.¹⁴⁵ Μέσα σε αυτό το νομοθέτημα η κυβέρνηση των δωσίλογων όριζε επισταμένα τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις των ανδρών που θα κατατάσσονταν σε αυτό τον οργανισμό. Η κυβέρνηση, θέλοντας να πείσει ένα ικανό αριθμό ατόμων για να καταταγούν, θέσπισε ικανοποιητικές αμοιβές, ενώ η διατροφή και ο εξοπλισμός του σώματος αυτού βάρυνε το δημόσιο ταμείο. Πρόκειται για σημαντικές παραχωρήσεις, αν αναλογιστεί κάποιος ότι μεγάλο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού συνέχισε να πένεται, μολονότι η αποστολή τροφίμων διεξαγόταν ομαλά και δεν υπήρχαν τα προβλήματα της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης. Τέλος, τα άτομα που θα ολοκλήρωναν τη θητεία τους, είχαν τη δυνατότητα να λάβουν την ιδιότητα του δημοσίου υπαλλήλου, χωρίς μάλιστα να είναι υποχρεωμένοι να περάσουν από τους απαιτούμενους διαγωνισμούς, όπως όριζε το άρθρο 11 του διατάγματος. Τα ευζωνικά τάγματα δεν ήταν τα μόνα που συμμετείχαν σε αυτό τον αγώνα έναντι των αντιστασιακών οργανώσεων, καθώς όσο περνούσε ο καιρός όλο και πιο πολλά σώματα δημιουργούνταν, χωρίς να υπάγονται αναγκαστικά στην αρμοδιότητα της κατοχικής κυβέρνησης. Εκτός από τους εύζωνες που πολύ σύντομα επεκτάθηκαν και σε άλλες περιοχές της χώρας, δημιουργώντας μια πολυάριθμη δύναμη, σχηματίστηκαν με τη συνδρομή των γερμανών και άλλες ένοπλες ομάδες, όπως εθελοντικά σώματα στην Αθήνα και άλλες περιοχές της χώρας ή ακόμη και μειονοτικοί πληθυσμοί με το πρόσχημα της εθνικής καταπίεσης.¹⁴⁶

Οι στρατιωτικοί, όπως είδαμε και στην περίπτωση των αστυνομικών οργάνων, ευνοήθηκαν ιδιαίτερος από την τρίτη κατοχική κυβέρνηση. Με το νόμο 230 << Περί διορισμού ανέργων εφέδρων αξιωματικών και οπλιτών Θράκης, Κρήτης, Ανατολικής Μακεδονίας, Εξωτερικού και Νήσων και ρυθμίσεως ετέρων ζητημάτων της σχετικής υπηρεσίας>>¹⁴⁷, οι συγκεκριμένες κατηγορίες είχαν το δικαίωμα να καταλάβουν θέση μέσα στον κρατικό μηχανισμό, ενώ διαθέτουν όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις με το προσωπικό που έχει μόνιμη θέση. Ο Ράλλης, για να κερδίσει την εύνοια των στρατιωτικών, όπως είχε κάνει και σε προηγούμενη περίπτωση με τους αστυνομικούς, εξέδωσε διάταγμα με το οποίο τους επανέφερε στην ενεργό υπηρεσία. Ο νόμος << Περί αποκαταστάσεως Αξιωματικών και Ανθυπασπιστών εξελθόντων του στρατεύματος διά

¹⁴⁵ ΦΕΚ 180/ 18.6.1943

¹⁴⁶ Γάσος Κωστόπουλος, *Η αυτολογοκριμένη μνήμη: Τα τάγματα ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοκοφροσύνη*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005, σ. 16-24

¹⁴⁷ ΦΕΚ 166/ 5.6.1943

πολιτικούς λόγους>>¹⁴⁸ προέβλεπε την κατάργηση όλων των διαταγμάτων για τους αξιωματικούς που είχαν συμμετάσχει στα διάφορα κινήματα του μεσοπολέμου και είχαν αποταχθεί για τη δράση τους. Για να αποκτήσει ακόμη μεγαλύτερο όφελος από αυτό το νομοθέτημα η κυβέρνηση, παρείχε και συντάξεις στις οικογένειες των αξιωματικών, εφόσον αυτοί είχαν φύγει πλέον από τη ζωή, όπως όριζε το άρθρο 4. Ήταν φανερό ότι με αυτή την κίνηση ο Ράλλης επιθυμούσε να συμφιλιώσει τις αντίπαλες παρατάξεις της μεσοπολεμικής περιόδου και με αυτό τον τρόπο η αστική παράταξη να δώσει ενωμένη τη μάχη ενάντια στο κομμουνισμό.

Η συνέχιση της φιλοστρατιωτικής πολιτικής αποδεικνύεται και από το πλήθος των υλικών παραχωρήσεων. Με νόμο που δημιούργησε η κατοχική κυβέρνηση θέσπισε επίδομα ασφαλείας για αυτούς που υπηρετούσαν στα τάγματα. Το περιεχόμενο του νόμου ήταν το ακόλουθο:<< Άρθρον μόνον. 1. Εις τους αξιωματικούς και οπλίτας των Ευζωνικών Ταγμάτων και της Τιμητικής Φρουράς Αγνώστου Στρατιώτου, παρέχεται, λόγω των εκτάκτων κινδύνων, εις ους υπόκεινται κατά την εκτέλεσιν της υπηρεσίας των, επίδομα ασφαλείας δραχ. 5000 – ημερησίως διά τους αξιωματικούς και ανθυπασπιστάς και δραχ. 4000 – ημερησίως διά τους οπλίτας>>.¹⁴⁹

Όπως συνέβη και με την περίπτωση των αποταχθέντων αξιωματικών για πολιτική δράση, έτσι και στην περίπτωση των ατόμων που υπηρετούσαν στα τάγματα, η κυβέρνηση του Ράλλη πρόσφερε επίσης οφέλη και στις οικογένειές τους. Με το νόμο 1362 << Περί παροχής ηθικής και υλικής αμοιβής εις οικογενείας φονευθέντων ή φονευομένων και εξαφανισθέντων ή εξαφανιζομένων Στρατιωτικών εν γένει υπηρετούντων εις Τάγματα>>¹⁵⁰, οι άνδρες των ταγμάτων που έπεσαν στη μάχη παίρνουν προαγωγή δύο βαθμών, ενώ σημαντικά είναι και τα οφέλη που αποκομίζουν οι συγγενείς τους. Οι οικογένειες των φονευθέντων δικαιούνται κανονικά τη λήψη όλων των αμοιβών και των επιδομάτων, καθώς και μερίσματα από τα κρατικά ταμεία (άρθρα 3 και 4). Είναι φανερό ότι με τέτοιες πρωτοβουλίες η κυβέρνηση Ράλλη επιδιώκει να διευρύνει τα ερείσματά της στο χώρο του στρατού και των σωμάτων ασφαλείας. Η ευνοϊκή υπέρ των στρατιωτικών πολιτική συνεχίζεται και με την περαιτέρω προαγωγή των αξιωματικών που υπηρετούν στα τάγματα¹⁵¹, ενώ άλλη μια

¹⁴⁸ ΦΕΚ 295/ 7.9.1943

¹⁴⁹ ΦΕΚ 317/ 24.9.1943

¹⁵⁰ ΦΕΚ 81 / 12.4.1944

¹⁵¹ ΦΕΚ 100 / 9.5.1944

φιλική χειρονομία της κυβέρνησης είναι η έκδοση του νόμου << Περί χορηγήσεως εκτάκτου επιδόματος εις υπηρετούντας μακράν των οικογενειών των Αξιωματικούς, Ανθυπασιούς και εγγάμους οπλίτας>>. ¹⁵²Με το νομοθέτημα αυτό βγαίνουν πάλι κερδισμένοι οι υπηρετούντες στα τάγματα, όσοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις εστίες τους για να καταπολεμήσουν το κίνημα της αντίστασης.

Η ίδια πολιτική είναι χαρακτηριστικό ότι συνεχίζεται και λίγους μόνο μήνες πριν το τέλος της κατοχικής περιόδου και ενώ η χώρα είναι έτοιμη να απαλλαγεί του χιτλερικού ζυγού. Ο Ράλλης συνεχίζει τις προαγωγές των αξιωματικών και προσφέρει επιπλέον ηθικές απολαβές. Με το νόμο << Περί αποκαταστάσεως τέως μαθητών της Στρατιωτικής Σχολής Υπαξιωματικών διαγραφέντων αυτής κατά τα έτη 1927-1930 και μεταγενεστέρως αποκτησάντων τον βαθμόν του Αξιωματικού>> ¹⁵³ έχουμε εκ νέου επαναφορά των στρατιωτικών στην ενεργό υπηρεσία, ενώ υπάρχουν και επεκτάσεις σε οφέλη που συμπεριλαμβάνουν πλέον και τους άνδρες της Αστυνομίας και της Χωροφυλακής. ¹⁵⁴

Παρόμοια τακτική υιοθετείται και έναντι των οικογενειών των ατόμων που μάχονται τις αντιστασιακές οργανώσεις, καθώς έχουν και αυτές να λάβουν τα επιδόματα που δικαιούνται οι συγγενείς τους. ¹⁵⁵

Γενικά, η πολιτική της κυβέρνησης Ράλλη υπήρξε ιδιαίτερος ευνοϊκή έναντι όλων των σωμάτων ασφαλείας, όπως αποδεικνύει το πλήθος των νομοθετικών διαταγμάτων που εκδόθηκαν υπέρ αυτών των επαγγελματικών κατηγοριών. Εκτός όμως από τα σώματα ασφαλείας, η πολιτική της κυβέρνησης Ράλλη στόχευε και σε πολιτικές που θα διέδρυναν την επιρροή της και στα υπόλοιπα κοινωνικά στρώματα, πλην αυτών που είχαν επιφορτιστεί με την καταπολέμηση του κομμουνιστικού αντιστασιακού κινήματος. Στην προσπάθεια αυτή η κυβέρνηση Ράλλη υλοποίησε την ίδια ακριβώς πολιτική, όπως και με τα σώματα ασφαλείας. Ήταν δηλαδή διατεθειμένη να προβεί στις κατάλληλες παροχές, υπό την προϋπόθεση ότι και τα στελέχη του κρατικού μηχανισμού δε θα αναμειγνύονταν σε διάφορες προσπάθειες ανατροπής της κρατούσας πολιτικής και κοινωνικής κατάστασης και θα ασκούσαν κανονικά τα καθήκοντά τους, δίχως να διασαλεύουν την ομαλή λειτουργία της κρατικής μηχανής. Η αρχή αυτής της

¹⁵² ΦΕΚ 108/ 20.5.1944

¹⁵³ ΦΕΚ 170/ 21.8.1944

¹⁵⁴ ΦΕΚ 176/ 30.8.1944

¹⁵⁵ ΦΕΚ 48 / 7.3.1944

προσπάθειας για προσεταιρισμό και των υπόλοιπων στρωμάτων της κοινωνίας, πλην στρατιωτικών και αστυνομικών, έγινε με το νόμο << Περί αυξήσεως του υπό του Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων χορηγουμένου εις τους μερισματούχους αυτού εκτάκτου προσωρινού χορηγήματος και περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως ενίων διατάξεων περί Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων >>. ¹⁵⁶ Οι παράγραφοι ένα και τρία του διατάγματος όριζαν τα εξής: << 1. Αι ορφανικά οικογένεια των κατά τον τελευταίον πόλεμον 1940-1941 φονευθέντων ή αποβιώσαντων εκ των πολεμικών επιχειρήσεων ή εκ των πολεμικών κακουχιών μετόχων ή μερισματούχων του Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων, εφόσον έτυχον πολεμικής συντάξεως εκ του δημοσίου Ταμείου, δικαιούνται και μερίσματος εκ του ως άνω Μετοχικού Ταμείου, αδιαφόρως του χρόνου της εις το Ταμείον τούτο πραγματικής συμμετοχής του φονευθέντος ή αποβιώσαντος μετόχου. [...]. 3. Μέλη ορφανικών οικογενειών δημοσίων πολιτικών υπαλλήλων ή υπηρετών τυχόντα πολεμικής συντάξεως ως θύματα του τελευταίου πολέμου 1940-1941 δικαιούνται όπως εντός εξ μηνών από της δημοσιεύσεως του παρόντος υποβάλωσιν αίτησιν περί εγγραφής ως μετόχων του Μετοχικού Ταμείου Πολιτικών Υπαλλήλων του αποβιώσαντος δημοσίου πολιτικού υπαλλήλου ή υπηρέτου και ν' αναγνωρίσωσιν ως χρόνον συμμετοχής τούτου εις το Ταμείον άπαντα τον χρόνον της συνταξίμου αυτού υπηρεσίας απόκως. Η εγγραφή τούτων γίνεται επί τω ανωτάτω ορίω καταβολής, το δε μέρισμα άρχεται καταβαλλόμενον από της εξοφλήσεως του διά τη εγγραφήν ταύτην καταβλητέου ποσού του Διοικητικού Συμβουλίου του Ταμείου δυναμένου να ορίση τιμητικήν καταβολήν του μερίσματος εν τη περιπτώσει ταύτη αρχομένου μετά εξάμηνον από της καταβολής της πρώτης δόσεως >>.

Η κυβέρνηση Ράλλη επιχείρησε να επαναφέρει στην ενεργό υπηρεσία και πολλά άτομα που είχαν απομακρυνθεί των θέσεών τους από τις δύο προηγούμενες κατοχικές κυβερνήσεις. Μια πρώτη περίπτωση παρέμβασης της κυβέρνησης Ράλλη είναι ο νόμος 66 << Περί διατάξεων τινών αφορωσών το Πανεπιστήμιον Αθηνών >>. ¹⁵⁷

Με το συγκεκριμένο διάταγμα η κυβέρνηση επαναφέρει στις θέσεις τους καθηγητές που είχαν απολυθεί, όπως ορίζει το δεύτερο άρθρο του συγκεκριμένου νομοθετήματος. Υφίσταται, λοιπόν, μια πλήρης αλλαγή στην πολιτική των κυβερνήσεων, αφού ο

¹⁵⁶ ΦΕΚ 116/ 30.4.1943

¹⁵⁷ ΦΕΚ 121/ 9.5.1943

Ράλλης επαναφέρει άτομα που είχαν εκδιωχθεί από τον Τσολάκογλου κατά τη διάρκεια της αντιμεταξικής εκστρατείας. Είναι φανερό η προσπάθεια που γίνεται από τον Ράλλη να αποκτήσει όσο το δυνατό περισσότερα ερείσματα στην κρατική μηχανή, πέρα από τα σώματα ασφαλείας. Άλλο ένα παρόμοιο μέτρο που θεσπίστηκε από την τρίτη κυβέρνηση τη κατοχής αφορούσε αυτή τη φορά το πολιτικό προσωπικό και πιο συγκεκριμένα τους δημάρχους που είχαν απομακρυνθεί από τα αξιώματά τους. Με τον νόμο 91 << Περί κωδικοποίησης πασών των περί χορηγίας εις διατελέσαντας Δημάρχους ισχυουσών διατάξεων και περί τροποποίησης και συμπλήρωσεως αυτών>>¹⁵⁸, παρέχονται οι χορηγίες σε αυτούς που άσκησαν το δημαρχιακό αξίωμα. Για να δικαιούνται το συγκεκριμένο επίδομα, οι δήμαρχοι πρέπει να έχουν συμπληρώσει ένα ορισμένο χρονικό διάστημα άσκησης του δημαρχιακού αξιώματος και να έχουν ασκήσει το αξίωμά τους χωρίς να έχουν υποπέσει σε ατασθαλίες, όπως ορίζει η πρώτη παράγραφος του πρώτου άρθρου του νομοθετικού διατάγματος. Το ποσό της χορηγίας διαφέρει ανάλογα με τα εισοδήματα που διαθέτουν οι δικαιούχοι (άρθρο 3) , ενώ υπάρχει και μια περίπτωση κάποιο πρόσωπο να μη δικαιούται αυτής της χορηγίας, εφόσον έχει εισοδήματα που ξεπερνούν το όριο που έχει τεθεί (άρθρο 6) . Επίσης, με τα άρθρα 7 και 8 ορίζονται οι πράξεις με τις οποίες κάποιος χάνει το δικαίωμα χρήσης αυτού του ευεργετικού νομοθετήματος. Η χορηγία, τέλος, δε δύναται να δοθεί σε κάποιο άλλο συγγενικό πρόσωπο αυτών των ανθρώπων, όπως είχε συμβεί σε άλλες περιπτώσεις, αλλά σταματά η καταβολή της με την φυσική έκλειψη του προσώπου (άρθρο 9).

Η κυβέρνηση Ράλλη εκτός από τις παροχές σε κάποιες κοινωνικές ομάδες επιχειρήσε να δημιουργήσει και ορισμένους οργανισμούς, έχοντας σαν στόχο της τον καλύτερο συντονισμό του κυβερνητικού έργου. Μια από αυτές τις υπηρεσίες ήταν η υπηρεσία που υπαγόταν στην αρμοδιότητα του υπουργείου Πρόνοιας και ιδρύθηκε χάρις στο νόμο 162 << Περί συστάσεως υπηρεσίας κινήσεως και μεταφορών παρά τη Γενική Διευθύνσει Υγιεινής του Υπουργείου Εθνικής Πρόνοιας>>¹⁵⁹. Με το νόμο αυτό η νεοϊδρυθείσα υπηρεσία ήταν υπεύθυνη για όλα τα ζητήματα που άπτονταν υγειονομικού ενδιαφέροντος(άρθρο 1) , ενώ η ευεργετική πολιτική του Ράλλη έναντι των σωμάτων ασφαλείας αποδεικνύεται από το γεγονός ότι τη διεύθυνση αυτού του οργανισμού αναλαμβάνει αξιωματικός (άρθρο 2). Όπως είχαμε αναφέρει και

¹⁵⁸ ΦΕΚ 129/ 13.5 1943

¹⁵⁹ ΦΕΚ 147/ 25.5.1943

προηγουμένως, η κυβέρνηση Ράλλη μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να έπαιρνε μέτρα υπέρ των κρατικών υπαλλήλων, όταν όμως αντιλαμβανόταν ότι υπήρχε κίνδυνος παράλυσης της κρατικής μηχανής, τότε δε φειδόταν μέτρων για να τιμωρήσει τους ταραξίες και αυτούς που κατά τη γνώμη της παρακώλυαν τη λειτουργία του κρατικού μηχανισμού. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ο νόμος που προβλέπει τιμωρία, για μη προσέλευση στο χώρο εργασίας, εκτός από τους υπαλλήλους του στενού δημόσιου τομέα, ακόμη και σε αυτούς που απασχολούνται στις κρατικές τράπεζες. Το περιεχόμενο του νόμου είναι ενδεικτικό των προθέσεων της κυβέρνησης Ράλλη: << Άρθρον 1. Αι διατάξεις του νόμου 5438\32 << περί απεργίας δημοσίων υπαλλήλων, υπηρετών κλπ.>> ως ετροποποιήθη υπό του Ν.Δ. 1241\ 42 << περί επιβολής της ποινής του θανάτου εις απεργούντας>> εφαρμόζονται και επί των απεργούντων υπαλλήλων των Τραπεζιτικών και των Πιστωτικών Ιδρυμάτων προβλεπομένων υπό των ανωτέρω Νόμων αδικημάτων υπαγομένων εις τα συσταθέντα υπό του Νόμου 62\ 1943 έκτακτα Στρατοδικεία Ασφαλείας. Άρθρον 2. Οι καταδικαζόμενοι επί τινι των αδικημάτων των προβλεπομένων υπό του ως άνω Νόμου 62\1943, ως και τα συνοικούντα μέλη της οικογενείας των, στερούνται, δι'αποφάσεως του εκτάκτου Στρατοδικείου Ασφαλείας, των ευεργετημάτων των παρεχομένων υπό του εκάστοτε ενοικιοστασίου θεωρούνται, δ' άμα ως υποβαλόντες αφ' ης απήργησαν νομίμως παραίτησιν εκ της υπηρεσίας εξ ής απολύονται υποχρεωτικώς άμα τη καταδίκη απαγορευομένου και του εν τω μέλλοντι αναδιορισμού των>>. ¹⁶⁰

Άλλη μια πράξη της κυβέρνησης Ιωάννη Ράλλη που δείχνει πλήρη απομάκρυνση από τις πολιτικές των προηγούμενων κατοχικών κυβερνήσεων είναι ο νόμος 199 << Περί υπαγωγής της Διευθύνσεως Τουριστικής Προπαγάνδας του Υπουργείου Εθνικής Οικονομίας παρά τη Γενική Διευθύνσει Λουτροπόλεων και Τουρισμού του αυτού Υπουργείου και οργανώσεως αυτής>>. ¹⁶¹ Η σημασία του νομοθετήματος αυτού έγκειται στο γεγονός ότι έχουμε επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία ατόμων που είχαν απολυθεί από το καθεστώς Τσολάκογλου. Όπως είδαμε και στο πρώτο μέρος της εργασίας μας, η πρώτη πράξη στην οποία προέβη η κυβέρνηση Τσολάκογλου ήταν η κατάργηση αυτού του οργανισμού, ο οποίος αποτέλεσε πυλώνα του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου. Με το νέο αυτό διάταγμα η κυβέρνηση Ράλλη επιχειρεί για άλλη μια φορά να αποκτήσει περισσότερα ερείσματα μέσα στην κοινωνία, καθώς επαναφέρει

¹⁶⁰ ΦΕΚ 152/ 29.5.1943

¹⁶¹ ΦΕΚ 158/ 31.5.1943

άτομα που δικαιολογημένα ήταν εναντίον των κυβερνήσεων της κατοχής, αφού αυτές τους είχαν εκδιώξει από την υπηρεσία τους. Χαρακτηριστικό για την αλλαγή πλεύσης στην αντιμετώπιση του μεταξικού καθεστώτος είναι το απόσπασμα που παρατίθεται στο άρθρο 4 του συγκεκριμένου νόμου της κατοχικής κυβέρνησης: << Εκ των ανωτέρω θέσεων τας δύο των Τμηματάρχων καταλαμβάνουν θεωρούμενοι ως μετατασσόμενοι διά του παρόντος νόμου άνευ ετέρας τινός διατυπώσεως οι διατελέσαντες προϊστάμενοι των αυτών τμημάτων τμηματάρχαι της Διευθύνσεως Τουριστικής Προπαγάνδας του καταργηθέντος Υφυπουργείου Τύπου και Τουρισμού καταργουμένων των αντιστοιχών θέσεων ας ούτοι κατέχουσι παρά τη Υπηρεσία παρ' η νυν υπηρετούσι , τας δε των λοιπών υπαλλήλων τοιούτοι υπηρετήσαντες παρά τω καταργηθέντι Υφυπουργείω Τύπου και Τουρισμού μετατασσόμενοι δι' αποφάσεως του Υπουργού της Εθνικής Οικονομίας και του Υπουργού εις ου την αρμοδιότητα ανήκουσι , εφ' όσον υπηρετούσιν εις άλλας Υπηρεσίας, καταργουμένων άμα τη μετατάξει των αντιστοιχών αυτών οργανικών θέσεων>>.

Ακόμη ένα άλλο νομοθέτημα που δείχνει πλήρη αλλαγή πολιτικής σε σχέση με τις προηγούμενες κυβερνήσεις και ειδικά με αυτή του στρατηγού Τσολάκογλου είναι ο νόμος 180 << Περί απονομής χάριτος εις καταδικασθέντας δι' αγορανομικά αδικήματα και παραγραφής αγορανομικών αδικημάτων>>.¹⁶² Κατά τη διάρκεια της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης τα αγορανομικής φύσεως αδικήματα βρισκόντουσαν σε ημερήσια διάταξη, διότι ο Τσολάκογλου και οι συνεργάτες του είχαν υιοθετήσει μια πολεμική ρητορική έναντι των μαυραγοριτών, οι οποίοι υλοποιήθηκε με νομοθετικά διατάγματα και απειλές μέσα από τον τύπο της εποχής, χωρίς όμως να έχει το παραμικρό αποτέλεσμα, αφού δεν ανακούφισε καθόλου το χειμαζόμενο ελληνικό λαό, ο οποίος συνέχισε να υποφέρει από την πείνα. Η στροφή , λοιπόν, από την πολιτική των προκατόχων της , συνεχίζεται από την τρίτη κατά σειρά κυβέρνηση, η οποία φέρεται με επιεικώς έναντι αυτών που διέπραξαν αγορανομικής φύσεως αδικήματα. Οι μοναδικές εξαιρέσεις σε αυτή την περίπτωση είναι κάποια πολύ σοβαρά αδικήματα, όπως αυτά ορίζονται στο πρώτο άρθρο του νόμου, ενώ υπάρχει και μέριμνα να μην επιταθεί η παραμονή των ήδη καταδικασθέντων στη φυλακή, με βάση το άρθρο 4.

Μπορεί η κυβέρνηση Ράλλη να επανέφερε στην ενεργό υπηρεσία υπαλλήλους που είχαν απολυθεί από τις δύο προηγούμενες κυβερνήσεις, ωστόσο κάθε φορά που έβλεπε

¹⁶² ΦΕΚ 155/ 31.5.1943

ότι διασαλευόταν η λειτουργία της κρατικής μηχανής, τότε εφάρμοξε κατασταλτική πολιτική. Αυτή τη φορά στο στόχαστρο της κυβέρνησης τέθηκε το υπαλληλικό προσωπικό των τραπεζών. Όπως ορίζει απόφαση του υπουργικού συμβουλίου: << Η Κυβέρνησις έχουσα υπ' όψιν την υφισταμένην ανάγκην της συνεχίσεως της λειτουργίας των Τραπεζών << Τραπεζής της Ελλάδος >> και << Αγροτικής Τραπεζής >> , καθώς και το άρθρον μόνον του από 9 Μαρτίου 1943 υπ' αριθ. 2195 Νομοθετικού Διατάγματος << περί του υποχρεωτικού της υπηρεσίας των δημοσίων υπαλλήλων κλπ.>> , αποφασίζει: Επιτάσσει όλας τας υπηρεσίας των υπαλλήλων και υπηρετών των ανωτέρω Ιδρυμάτων προς συνέχισιν της παρ' αυτών παρεχομένης υπηρεσίας. Οι μη συμμορφούμενοι προς την παρούσαν εκτός του ότι είναι δυνατόν να απελαθώσι διά μόνης αποφάσεως του οικείου στερούμενοι άμα του προς σύνταξιν δικαιώματος ως και πάσης άλλης τινός Υπουργού εις ου την εποπτείαν υπάγονται αι ανωτέρω Τράπεζαι , λογίζονται αυτοδικαίως απολυθέντες παροχής πηγαζούσης εκ της υπαλληλικής των ιδιότητος. Η ισχύς της πράξεως ταύτης δημοσιευθησομένης εις το σημερινόν φύλλον της Εφημερίδος της Κυβερνήσεως άρχεται από της κεκανονισμένης δι' ανάληψιν εργασίας ώρας της αύριον. Εκδόσαν προς τούτο την υπ' αριθμ. 58 παρούσαν απόφασίν του.

Εν Αθήναις τη 1 Ιουνίου 1943>>.¹⁶³

Το παραπάνω κείμενο διέπεται από ωμή τρομοκρατία, καθώς οι υπάλληλοι είναι υποχρεωμένοι να πειθαρχήσουν, αλλιώς οι συνέπειες θα είναι οδυνηρές , ειδικά στον οικονομικό τομέα, αν αναλογιστεί κάποιος τις δύσκολες στιγμές που βίωσε η χώρα την περίοδο εκείνη.

Η τρομοκρατία και οι ωμοί εκβιασμοί εκ μέρος της κυβέρνησης συνεχίζονται και με νέο νόμο, ο οποίος εκδόθηκε λίγες μέρες αργότερα. Αυτή τη φορά στο στόχαστρο βρίσκεται το προσωπικό των νοσηλευτικών ιδρυμάτων. Αποσπάσματα του περιεχομένου του εκδιδόμενου νόμου είναι χαρακτηριστικά της τρομοκρατίας που ασκείται από την κυβέρνηση: << Υπάλληλοι, τεχνίται και υπηρέται νοσοκομείων , δημοσίων και δημοτικών και κοινωφελών νοσηλευτικών ιδρυμάτων , οιοιδήποτε κλάδου (ιατρικού, νοσηλευτικού, διοικητικού, τεχνικού , υπηρετικού κλπ.) , πάσης κατηγορίας , τάξεως και βαθμού, υφ' οιοιδήποτε ιδιότητα και σχέσιν εργαζόμενοι και υπηρετούντες εν αυτοίς , μετασχόντες οπωσδήποτε κηρυχθείσης ομαδικής απεργίας, ή

¹⁶³ ΦΕΚ 159/ 1.6.1943

οπωσδήποτε συνεργήσαντες εις αυτήν ή ευνοήσαντες ταύτην, ή απέχοντες προς τοιούτον σκοπός της εκτελέσεως των καθηκόντων των , απολύονται της υπηρεσίας δι' αποφάσεως του οικείου διοικητικού ή του πειθαρχικού Συμβουλίου, άνευ άλλης τινός διαδικασίας και διατυπώσεως , καταργουμένης πάσης οιασδήποτε, είτε γενικής, είτε ειδικής, αντιθέτου διατάξεως οιοσδήποτε νόμου , και δη των νόμων << περί προστασίας των εφένδρων παλαιών πολεμιστών>>, των εργατικών νόμων κλπ.>>. ¹⁶⁴

Επίσης, όσοι είχαν την ατυχία να εκδιωχθούν από τη θέση τους , δε μπορούσαν πλέον να αναζητήσουν εργασία στο δημόσιο τομέα, ενώ με βάση το άρθρο 3 του νόμου προβλέπονταν και ποινές φυλάκισης. Ο τρόπος με τον οποίο αντέδρασε η κυβέρνηση Ράλλη σίγουρα θα έχει σχέση και με τη ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος στο λεκανοπέδιο της Αττικής, αφού η κατασκοπευτική δραστηριότητα του Ειδικής Ασφάλειας, είχε ενημερώσει την κυβέρνηση των Αθηνών ότι υπήρχαν εκτεταμένοι θύλακες του ΕΑΜ , οι οποίοι είχαν σκοπό να προκαλέσουν αναταραχή μέσα στο χώρο των νοσηλευτικών ιδρυμάτων. ¹⁶⁵ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του νοσοκομείου << Σωτηρία>> , όπου οι νοσηλευθέντες στο συγκεκριμένο νοσοκομείο έπεσαν θύματα των απάνθρωπων μεθόδων των Ταγμάτων Ασφαλείας, γεγονός που μεταπολεμικά συντέλεσε στην ηρωοποίησή τους από το αντιστασιακό κίνημα. ¹⁶⁶ Είναι φανερό ότι με το διάταγμα αυτό η κυβέρνηση ήθελε να αποφύγει τυχόν περιπλοκές μέσα στα νοσοκομεία και φαίνεται να πέτυχε του σκοπού της, διότι μεγάλο μέρος ανταρτών συνελήφθη από τις κατοχικές αρχές. Η ικανοποίηση των αρχών κατοχής για αυτή την εξάρθρωση του αντιστασιακού μηχανισμού είναι έκδηλη στο παρακάτω κείμενο: << Η ταχεία σύλληψις των θα προσφέρει τεραστίως υπηρεσίας ουχί μόνον εις την τάξιν του Νοσοκομείου και εις την κοινωνίαν των Αθηνών , αλλά εις ολόκληρον την Ελληνικήν κοινωνίαν. Το σύνθημα υμών ως Κρατικών οργάνων και ως Ελλήνων είναι εν και μόνον (θάνατος και μόνον θάνατος εις τους διαφθορείς των Εθνικών και Ιστορικών μας ιδεωδών). ¹⁶⁷

Μετά από αυτά τα κατασταλτικά μέτρα, η κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη για μια ακόμη φορά εξέδωσε διάταγμα, με το οποίο επανέφερε στην υπηρεσία άτομα που είχαν εκδιωχθεί τόσο από το μεταξικό καθεστώς όσο και από τις δύο προκάτοχες κατοχικές

¹⁶⁴ ΦΕΚ 186 / 25.6.1943

¹⁶⁵ Χαραλαμπίδης, <<Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους . Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα>>, ό.π., σ. 185

¹⁶⁶ Κουσουρή, *Δίκες των Δοσιλόγων*, ό.π., σ. 302

¹⁶⁷ Χαραλαμπίδης, << Διεύθυνση Ειδικής Ασφάλειας>>, ό.π., σ.185-186

κυβερνήσεις. Αυτή τη φορά το νομοθέτημα της κυβέρνησης αφορούσε τον ευαίσθητο χώρο της δικαιοσύνης, όπου υπήρξε επαναφορά ανώτατων δικαστικών στελεχών. Στο πρώτο άρθρο του νομοθετήματος διαβάζουμε: << Επιτρέπεται εις τον Υπουργόν της Δικαιοσύνης, ινα δι'αποφάσεώς του επαναφέρη εις την υπηρεσίαν εντός τριών μηνών από της δημοσιεύσεως του παρόντος καθ'υπέρβασιν του νομίμου αριθμού Αρεοπαγίτας αποχωρήσαντας της υπηρεσίας από του έτους 1939 και εντεύθεν. Οι ούτως επανερχόμενοι διατηρούνται υπεράριθμοι εφόσον δεν υφίστανται κεναί θέσεις Αρεοπαγιτών, αυξανομένου προσωρινώς του αριθμού των Αρεοπαγιτών και καταλαμβάνοντας τας πρώτας κενωθησομένας θέσεις>>. ¹⁶⁸

Παρατηρούμε, λοιπόν, για μια ακόμη φορά μέσα στην περίοδο της κατοχής ότι υφίσταται παρέμβαση εκ μέρους της εκτελεστικής εξουσίας εις βάρος της δικαστικής. Αυτή τη φορά όμως η παρέμβαση δεν έχει χαρακτήρα εκκαθάρισης, όπως στην περίπτωση της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης, αλλά τακτοποιεί σε πολύ μεγάλο βαθμό τους αποταχθέντες δικαστές.

Η κυβέρνηση Ιωάννη Ράλλη επιχείρησε να αποκτήσει ερείσματα εκτός από τα σώματα ασφαλείας και τους δημοσίους υπαλλήλους και το χώρο της εργατικής τάξης της χώρας. Για να το πετύχει αυτό εξέδωσε το 317 << Περί ιδρύσεως και λειτουργίας Τμήματος μορφώσεως και ενισχύσεως εργατικών στελεχών παρά τη Εθνική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος>>. ¹⁶⁹ Πρόκειται για μια ξεκάθαρη προσπάθεια προσεταιρισμού των εργατικών μαζών, οι οποίες αποτελούσαν προνομιακό πεδίο του αντιστασιακού κινήματος. Η κυβέρνηση για να φανεί αρεστή στην εργατική τάξη της χώρας ανάγκασε όλους τους ιδιώτες και όλες τις δημόσιες επιχειρήσεις να καταβάλουν μηνιαία εισφορά, όπως όριζε η δεύτερη παράγραφος του νόμου. Επίσης, για να υπάρξει αποτελεσματικότερος έλεγχος επί του νεοϊδρυθέντος οργανισμού, τοποθετήθηκε και Κυβερνητικός Επίτροπος, ο οποίος θα επόπτευε τις εργασίες του οργανισμού. Η κυβέρνηση, λοιπόν, για μια ακόμη φορά επιχειρεί να δείξει ένα κοινωνικά ευαίσθητο πρόσωπο, απέναντι σε ένα κοινωνικό στρώμα που είχε και αυτό πληγεί από τις συνέπειες που προκάλεσε η κατοχή της χώρας από τις δυνάμεις του άξονα.

Μια ακόμη λαϊκιστική χειρονομία της κυβέρνησης, έχουσα σαν σκοπό τον προσεταιρισμό των εργαζομένων, ήταν η υπουργική απόφαση << Περί αυξήσεως 50%

¹⁶⁸ ΦΕΚ 194/ 2.7.1943

¹⁶⁹ ΦΕΚ 201/ 9.7.1973

εις ιδιωτικούς υπαλλήλους>>. ¹⁷⁰ Εκτός από αυτή την αύξηση, μέσα στο νομοθετικό διάταγμα γίνεται λόγος και για περαιτέρω αύξηση των επιδομάτων των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα, όπως το ορίζει η δεύτερη παράγραφος της υπουργικής απόφασης. Γενικά, το μέτρο αυτό συμπεριέλαβε το σύνολο των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, οι οποίες αναφέρονται στην έβδομη παράγραφο της κυβερνητικής απόφασης. Είμαστε υποχρεωμένοι για μια ακόμη φορά να τονίσουμε το λαϊκιστικό χαρακτήρα που διέπει αυτό το κυβερνητικό μέτρο, αφού οι αυξήσεις αυτές δεν ανταποκρίνονται καθόλου στην πραγματικότητα των ημερών εκείνων. Μπορεί το φάσμα της πείνας να είχε απομακρυνθεί για μεγάλο τμήμα του πληθυσμού της Ελλάδας, κυρίως λόγω της διεθνούς βοήθειας, αλλά ο πληθωρισμός συνέχιζε ανεξέλεγκτος την ξέφρενη πορεία του και καμιά αύξηση δεν ήταν δυνατόν να ανακουφίσει τις χειμαζόμενες τάξεις των εργαζομένων.

Η προσπάθεια προσεταιρισμού των παλιών πολιτικών συνεχίστηκε με νέους νόμους. Μετά τους Δημάρχους, σειρά είχαν όσοι άσκησαν το αξίωμα του Γερουσιαστή και του Βουλευτή, να ξαναποκτήσουν τα παλιά τους προνόμια με το νόμο 375<< Περί τροποποιήσεως, συμπληρώσεως και κωδικοποιήσεως των διατάξεων του Α.Ν. 1463\1938, του Ν.Δ. 582\1941 και του Ν.Δ. 920\1942 των αφορωσών τη κατάργησιν του Ταμείου Ασφαλίσεως Βουλευτών και Γερουσιαστών και την παροχήν εις τούτους μηνιαίας χορηγίας>>. ¹⁷¹ Ο νόμος αναφέρει με κάθε λεπτομέρεια τους δικαιούχους αυτής της χορηγίας, καθώς στο δεύτερο άρθρο αναφέρεται διεξοδικά ο χρόνος θητείας που πρέπει να ασκήσει κάποιος για να ευεργετηθεί του μέτρου. Η κυβέρνηση, για να πολλαπλασιάσει τα οφέλη, επεκτείνει το επίδομα και στις οικογένειες αυτών των ανθρώπων, μόνο σε περίπτωση που τα συγκεκριμένα πρόσωπα έχουν φύγει από τη ζωή. Το άρθρο 4 ορίζει τα χορηγούμενα ποσά, ενώ για να δειχθεί ότι το μέτρο απευθύνεται σε άτομα που δε διαθέτουν και τόσο υψηλά εισοδήματα, παρακάμπτονται τα πολιτικά πρόσωπα που διαθέτουν ικανούς πόρους, όπως ορίζει το ένατο άρθρο του νόμου. Τα νομοθετήματα της κυβέρνησης συνεχίζονται στην προσπάθεια που συνεχίζει να κάνει για να προσεταιρισθεί τις επαγγελματικές ομάδες, αφού προβλέπει ακόμη και κατοικία για τους δημοσίους υπαλλήλους. Βεβαίως, τέτοιου είδους παραχωρήσεις ήταν άμεσα συνδεδεμένες με απόλυτη υπακοή στα κελεύσματα της εκτελεστικής εξουσίας και με τη μη παρακώλυση του κυβερνητικού έργου. Με το συγκεκριμένο διάταγμα

¹⁷⁰ ΦΕΚ 118/ 24.7.1943

¹⁷¹ ΦΕΚ 226/ 26.7.1943

συνεχίζεται κανονικά η παραχώρηση κατοικιών στα στελέχη που απαρτίζουν τη δημόσια διοίκηση, ενώ προβλέπονται και τιμωρίες για αυτούς που δεν παραχωρούν τις κατοικίες τους, εμποδίζοντας με τον τρόπο αυτό την εγκατάσταση άλλων υπαλλήλων.

Η κυβέρνηση επιχείρησε να φανεί αρεστή και στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα. Στην προσπάθειά της να προσεταιριστεί τους οικονομικά ισχυρούς παράγοντες του τόπου, ήταν διατεθειμένοι να διαθέσει από τον κρατικό κορβανά τεράστια ποσά, ώστε να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα τους. Αυτό το σκοπό είχε ο νόμος 491 << Περί χορηγήσεως δανείου παρά της Τραπέζης της Ελλάδος εις βιομηχάνους της περιφέρειας Βόλου>>. ¹⁷² Με αυτό το νόμο η κυβέρνηση επιχειρεί να δείξει ότι αποτελεί κυβέρνηση όλων των Ελλήνων, αφού μεριμνά για τα προβλήματα όλων, ανεξάρτητα σε ποια επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα ανήκουν αυτοί.

Κατά τη διάρκεια του πρώτου έτους της κατοχικής κυβέρνησης είχαμε ακόμη μια παρέμβαση στον εκπαιδευτικό χώρο, η οποία αφορούσε τα πανεπιστημιακά ζητήματα. Ο νόμος 465 << Περί διατάξεων τινών αφορωσών το Πανεπιστήμιον Αθηνών και Θεσσαλονίκης >>, συνέχισε να διατηρεί στις θέσεις τους καθηγητές , ακόμη και αν αυτοί έπρεπε να αποχωρήσουν από την άσκηση των καθηκόντων τους λόγω προχωρημένης ηλικίας, όπως όριζε η δεύτερη παράγραφος του νομοθετήματος, ενώ με το άρθρο 14 υπήρξε προαγωγή και ατόμων που βρίσκονταν στην αρχή της πανεπιστημιακής τους καριέρας. Τέλος, με βάση το άρθρο 15 ιδρύθηκε οργανισμός που επιφορτίστηκε κωδικοποίηση των εγγράφων του πανεπιστημίου.

Η κυβέρνηση θέλοντας να αποκτήσει καλύτερο συντονισμό ως προς την πραγματοποίηση του έργου της , προέβη σε μια νέα ίδρυση οργανισμού που είχε σαν σκοπό τον πλήρη έλεγχο της κρατικής μηχανής. Είναι ολοφάνερος ο κορπορατιστικός χαρακτήρας αυτού του μέτρου, αφού αποτελεί χαρακτηριστικό των απολυταρχικών καθεστώτων να θέλουν να ελέγχουν με τέτοιου είδους οργανισμούς τις διάφορες επαγγελματικές ενώσεις και εν γένει όλη την οικονομική λειτουργία. Ο νόμος είχε το ακόλουθο περιεχόμενο:<< Άρθρον 1. Συνιστάται Ανώτατον Συμβούλιον συντονισμού μισθών και αποδοχών πάντων των εργαζομένων. Το Συμβούλιον τούτο αποτελείται : 1) Εκ του Προέδρου της Κυβερνήσεως . 2) Εκ του Υπουργού των Οικονομικών 3) Εκ του Υπουργού Εργασίας. Εις το Συμβούλιον καλούμενοι υποχρεούνται να προσέρχονται και παρέχωσι πάσαν αιτουμένην πληροφορίαν ή στοιχείον οι

¹⁷² ΦΕΚ 262/ 16.8.1942

διοικούντες ή διευθύνοντες Ανωνόμους Εταιρίας και εν γένει Επιχειρήσεις εταιρικάς ή ατομικάς και οι διοικούντες εργοδοτικάς ή εργατικάς οργανώσεις. Άρθρον 2 . 1) Το κατά το προηγούμενο άρθρον Συμβούλιον αποφασίζει επί πάσης εφ' εξής αυξήσεως μισθολογίου ή παροχής δανείου ή ενισχύσεως εις χρήμα ή εις είδος αφορώσης πάντας τους μισθωτούς ή κατηγορίας αυτών ή ορισμένων επαγγελμαμάτων ή και μεμονωμένων επιχειρήσεων. 2) Αι αποφάσεις του Συμβουλίου είναι υποχρεωτικάί διά τους αφορώσιν, ισχύουσι δε από της υπό του αυτού Συμβουλίου καθοριζομένης ημερομηνίας. 3) Ουδεμία αύξησις ή δάνειον ή ενίσχυσις υπό οιονδήποτε τύπον των κατά την παράγραφον 1 του προηγουμένου άρθρου αναφερομένων επιτρέπεται, άνευ προηγουμένης εγκρίσεως του διά του παρόντος συνιστωμένου Συμβουλίου . 2) Παράβασις της προηγουμένης παραγράφου συνεπάγεται διά τους υπευθύνους ποινήν φυλακίσεως μέχρις ενός έτους και προστίμου μέχρι 50 εκατομμυρίων δραχμών δι' έκαστον. Η αυτή ποινή επιβάλλεται και εις τους αρνουμένους να εκτελέσωσιν αποφάσεις του κατά τον παρόντα Νόμον Συμβουλίου>>. ¹⁷³

Δεν ήταν όμως μόνο το Ανώτατο Συμβούλιο που ιδρύθηκε από την κυβέρνηση του Ράλλη, έχοντας σαν σκοπό την εποπτεία των υπαλλήλων. Για να επιτευχθεί αποτελεσματικότερος έλεγχος των υπαλλήλων ιδρύθηκε με νόμο η Πανυπαλληλική Επιτροπή. Μέσω αυτής της επιτροπής επιχειρήθηκε ο πλήρης συντονισμός των συνδικαλιστικών οργανώσεων. Σημαντικό ρόλο σε αυτού του είδους την επιτροπή έπαιξαν οι Γενικοί διευθυντές, οι οποίοι υπάγονταν και λογοδοτούσαν απευθείας στον πρωθυπουργό της χώρας. Η κυβέρνηση για να θέσει προσκόμματα σε οποιαδήποτε θέληση των εργαζομένων να ακολουθήσουν έναν δικό τους δρόμο συνδικαλιστικής οργάνωσης, έφτασε σε σημείο να τους απειλήσει με στέρηση της ελευθερίας τους, ενώ χρησιμοποίησε και το όπλο της απόλυσης για να τους αποτρέψει από ενέργειες που θα ήταν ανεπιθύμητες για τους κυβερνητικούς σκοπούς. ¹⁷⁴Είναι φανερό ότι για ακόμη φορά η κυβέρνηση ακολουθεί το κορπορατιστικό σύστημα οργάνωσης για τον αποτελεσματικότερο έλεγχο της δημόσιας διοίκησης.

Οι διώξεις υπαλλήλων που στρέφονταν εναντίον του κυβερνητικού έργου δε σταμάτησαν. Με απόφαση του υπουργικού συμβουλίου η κυβέρνηση συνέχισε τις απειλές της και προχώρησε σε εκτεταμένες εκκαθαρίσεις του κρατικού μηχανισμού.

¹⁷³ ΦΕΚ 274/ 22.8.1943

¹⁷⁴ ΦΕΚ 278/ 26.8.1943

Η κυβερνητική απόφαση απέδειξε για ακόμη μια φορά την σκληρότητα έναντι εκείνων που είχαν σαν στόχο να διασαλεύσουν την ομαλή λειτουργία της κρατικής μηχανής. Το περιεχόμενό της αποδεικνύει περίτρανα τη θέλησή της να απαγκιστρωθεί από όλα αυτά τα στοιχεία που δημιουργούσαν προβλήματα: << Θεωρούνται απολυθέντες πάντες οι υπάλληλοι και υπηρέται των Πολιτικών Υπουργείων, Δημοσίων Υπηρεσιών εν γένει και Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, οίτινες απειθούντες εις τας συστάσεις της Κυβερνήσεως περί επαναλήψεως της υπηρεσίας των, δεν ήθελον προσέλθει την 26^η τρέχ προς ανάληψιν αυτής, πλην των επαρκώς και νομίμως δικαιολογούντων την απουσίαν των. Μέχρι της 28^{ης} τρεχ συμπεριλαμβανομένης οι αρμόδιοι Υπουργοί ως και οι Προϊστάμενοι των Υπηρεσιών θέλουσι δώση ημίν κατάλογον τω προσελθόντων εις τα Υπουργεία, Δημοσίας εν γένει Υπηρεσίας και Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, υπαλλήλων και υπηρετών κατά την ως άνω ημερομηνίαν. Τριμελής Επιτροπή αποτελουμένη εκ του Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας ως Προέδρου, του Προέδρου του Ελεγκτικού Συνεδρίου και του Προέδρου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ή τούτων κωλυομένων εκ των νομίμων αναπληρωτών των θέλει κρίνει αμετακλήτως περί του δεδικοιολογημένου ή μη της απουσίας των μη προσελθόντων και θέλει αμελλητί υποβάλει ημίν την έκθεσίν της. Οι αδικαιολογήτως απουσιάσαντες, θεωρούμενοι απολυθέντες λόγω παραιτήσεως, καθ' ό εγκαταλείψαντες την υπηρεσίαν των, στερούνται συμφώνως προς τας κειμένας διατάξεις παντός συνταξιοδοτικού δικαιώματος και πάσης άλλης εκ των Δημοσίων Ταμείων ή των Ασφαλιστικών Ταμείων παροχής, αίρεται δε προς αυτούς η ισχύς του ενοικιοστασίου.>>¹⁷⁵

Η κυβέρνηση επιχείρησε και με το αξίωμα του κυβερνητικού επιτρόπου να ελέγξει ακόμη πιο αποτελεσματικά τη λειτουργία της κρατικής μηχανής, εκδίδοντας το νόμο 827 << Περί τοποθετήσεως Κυβερνητικών Επιτρόπων παρά ταις εν Ελλάδι Τραπεζαίς, Ανωνύμοις Εταιρείαις και Νομικοίς Προσώποις>>. ¹⁷⁶ Με το αξίωμα αυτό η κυβέρνηση επιδίωκε διττό σκοπό, αφού εκτός από τον στενή παρακολούθηση του έργου αυτών των υπηρεσιών επιδίωκε και την περαιτέρω τακτοποίηση ανθρώπων στον κρατικό μηχανισμό, διότι όπως όριζε το τρίτο άρθρο του διατάγματος οι άνθρωποι που ασκούσαν αυτό το αξίωμα είχαν τη δυνατότητα διορισμών ή εν γένει μετατάξεων στις διάφορες υπηρεσίες. Σε αυτό το σημείο πρέπει επίσης να τονίσουμε ότι οι κυβερνητικοί

¹⁷⁵ ΦΕΚ 275/ 25.8.1943

¹⁷⁶ ΦΕΚ 359/ 26.10.1943

επίτροποι απολάμβαναν πλήρους ασυλίας από την πλευρά της κυβέρνησης, διαθέτοντας την πλήρη της εμπιστοσύνη, κάτι που αποδεικνύει το τέταρτο άρθρο του νόμου που προβλέπει αυστηρές ποινές για όσους θέτουν προσκόμματα στο έργο των Επιτρόπων.

Εκτός από αυτά τα σκληρά μέτρα, η κυβέρνηση προχώρησε και στην έκδοση νόμων που στόχευαν στην αύξηση του ερείσματός της μέσα στις υπαλληλικές τάξεις. Με τη θέσπιση νόμων και υπουργικών αποφάσεων προβλεπόταν συσσίτιο ή χρηματικό βοήθημα τόσο για τους εργαζόμενους στις τράπεζες όσο και για τους εργαζόμενους στον ευρύτερο δημόσιο τομέα.¹⁷⁷ Παρόμοια μέτρα προβλέπονταν και για τους πανεπιστημιακούς φοιτητές, οι οποίοι αντιμετώπιζαν προβλήματα, είτε λόγω ασθενειών είτε λόγω οικονομικής στενότητας.¹⁷⁸

Η κυβέρνηση δημιούργησε επιπλέον και μια επιτροπή που ήταν επιφορτισμένη με τη στέγαση των πολιτών στο Λεκανοπέδιο Αττικής. Με τη λειτουργία αυτής της επιτροπής επιδιωκόταν κυρίως η λύση των προβλημάτων των πολιτών που αντιμετώπιζαν προβλήματα στεγαστικής φύσης λόγω των συνεπειών των πολεμικών αναμετρήσεων. Η στρατιωτικοποίηση του κρατικού μηχανισμού και η εύνοια της κατοχικής κυβέρνησης αποδεικνύονται για ακόμη μια φορά από το γεγονός της ύπαρξης στρατιωτικών και αστυνομικών οργάνων μέσα στην επιτροπή, όπως όριζε το δεύτερο άρθρο του νόμου. Επιπλέον, για μια ακόμη φορά προβλέπονται βαριές ποινές για όσους ήταν διατεθειμένοι να δημιουργήσουν προβλήματα στην άσκηση του έργου αυτού του οργανισμού.¹⁷⁹

Η διαφοροποίηση της κατοχικής κυβέρνησης Ράλλη σε σχέση με αυτή του Τσολάκογλου αποδεικνύεται για ακόμη μια φορά από το γεγονός ότι επιχειρεί να αποκαταστήσει πρόσωπα, τα οποία είχαν βρεθεί στο στόχαστρο της πρώτης κατοχικής κυβέρνησης. Όπως συνέβη με την παραγραφή των αγορανομικών αδικημάτων ή με την τακτοποίηση των εργαζομένων στο πρώην υφυπουργείο τύπου και τουρισμού, κάτι αντίστοιχο συνέβη και με το προσωπικό των τέως βασιλικών ανακτόρων. Ο συγκεκριμένος νόμος όριζε ότι από το Σεπτέμβριο του 1943 ο κρατικός προϋπολογισμός θα μεριμνούσε για την πληρωμή των ανθρώπων που εργάζονταν για

¹⁷⁷ ΦΕΚ 359 / 26.10.1943, ΦΕΚ 25/ 10.2.1944

¹⁷⁸ ΦΕΚ 13/ 24.1. 1944/ Ν. 1126, 1130

¹⁷⁹ ΦΕΚ 377/ 5.11.1943

λογαριασμό των βασιλικών ιδρυμάτων, με ευθύνη του υπουργού οικονομικών.¹⁸⁰ Άλλη μια φορά αποδεικνύεται ότι η κυβέρνηση Ράλλη επιθυμεί να γεφυρώσει το χάσμα με τους ανώτερους πολιτειακούς παράγοντες του προηγούμενου καθεστώτος. Οι υπάλληλοι, λοιπόν, των ανακτόρων αποτελούν μια χαρακτηριστική περίπτωση πολιτικής στροφής, αν αναλογιστεί κάποιος την αντιβασιλική πολιτική που υιοθετήθηκε από τον Τσολάκογλου και τις ευθείες επιθέσεις του έναντι του πρώην αρχηγού του ελληνικού κράτους. Άλλωστε, δε πρέπει να ξεχνάει κάποιος ότι ο Ράλλης χαρακτηριζόταν από έντονα φιλοβασιλικά αισθήματα και μέσα από αυτό το διάταγμα ίσως επιθυμούσε τη βασιλική εύνοια, καθώς με δεδομένη την ήττα των δυνάμεων του Άξονα, ο βασιλιάς Γεώργιος ήταν πολύ πιθανό να επιστρέψει εκ νέου στη χώρα, αφού ήταν ο εκλεκτός των Συμμάχων, ιδίως της βρετανικής πλευράς.

Η κυβέρνηση Ράλλη αποτελεί την πιο σημαντική κυβέρνηση της περιόδου της κατοχής, αφού ανέλαβε την εξουσία σε μια περίοδο που ήταν φανερό ότι οι σύμμαχοι ήταν αυτοί που θα κατέβαλαν τις δυνάμεις του άξονα. Η κυβέρνηση Ράλλη φρόντισε να προετοιμάσει τη σύγκρουση ανάμεσα στις συντηρητικές δυνάμεις του καθεστώτος και σε αυτές που επιθυμούσαν μια ριζική αλλαγή των πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών δομών. Για να πετύχει σε αυτό το σκοπό, η κυβέρνηση δε δίστασε να απευθυνθεί στις κατοχικές δυνάμεις και να οπλίσει Έλληνες εναντίον Ελλήνων, σε μια αδελφοκτόνα διαμάχη που συνεχίστηκε δυστυχώς και μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, πρώτα με το δεκεμβριανό κίνημα του 1944 και στη συνέχεια με τον εμφύλιο του 1946-1949 που πρόσθεσε νέες εκατόμβες θυμάτων. Η προσπάθεια επαναφοράς στο προσκήνιο ενός στρατού, μέσα από τη δημιουργία των ταγμάτων ασφαλείας, ήταν το σημαντικότερο γεγονός της κυβέρνησης Ράλλη και αυτό που σημάδεψε την πολιτεία της. Βεβαίως, εκτός από τη δημιουργία των ταγμάτων και την υπέρμετρη εύνοια έναντι των σωμάτων ασφαλείας, ο Ράλλης επιχείρησε με τους νόμους που εκδόθηκαν από την κυβέρνησή του να προσεταιριστεί όλο τον κρατικό μηχανισμό για την αντιμετώπιση του κομμουνιστικού κινδύνου. Άλλωστε, αυτός ήταν και ο λόγος που η κυβέρνηση επιχείρησε να συσπειρώσει όλα τα τμήματα του αστικού στρατοπέδου (συντηρητικούς, βασιλόφρονες και φιλελεύθερους), καθώς προέβλεψε ότι πολύ γρήγορα αυτό θα βρισκόταν αντιμέτωπο με το αντιστασιακό στρατόπεδο. Σε αυτή τη θέληση να αντιμετωπιστεί ακόμη πιο αποφασιστικά ο κομμουνισμός οφείλονται όλα αυτά τα νομοθετήματα που ευνοούσαν εκπροσώπους του παλιού καθεστώτος, αλλά και

¹⁸⁰ ΦΕΚ 383 / 13.11.1943

εκπροσώπους του πολιτικού και στρατιωτικού σκηνικού του μεσοπολέμου. Οι προσπάθειες, όμως, αυτές δε στέφονταν πάντοτε από επιτυχία, καθώς από τη μια πλευρά η κυβέρνηση Ράλλη ήθελε να προσεταιριστεί πολλούς εκπροσώπους του κρατικού μηχανισμού, από την άλλη όμως αναιρούσε αυτές τις προσπάθειες με τη θέσπιση ιδιαίτερα αυστηρών διαταγμάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Μέσα από αυτή την εργασία επιχειρήσαμε να αναλύσουμε το έργο των τριών κατοχικών κυβερνήσεων, οι οποίες διορίστηκαν από τις αξονικές δυνάμεις μετά την ήττα του ελληνικού στρατού. Στην αρχή εξετάστηκε το διοικητικό μοντέλο που υιοθέτησαν οι Γερανοί στην υπόλοιπη Ευρώπη και έγινε η σύγκριση με το ελληνικό παράδειγμα. Η συνέχεια της εργασίας έκανε αναφορά στο έργο κάθε μιας από αυτές τις κυβερνήσεις. Για την ανάλυση του έργου αυτού, σημαντικό υλικό αποτέλεσαν τα φύλλα της εφημερίδας της κυβερνήσεως της περιόδου εκείνης, όπου υπάρχουν όλοι οι νόμοι, τα διατάγματα και οι υπουργικές αποφάσεις που ελήφθησαν στη διάρκεια των τριών αυτών ετών υποταγής της χώρας. Κάθε κυβέρνηση μπορεί να συνδυαστεί με ορισμένα γεγονότα που σημάδεψαν το βίο της, όπως ο λιμός και οι διοικητικές εκκαθαρίσεις της κυβέρνησης του Τσολάκογλου, η προσπάθεια στρατολόγησης εργατικού δυναμικού για τα εργοστάσια του Ράιχ τη βραχύχρονη κυβέρνηση Λογοθετόπουλου και η καταστολή του αντιστασιακού κινήματος στην κυβέρνηση Ράλλη, με τη δημιουργία στρατιωτικής δύναμης που τέθηκε στην υπηρεσία των κατακτητών. Οι τρεις κυβερνήσεις, των οποίων το έργο και τη νομοθεσία αναφέραμε, ανήκουν αναμφίβολα στην κατηγορία του δωσιλογισμού πολιτικού χαρακτήρα. Κρίνοντας κάποιος τη θητεία των τριών κατοχικών κυβερνήσεων, θα καταλήξει δίχως την παραμικρή επιφύλαξη στο συμπέρασμα ότι και οι τρεις κυβερνήσεις απέτυχαν σε όλη τη διάρκεια της θητείας. Ξεκινώντας από την πρώτη κυβέρνηση, αυτή του στρατηγού Γεωργίου Τσολάκογλου, οφείλουμε να καταλογίσουμε στο στρατηγό τη συνθηκολόγηση του Απριλίου του 1941 που οδήγησε στη διάλυση του ελληνικού στρατού και στο συνακόλουθο εδαφικό ακρωτηριασμό της χώρας, αφού οι εταίροι του Χίτλερ ασκούσαν απόλυτη εξουσία, οι μεν Ιταλοί στα νησιά του Ιονίου και οι Βούλγαροι στις περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Δυτικής Θράκης. Ο Τσολάκογλου- παρά τις δηλώσεις του και τα συνεχή υπομνήματα στις κατοχικές αρχές- δε κατόρθωσε να πράξει κάτι το αξιόλογο που θα ανακούφιζε τους Έλληνες των περιοχών εκείνων από την καταπίεση των κατακτητών. Επίσης, ο Τσολάκογλου με τις εκτεταμένες εκκαθαρίσεις στο χώρο της δημόσιας διοίκησης, δίχασε τον ελληνικό λαό, αφού οι προσλήψεις και οι τοποθετήσεις στις διάφορες υπηρεσίες γίνονταν με βάση την προσήλωση που ο καθένας έτρεφε ή όχι προς την κυβέρνηση, ενώ και η εκστρατεία εναντίον του καθεστώτος της 4^{ης} Αυγούστου δεν απέδωσε καρπούς, αφού αυτοί που κατηγορήθηκαν για κακοδιοίκηση και διοικητικές ατασθαλίες ουδέποτε οδηγήθηκαν

στο εδάφιο του κατηγορουμένου. Ωστόσο, το γεγονός που σημάδεψε την πρώτη κατοχική διακυβέρνηση ήταν η καταβράθρωση της ελληνικής οικονομίας που οδήγησε στο λιμό του χειμώνα του 1941-1942, λιμός που οδήγησε στο θάνατο εκατοντάδες συμπατριώτες μας. Ο Τσολάκογλου επέτρεψε τη διαρπαγή όλων των αγαθών από τους κατακτητές, δίχως να αντιτάξει το παραμικρό είδος αντίδρασης, ενώ όταν αποφάσισε να εγκαταλείψει την αρχή ήταν ήδη πολύ αργά, με δεδομένο ότι εκείνη την περίοδο ο λιμός βρισκόταν σε ύφεση λόγω της βοήθειας από τις οργανώσεις του εξωτερικού και όταν η οικονομία είχε σταθεροποιηθεί, έστω και παροδικά λόγω των πολιτικών των πληρεξούσιων του άξονα για την οικονομία. Η δεύτερη κυβέρνηση, αυτή του Λογοθετόπουλου, πρέπει να κριθεί και αυτή με την ίδια αυστηρότητα, αν και η παραμονή της στην εξουσία ήταν βραχύχρονη. Κατά τη διάρκεια της πρωθυπουργίας Λογοθετόπουλου, οι αρχές κατοχής συνέχισαν ακώλυτα την οικονομική εκμετάλλευση της Ελλάδας, οι Βούλγαροι επιχείρησαν να εδραιώσουν οριστικά την κυριαρχία τους στα εδάφη που κατείχαν και οι Εβραίοι έγιναν θύματα του εθνικιστικού μίσους των Γερμανών. Το σημαντικότερο γεγονός που δείχνει την αποτυχία των χειρισμών της κυβέρνησης του καθηγητή της Ιατρικής είναι η πολιτική επιστράτευση του ελληνικού εργατικού δυναμικού. Σε περίπτωση που οι Γερμανοί στρατολογούσαν το απαιτούμενο εργατικό δυναμικό, εύκολα μπορεί να φανταστεί κανείς ότι η πλειονότητα των εργατών δε θα άντεχε στις απάνθρωπες συνθήκες εργασίας στα γερμανικά εργοστάσια, όπως συνέβη με εργαζόμενους άλλων κατακτημένων περιοχών. Η έντονη κινητοποίηση του ελληνικού λαού απέτρεψε μια επιπρόσθετη τραγωδία και καταξίωσε το ελληνικό αντιστασιακό κίνημα μεταξύ των διάφορων ευρωπαϊκών κινημάτων αντίστασης. Τέλος, η κυβέρνηση Ράλλη που έμεινε στην εξουσία μέχρι την απελευθέρωση της χώρας από τις κατοχικές δυνάμεις, φέρει βαρύτερες ευθύνες λόγω της δημιουργίας στρατιωτικών δυνάμεων που θα αντιμετώπιζαν το αντιστασιακό κίνημα. Η απόφαση του Ράλλη και των κατακτητών να οπλίσουν Έλληνες εναντίον Ελλήνων είχε οδυνηρές συνέπειες, καθώς εκτός από την αιματοχυσία, έθεσε τις βάσεις και για τα μετέπειτα τραγικά γεγονότα που ακολούθησαν την απελευθέρωση, όπως τα Δεκεμβριανά του 1944 και τον αιματηρό Εμφύλιο του 1946-1949. Επίσης, ο Ράλλης όπως και οι προκάτοχοί του, ήθελαν να δημιουργήσουν μια απόλυτα πειθαρχημένη κοινωνία, η οποία θα υπάκουε πιστά τις δυνάμεις κατοχής και τους δωσίλογους κυβερνώντες, δίχως να αντιτάσσει το παραμικρό είδος αντίστασης. Τον στόχο αυτό οι κυβερνώντες επιχείρησαν να τον υλοποιήσουν με διατάγματα τρομοκρατικού τύπου, τα οποία είχαν σαν στόχο να αποτρέψουν τα στελέχη της κρατικής μηχανής και τους απλούς πολίτες

από πράξεις που θα στρέφονταν εναντίον της διασάλευσης του κοινωνικού καθεστώτος.

Η νομιμότητα των τριών κατοχικών κυβερνήσεων κρίθηκε από το καθεστώς που ανέλαβε τα ηνία της χώρας μετά την απελευθέρωσή της από τις κατοχικές δυνάμεις. Είναι χαρακτηριστικό το απόσπασμα της συντακτικής πράξης που εξέδωσε η τότε κυβέρνηση του στρατηγού Νικολάου Πλαστήρα, με υπουργό Δικαιοσύνης τον Κολυβά , για τον ποινικό κολασμό των κατοχικών κυβερνήσεων: << οι διατελέσαντες Πρωθυπουργοί των τριών Κυβερνήσεων της Κατοχής τεθέντες εις την υπηρεσίαν του κατακτητού της Πατρίδος μας , εγένοντο όργανα του κατακτητού προς άσκησιν επί των Ελλήνων της εξουσίας τούτου. Διά της ενεργείας δε ταύτης διηκόλυναν τα μέγιστα τον κατακτητήν εις το ολέθριον διά την Ελλάδα έργον του. Διά τον λόγον τούτον, μόνο το γεγονός της αποδοχής της εντολής εκ μέρους του κατακτητού προς σχηματισμόν Κυβερνήσεως αποτελεί αδίκημα. Είμεθα υποχρεωμένοι ακόμη να πράξωμεν τούτο , διά να δώσωμεν τόσον εις τον πολιτισμένον κόσμον, όσον και εις τας επιγενομένας γενεάς , το παράδειγμα, ότι δεν δύναται τις ατιμωρητί να προσφέρη τας υπηρεσίας του εις τους εχθρούς της Πατρίδος.>>.¹⁸¹ Το συγκεκριμένο άρθρο δεν αφήνει το παραμικρό περιθώριο δικαστικών παρερμηνειών, αφού δηλώνει την ξεκάθαρα προδοτική φύση αυτών των κυβερνήσεων. Είναι χαρακτηριστική η φράση που υπάρχει μέσα στο συγκεκριμένο άρθρο << μόνο το γεγονός της αποδοχής της εντολής εκ μέρους του κατακτητού προς σχηματισμόν Κυβερνήσεως αποτελεί αδίκημα>>, καθώς με αυτό το νομοθέτημα οι δωσίλογοι δε διαθέτουν τη παραμικρή δικαιολογία και καθίστανται αυτόματα ένοχοι προδοσίας, μολοντί στην απολογία τους και στα απομνημονεύματά τους επιχείρησαν να παρουσιάσουν μια διαφορετική εικόνα σχετικά με την ανάληψη κυβερνητικών αξιωμάτων. Δεν ήταν όμως μόνο οι πρωθυπουργοί των τριών κυβερνήσεων της κατοχής που αναφέρονταν σε αυτή τη Συντακτική πράξη ως πρόσωπα που διαδραμάτισαν προδοτικό ρόλο για την πατρίδα τους. Στη κατηγορία των προδοτών εντάσσονται και όσοι προσελήφθησαν στις δημόσιες υπηρεσίες κατά την περίοδο από τον Απρίλιο του 1941 ως τον Οκτώβριο του 1944, τα πρόσωπα που μέσα από τον τύπο της εποχής εκείνης υπεράσπιζαν την πολιτική των κυβερνήσεων και των αξονικών δυνάμεων, οι καταδότες Ελλήνων και πολιτών συμμαχικών κρατών που

¹⁸¹ ΦΕΚ 12/ 20.1.1945

μάχονταν τους Γερμανούς και Ιταλούς, τα πρόσωπα που κερδοσκόπησαν την περίοδο εκείνη και απέκτησαν τεράστιες περιουσίες, αλλά και όσοι επιζήτησαν τον εδαφικό ακρωτηριασμό της χώρας την περίοδο εκείνη.¹⁸²

Είδαμε λοιπόν μέσα από αυτό το διάταγμα τις κατηγορίες αδικημάτων για τα οποία υπήρχε τιμωρία για αυτούς που συνεργάστηκαν με τους κατακτητές. Επιπλέον, το καθεστώς που δημιουργήθηκε μετά την απελευθέρωση κατήγησε και όλες τις πράξεις που είχαν δημιουργηθεί από αυτές τις κυβερνήσεις κατά τη διάρκεια του βίου της. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειώσουμε ότι και μέσα στην περίοδο της κατοχής υπήρξαν δικαστές που αντέδρασαν έναντι αυτών των κυβερνήσεων, καθώς πολλές φορές καταφέρονταν εναντίον πράξεων ατόμων του κατοχικού καθεστώτος, ενώ δε δίστασαν να διακηρύξουν ότι << Υφισταμένης ξένης στρατιωτικής κατοχής , αιτία πολέμου, καίπερ δεν καταλύεται η εθνική κυριαρχία, όμως η άσκησης αυτής προσωρινώς κατά τον χρόνον της κατοχής μεθίσταται εις την κατέχουσαν δύναμιν. Διά τούτο επί στρατιωτικής κατοχής ξένου εδάφους η εγκαθισταμένη Κυβέρνησις δεν δύναται να χαρακτηρισθεί ως ντε φάκτο Κυβέρνησις , διότι εν τη περιπτώσει ταύτη ισχύουσιν αι ιδιαίτεροι της στρατιωτικής καταλήψεως>>.¹⁸³ Η δίκη των δοσίλογων κυβερνήσεων στις 21 Φεβρουαρίου του 1945 και διήρκησε μέχρι τις 31 Μαΐου του ίδιου έτους. Οι ποινές που επιβλήθηκαν από το συγκεκριμένο δικαστήριο δεν ήταν και τόσο αυστηρές , αν αναλογιστεί κανείς την αυστηρότητα της συντακτικής πράξης που εξέδωσε η κυβέρνηση Πλαστήρα. Όσον αφορά τους τρεις κατοχικούς πρωθυπουργούς, η εσχάτη των ποινών επεβλήθη μόνο στον Τσολάκογλου για το γεγονός ότι παραδόθηκε στους Γερμανούς, παραβλέποντας τις εντολές της ανώτατης πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας εκείνης της περιόδου. Παρόμοια ποινή προβλεπόταν και για τον Γκοτζαμάνη, ο οποίος ήταν υπουργός οικονομικών την περίοδο που ξέσπασε ο λιμός στη χώρα. Οι άλλοι δύο πρωθυπουργοί της περιόδου τιμωρήθηκαν με την ποινή των ισόβιων δεσμών, ενώ επιείκεια υπήρξε για τα υπόλοιπα άτομα που κατέλαβαν κυβερνητικά πόστα, αφού οι ποινές που τους επιδικάστηκαν χαρακτηρίστηκαν από υπερβολική επιείκεια, ενώ είχαμε και περιπτώσεις αθωωτικών αποφάσεων. Αυτή η υπερβολική επιείκεια έναντι των δοσίλογων προξένησε πλήθος αντιδράσεων από όλο τον ελληνικό λαό, καθώς η δικαιοσύνη θεωρήθηκε ότι δεν επιτέλεσε ορθά το καθήκον της.¹⁸⁴

¹⁸² ΦΕΚ 12/ 20.1.1945

¹⁸³ Μαθιόπουλος, <<Το νομικό καθεστώς των κυβερνήσεων της Κατοχής>>, ό.π. , σ. 249-250

¹⁸⁴ Δημήτρης Κουσουρής, *Οι δίκες των δοσίλογων*, ό.π., σ. 338-342

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ραυμόνδος Αλβανός , << Οι κατοχικές κυβερνήσεις. Οι διαχειριστές μιας ανέφικτης νομιμότητας >> στο *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού , 1770-2000* , τ.8 : *Η εμπόλεμη Ελλάδα, 1940-1949* , σ. 63-74, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003

Αννίβας Βελλιάδης , *Κατοχή Γερμανική Πολιτική Διοίκηση στην Κατεχόμενη Ελλάδα ,1941-1944* , Αθήνα 2008

Serge Berstein – Pierre Milza, *Ιστορία της Ευρώπης*, τ. Γ΄ εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997

Βόγλης Πολυμέρης , *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-1944*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2010

Βόγλης Πολυμέρης –Τσιλάγα Φλώρα –Χανδρινός Ιάσων – Μενέλαος Χαραλαμπίδης , *Η εποχή των ρήξεων*, Επίκεντρο, Αθήνα 2012

Βουρνάς Τάσος , *Ιστορία της νεώτερης και σύγχρονης Ελλάδος* , τ. Γ΄ , εκδόσεις Πατάκης , Αθήνα 1998

Σπύρος Γασπαρινάτος , *Κατοχή* , τ. Α΄, Αθήνα 1998

Δημήτριος Γατόπουλος , *Ιστορία της Κατοχής* , τ. Β΄ χ.χ

Δημοσθένης Κούκουνας , *Ιστορία της Κατοχής* , τ. Α΄, Εκδοτικός Οίκος Λιβάνη, Αθήνα 2013

Δημήτρης Κουσουρής , *Δίκες των Δοσίλογων 1944-1949. Δικαιοσύνη, συνέχεια του κράτους και εθνική μνήμη* , Πόλις, Αθήνα 2014

Αικατερίνα Κράλοβα , *Στη σκιά της κατοχής: Οι ελληνογερμανικές σχέσεις 1940-2010*, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2013

Bernhard Kroener- Role Dieter Muller – Hans Umbreit, *Germany and the Second World War Volume 8. Organization and Mobilization in the German Sphere of Power War Administration, Economy and Money Resources 1942-1944*, Oxford University Press, 2006

Κωστόπουλος Τάσος , *Η αυτολογοκριμένη μνήμη: Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνοκοφροσύνη*, Φιλίστωρ, Αθήνα 2005

Raphael Lemkin, *Axis Rule in the Occuried Europe*, 1944

Τζον Λούκατς , *Ο Τελευταίος Ευρωπαϊκός Πόλεμος. Σεπτέμβριος 1939-Δεκέμβριος 1941* , Αθήνα 2008

Κωνσταντίνος Λούλος , << Διαρθρωτικές τομές και συνέχειες σε βασικούς μηχανισμούς εξουσίας διά μέσου των εκκαθαρίσεων>>, 1936-1946 στο Χάγκεν Φλάισερ , *Η Ελλάδα 36-49- Από τη δικτατορία στον εμφύλιο : Τομές και συνέχειες*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2003

Κωνσταντίνος Λογοθετόπουλος , *Ιδού η αλήθεια* , Αθήνα 1948

Βάσος Μαθιόπουλος , << Το νομικό καθεστώς των κυβερνήσεων της Κατοχής>>, στο Χάγκεν Φλάισερ-Νίκος Σβορώνος, *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία- Κατοχή- Αντίσταση*, Αθήνα 1989, Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989, σ. 248-255

Βασίλειος Μανουσάκης, *Οικονομία και Πολιτική στη Ελλάδα του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, 1941-1944*, Θεσσαλονίκη 2014

Γιώργος Μαργαρίτης, *Από την ήττα στην εξέγερση : Ελλάδα , άνοιξη 1941-φθινόπωρο 1942*, Πολίτης, Αθήνα 1991

Mazower Mark, *Στην Ελλάδα του Χίτλερ: Η εμπειρία της Κατοχής*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1994

Mazower Mark, << Συνεργασία: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο>> στο Μιχαηλίδης Ιάκωβος – Νικολακόπουλος Ηλίας –Χάγκεν Φλάισερ, *Εχθρός εντός των τειχών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006

Mazower Mark, *Η αυτοκρατορία του Χίτλερ: Ναζιστική εξουσία στην κατοχική Ευρώπη*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2009

Μιχαηλίδης Ιάκωβος, *Σωτήριος Γκοτζαμάνης : Ο άνθρωπος, ο πολιτικός, ο μύθος*, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2001

Μιχαηλίδης Ιάκωβος- Νικολακόπουλος Ηλίας- Φλάισερ Χάγκεν , *Εχθρός εντός των τειχών*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2006

Νίκος Παπαναστασίου , << Δωσίλογοι εναντίον μεταξικών << δωσιλόγων και καταχραστών >>. Η θεσμική ασυνέχεια της κατοχικής κυβέρνησης Τσολάκογλου >>στο Μιχαηλίδης Ιάκωβος-Νικολακόπουλος Ηλίας – Φλάισερ Χάγκεν, *Εχθρός εντός των τειχών*, σ. 107-122

Νίκος Παπαναστασίου – Χάγκεν Φλάισερ, << Το οργανωμένο χάος: η γερμανική κατοχική διοίκηση στην Ελλάδα>> στο Χατζηιωσήφ Χρήστος, *Ιστορία της Ελλάδος του 20^{ου} αιώνα*, σ. 101-149

Γεώργιος Ράλλης , *Ο Ιωάννης Ράλλης ομιλεί εκ του τάφου*, Αθήνα 1947

Heinz Richter, *Δύο επαναστάσεις και αντεπαναστάσεις στην Ελλάδα 1936-1946*, Αθήνα 1973

Γεώργιος Τσολάκογλου , *Απομνημονεύματα*, Τυπ. Ακροπόλεως, Αθήνα 1955

Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα: Η Ελλάδα της Κατοχής και της Αντίστασης*, τόμος Α', Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1988

Χάγκεν Φλάισερ – Νίκος Σβορώνος , *Η Ελλάδα 1936-1944: Δικτατορία-Κατοχή-Αντίσταση* , Μορφωτικό Ινστιτούτο ΑΤΕ, Αθήνα 1989

Χάγκεν Φλάισερ , *Η Ελλάδα 36-49- Από τη δικτατορία στον εμφύλιο: Τομές και συνέχειες* , Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 2003

Φραδέλλος Κώστας , << Κατοχικές κυβερνήσεις και έθνος . Άξονες και μεταβολές του κυβερνητικού λόγου κατά τη διάρκεια της Κατοχής>> στο Χατζηιωσήφ Χρήστος , *Ιστορία της Ελλάδος του 20^{ου} αιώνα* , τ. Γ2', σ. 153-179

Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Η εμπειρία της Κατοχής και της Αντίστασης* , Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2012

Χαραλαμπίδης Μενέλαος, << Διεύθυνση Ειδικής Ασφαλείας του Κράτους . Η αιχμή του αντικομμουνιστικού αγώνα της κυβέρνησης Ράλλη στην κατοχική Αθήνα>> στο Βόγλης Πολυμέρης – Τσιλάγα Φλώρα- Χανδρινός Ιάσων – Χαραλαμπίδης Μενέλαος, *Η εποχή των ρήξεων*, σ. 165-194

Χατζηιωσήφ Χρήστος, *Ιστορία της Ελλάδας του 20^{ου} αιώνα* (τ. Γ 1', Γ2'), Βιβλιόραμα, Αθήνα 2007

Χρησιτίδης Χριστόφορος , *Ημερολόγιο Κατοχής 1941-1944*, Αθήνα 1971

Βιολέττα Χιονίδου, *Λιμός και Θάνατος στην κατοχική Ελλάδα , 1941-1944*, Εστία, Αθήνα 2011

ΦΕΚ από 30.4.1941-12.10.1944

